

Gemeentelijke Deconcentratie en Decentralisatie;

‘Een vergelijkend onderzoek naar burgerparticipatie binnen gemeentelijke overheden’.

Naam auteur:	Dhr. Michael Bihari
Studentnummer:	274738MB
Universiteit:	Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit:	Sociale Wetenschappen
Master:	Public Management
Scriptiebegeleider:	Dr. L. Schaap
Tweede lezer:	Dr. Sandra van Thiel

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie de opleiding Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Dit is de afsluiting van mijn Master Public Management. In diverse stages heb ik meegelopen en onderzoek gedaan binnen gemeenten naar hun functioneren en hun contact met de actieve burgers. Voor mijn scriptieonderwerp was ik met name geïnteresseerd in de mogelijke voor- en nadelen van binnengemeentelijke schaalverkleining. Het uiteindelijke werk, dat nu voor u ligt, is een vergelijkend onderzoek, dat antwoord geeft op deze interesse/vraag.

Mijn dank gaat uit naar de Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid, die mij deze mogelijkheid heeft geboden. Stadsdeelmanager Mark Verhijde wordt bedankt voor 'het altijd klaar staan' voor vragen en tips. Alle collega's van Stadsdeel Zuid worden bedankt voor hun professionele ondersteuning binnen een sfeervolle organisatie. Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Zuid, wordt bedankt voor het mogelijk maken van vergelijkend onderzoek. De Erasmus Universiteit Rotterdam wordt bedankt voor de fijne studiejaren en de goede begeleiding. In het bijzonder wil ik mijn scriptiebegeleider Dr. Linze Schaap bedanken, voor de hulp in de goede richting, maar ook voor het opbrengen van veel geduld tijdens het proces.

Als laatste bedank ik mijn ouders, omdat zij het allemaal mogelijk hebben gemaakt.

Michael Bihari.

Managementsamenvatting

Aanleiding onderzoek

De Nederlandse overheid is vandaag de dag steeds bewuster bezig met het betrekken van burgers bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid. Zo ook op gemeentelijk niveau, waar de overheden gebruik maken van decentralisatie of deconcentratie van de centrale gemeente, bedoelt om de drempel voor beleidsparticipatie verder te verlagen. Dit fenomeen is ook bekend als wijkgericht werken. De keuze voor deconcentratie of decentralisatie binnen de gemeente is niet altijd even voor de hand liggend. Hiervoor is de juiste informatie nodig. Dit onderzoek houdt zich bezig met de verschillen en overeenkomsten tussen gemeenten die voor een deconcentratie- of een decentralisatiebeleid hebben gekozen en het effect hiervan op de beleidsparticipatie van burgers.

Doel en onderzoeksmethode

Het doel van dit onderzoek is het geven van een antwoord op de vraag welk van de twee verschillende vormen van organisatorische vormgeving van een gemeente het grootste positieve effect voor de burgerparticipatie heeft. Deze vergelijking wordt gerealiseerd door een tweetal gemeenten te selecteren die beiden een andere organisatorische vormgeving benutten. Door inzicht te verkrijgen in twee verschillende organisatorische vormen die een gemeente kan benutten, deconcentratie en decentralisatie, kan er bepaald worden welk van deze twee vormen het meest positief is voor de beleidsparticipatie.

Theoretisch kader

Burgers en beleidsparticipatie kennen vele verschillende vormen, dit blijkt onder meer uit de literatuur die bestaat omtrent burgerparticipatie. Deze bestaande literatuur is benut bij het onderzoek, dit onder meer in de vorm van het opstellen van instrumenten ten behoeve van het bepalen van de organisatorische vormgeving, de bestuursstijl en de bijbehorende burgerrol van de betreffende gemeente. Deze statistieken, verkregen via een enquête, komen later aan bod bij het bepalen van de mate van beleidsparticipatie.

Resultaten

De resultaten van het onderzoek creëren een beeld dat geen eenduidig antwoord geeft. Zo blijkt dat het verschil in de mate van burgerparticipatie en de rol van de burger, niet volledig te verklaren is vanuit de verschillen in organisatorische vormgeving. Naast decentraal bestuur of een gedeconcentreerd bestuur, zijn er nog vele andere factoren die van invloed zijn op de participatie van burgers en de bijbehorende rol die zij hierbij toebedeeld krijgen.

Conclusies

De conclusie die gemaakt kan worden; het decentrale bestuur komt voordeliger uit de vergelijking naar voren, voor wat betreft de burgerparticipatie, dan de gedeconcentreerde variant. Alhoewel er geen directe verklaringen gegeven kunnen worden, zijn deze verschillen wellicht het gevolg van meer autonomie. Dit dient aannemelijk gemaakt te worden in een vervolgonderzoek

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
‘De burger en zijn Rol’	2
Probleemanalyse.	3
Probleemstelling	4
2. Theoretisch Kader	8
Interactief Beleid.....	8
Participatieladder.....	11
Het democratisch bestel	15
De rol van de burger	16
Schaalverkleining binnen de gemeente	17
Instrumentarium ter vergelijking	22
3. Conceptueel Model.....	24
4. Operationalisering	28
5. Methodologische verantwoording.....	33
6. Gemeente Enschede	37
Stadsdeel Zuid	40
7. Gemeente Rotterdam	45
Deelgemeente Hoogvliet	47
8. De Casus	49
Casus 1: De Unieke Brink.....	49
Casus 2: Het Hof van Heden.....	54
9. Empirie.....	57
Enquête Hoogvliet analyseren	58
Enquête Zuid analyseren.....	69
Vraag vier en zeven, interactiviteit	80
Deelgemeente Hoogvliet vergeleken met Stadsdeel Zuid	86
10. Conclusie & Aanbevelingen	97
Literatuurlijst.....	108
Bijlagen.....	110

1. Inleiding

Dit werk kent als middelpunt het begrip 'beleidsparticipatie', waarbij de kern van de vorm van participatie zich beperkt tot herstructureringsprojecten die met een wijkgerichte, organisatorische vorm uitgevoerd worden. Dit inleidende gedeelte van mijn werk is bedoeld om inzicht te verschaffen in de essentie van het onderzoek: 'In hoeverre heeft de organisatorische vorm van wijkgericht werken invloed op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?' Deze vraag zal met behulp van een aantal cases uit de gemeente Enschede Stadsdeel Zuid en de gemeente Rotterdam Deelgemeente Hoogvliet beantwoord worden.

1.1 'De Burger en zijn Rol'

"In een moderne democratie gaat de betrokkenheid van de burger bij de beleidsvorming verder dan de periodieke gang naar het stembureau" (*Kabinetsvisie 'Andere Overheid', 2003:14*).

In de bovengenoemde kabinetsvisie wordt verondersteld dat modernisering van de overheid als eerste gezocht moet worden in een hervorming, van wezenlijk formaat, van de rolverdeling tussen burgers en de overheid. Steeds vaker zijn overheden bezig met het versterken van de relatie tussen het bestuur en de burger, dit gebeurt tegenwoordig met behulp van de visie van het Hoofdlijnenakkoord 2003 'Meedoen, meer werk, minder regels'. In dit akkoord wordt geïmpliceerd dat de representatieve democratie versterkt kan worden door de burger een grotere rol te geven in het politieke en bestuurlijke beleidsproces. Dit akkoord is echter gebaseerd op de drang van de overheid om de relatie tussen burgers en bestuur te versterken. Deze drang komt hoofdzakelijk voort uit de gemeenteraadsverkiezingen van 1990. Nederland werd tijdens deze lokale verkiezingen namelijk opgeschrikt door een ongekend lage opkomstpercentage. Waar er in 1986 nog 73,2 procent van de burgers daadwerkelijk richting de stembussen ging, daalde de opkomst tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 naar een schamele 62,3 procent. Dit voorval heeft hoofdzakelijk geleid tot een visie binnen de overheden die gericht is op het versterken van de relatie tussen het bestuur en de burgers.

De Nederlandse overheden zijn veelal bezig met het omzetten van de huidige verzorgingsstaat in een staat die zich meer richt tot participatie. Deze nieuwe staat moet zich kenmerken door meer gelijkwaardige verhoudingen tussen de overheid enerzijds en de burgers anderzijds. Volgens Boelens en Huizenveld (1997) is deze wijziging al merkbaar in de relatie tussen burgers en hun gemeente. Ook veronderstellen zij dat deze 'burgergerichte' relatie zich steeds meer en beter zal ontwikkelen. 'Die burgergerichtheid zal de gemeenten verder dwingen een grotere burgerparticipatie in de beleidsvorming toe te staan, zelfs in de begrotingscyclus' (*Boelens en Huizenveld, 1997:50*).

De noodzaak tot verandering van de relatie tussen burgers en de overheid komt voort uit de maatschappelijke wijzigingen van de laatste vijftig jaar. Doordat de rolverdeling tussen de burgers, de overheid en de 'civil society' niet meer van deze tijd is, ontstaat er een verouderde beeldvorming die niet meer overeenkomt met de werkelijkheid. Met de term 'civil society' bedoelen zij de door de burgers gedragen maatschappelijke organisaties en informele uitingen van burgerzin. De 'civil society' betreft dus een eigen ordening die van markt en staat afwijkt en wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van vrijwillige associatieve relaties (*Dekker, 2002:15*).

Deze traditionele rolverdeling leidt dus tot een aantal negatieve gevolgen, waarbij de overheid veelal uitgaat van een onrealistisch burgerschapsconcept en de burger op zijn beurt een verwachtingspatroon heeft van de overheid dat niet waargemaakt kan worden. Door de rollen en verwachtingen over en weer opnieuw te formuleren kan de hedendaagse discrepantie tussen beide partijen aanzienlijk afnemen. Om dit te realiseren meent het kabinet dat er een nieuw maatschappelijk contract tussen de overheid en de burgers gesloten moet worden (*Kabinetsvisie 'Andere Overheid', 2003:9*). Dit informele contract zal er tot toe moeten leiden dat burgers en hun civil society meer zelf zullen moeten doen en minder op de overheid kunnen bouwen. Het voordeel van dit aspect betreft de afname van de overheidsbemoediging, zodat de overheden zich meer kunnen richten op kerntaken. Deze ontwikkelingen moeten op hun beurt de prestaties van de overheid doen verbeteren, mede doordat de burger directer betrokken zal worden bij de daarvoor geschikte delen van het beleidsproces.

1.2 Probleemanalyse

Een van de ontwikkelingen op het gebied van het betrekken van burgers bij het beleidsproces is het initiatief van wijkgericht werken, een initiatief dat op gemeentelijk niveau expressie vindt. Het betreft feitelijk een wijziging in de organisatorische vorm van de gemeente die zijn uiting vindt in het wijkgericht werken. Er ontstaat dus een bepaalde mate van deconcentratie binnen de gemeente zelf, die als gevolg moet hebben dat de afstand tot de burger afneemt en de participatiegraad stijgt. Het wijkgericht werken is een van de instrumenten die de overheid benut in zijn zoektocht naar hoge participatiegraden. Het is echter een instrument van de overheid, dat niet door allen even gemakkelijk geaccepteerd wordt. Volgens De Boer en Peltenburg (*De Boer & Peltenburg, 2003*) mist het wijkgericht werken in Nederland een theoretisch aspect of fundament. Volgens hen worden de mogelijke effecten van deze beleidsvorm in onvoldoende mate onderzocht, wat blijkt uit het aantal beschikbare onderzoeken. Dit kan volgens sommigen problemen veroorzaken in de toekomst, want zonder wetenschappelijke onderbouwing bestaat er een kans dat het wijkgericht werken sneuvelt bij de eerstvolgende opkomende beleidsmode.

Volgens anderen, waaronder P.M. van Essen, projectdirecteur stadsdeelgewijs werken Enschede, is wijkgericht werken pas sinds kort uit de pioniersfase. Dit onderbouwt de gedachte dat er geen daadwerkelijk theoretische onderbouwing voor handen was maar, dat deze nu langzaam maar zeker wordt ontwikkeld. De aanvankelijke werksituatie beschreef zich als: "Gaat heen en gij zult stadsdeelgewijs werken." Inmiddels zijn echter vele zaken gestandaardiseerd, wat op zijn beurt aantoont dat een onderbouwing voor deze beleidsmode in de maak is.

De vormen van wijkgericht werken kunnen per gemeente sterk verschillen, maar allen hebben hetzelfde doel voor ogen: het versterken van de lokale democratie en daarmee het draagvlak voor het gekozen beleid.

De essentiële kern binnen dit onderzoek heeft betrekking op deze gedachte, er wordt immers verondersteld dat dit wijkgericht werken een positief effect heeft op de participatiegraad van de burger. Of deze veronderstelling werkelijk het geval is, dat is de vraag die als een rode draad door het onderzoek loopt. De overheden in Nederland zijn immers erg actief op zoek naar een instrument dat de participatie van burgers kan doen verhogen. Dit vindt zijn manifestatie in onder meer een aantal gemeenten, dat wijkgericht gaat werken, een ongekend populair initiatief. Deze vorm is in enkele gemeenten zelfs tot in dusverre mate

ingevoerd dat de wijken gestimuleerd worden om over te gaan tot maatschappelijk zelforganisatie (Depla, 1994).

1.3 Probleemstelling

Uiteraard is het onderzoeken van de effecten van het wijkgericht werken op de participatie van de burger een erg omvangrijk gebeuren. Om het onderzoek van een goede kwaliteit te voorzien en binnen het opgegeven tijds kader te laten passen geldt een aantal beperkingen.

Deze scriptie beperkt zich tot de gemeentelijke overheden en de wijze waarop zij de burger een rol toebedelen inzake beleidsparticipatie. De rol die de burger krijgt toebedeeld bij het gehele beleidsproces op gemeentelijk niveau staat dus centraal. Door het gebied op dusdanige wijze af te bakenen blijft het scriptieonderwerp onderzoekbaar. Verder zullen er een aantal nuances aangebracht moeten worden die de begrippen wat specifiek maken, wat gezamenlijk tot een duidelijke probleemstelling kan leiden.

Allereerst beperken we het begrip participatie, door er het begrip beleid aan toe te voegen. Hierdoor beperken we ons in feite alleen tot het onderzoeken van de effecten op participatie inzake beleid. Dit beperkt het begrip participatie tot dat geen wat beleidsgerelateerd is, alle overige vormen van participatie zoals o.a. stemmen zullen niet onderzocht worden. Voor wat betreft de rol van de burger, veronderstellen we dat de gemeente de burger bij het participeren met betrekking tot beleid een bepaalde rol toebedeeld. Deze rollen zijn divers en bevatten allen een andere mate van participatie, deze zullen dus ook onderscheiden moeten worden.

Om het onderzoek een goed verloop te geven wordt ook het begrip beleid wat specifiek gemaakt. Aangezien er binnen een gemeente op veel verschillende gebieden sprake is van beleid waarin de burger kan participeren, zullen we dit moeten beperken tot een onderzoekbaar formaat. Hierbij is er gekozen voor herstructureringsprojecten die op een wijkgericht niveau uitgevoerd worden. Hierdoor beperken we beleid tot enkel de herstructureringsprojecten die door gemeenten op een wijkgericht niveau uitgevoerd worden.

Als laatste, beperken we de gemeenten die onderzocht worden tot enkel die gemeenten die wijkgericht werken, met behulp van stadsdelen of deelgemeenten. Dit houdt in dat het onderzoek zal bestaan uit gemeenten die een bepaald initiatief van wijkgericht werken erkennen en dat onder de noemer stadsdeel of deelgemeente geplaatst hebben.

Nadat deze specificaties in acht zijn genomen kunnen we een centrale vraag formuleren:

‘In hoeverre heeft de organisatorische vorm van wijkgericht werken invloed op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?’

Feitelijk onderzoeken we dus de invloed die het wijkgericht werken, onder de noemer stadsdeel of deelgemeente, heeft op de beleidsparticipatie van burgers inzake herstructureringsprojecten en de rollen die de burger daarbij krijgt toebedeeld.

Allereerst blijkt uit de vraagstelling al dat er nadruk gelegd wordt op het element van de organisatorische vorm waarmee het wijkgericht werken wordt uitgeoefend. Dit onderwerp staat centraal in dit werk en binnen de vergelijking die tussen een tweetal stadsdelen plaats zal vinden, een hoofdreden hiervoor is te vinden in de complexiteit van organisaties en hun steeds veranderende vorm. Er bestaat geen allesomvattende theorie die benut kan worden

bij het analyseren van organisaties, wel bestaan er een flink aantal theorieën die de werkelijkheid van organisaties voor een klein deel in kaart brengen. Veelal zijn deze theorieën selectief van aard doordat zij zich enkel bezighouden met een bepaald onderdeel of aspect van de organisatie zoals; het management, de cultuur en de structuur. Ook kunnen de theorieën betreffende organisaties selectief van aard zijn doordat zij enkel een bepaald niveau van de organisatie centraal stellen zoals; het individu, de organisatie als geheel of de groep. Als laatste aspect kunnen de organisatietheorieën een selectief karakter hebben wegens de benadering die zij toepassen bij het aanschouwen van een organisatie zoals; een deelnemer aan de organisatie of een buitenstaander.

Door deze vele verschillende theorieën over de organisatie bestaat er vandaag de dag geen één 'juiste' theorie over hoe een bepaalde organisatie het beste georganiseerd kan worden. Dit is voornamelijk gebaseerd op de visie dat er geen twee exact gelijkende organisaties zijn, elke organisatie wordt gekenmerkt door zijn eigen interne en externe elementen. Vanuit deze gedachte is de centrale vraagstelling tot stand gekomen, deze legt namelijk de nadruk op de organisatorische vorm van het wijkgericht werken. Gemeenten in Nederland werken vrijwel allemaal op hun eigen 'op maat gesneden' wijze, voornamelijk ontstaan uit de druk van de omgeving.

Er zijn een flink aantal verschillende factoren, die ervoor gezorgd hebben dat de gemeentelijke bestuursorganisatie van grote steden onder druk is komen te staan. Volgens Zuurmond (*Zuurmond, 1987:57*) is deze druk hoofdzakelijk ontstaan door politisering, democratisering en taakuitbreiding. Om deze druk het hoofd te kunnen bieden zijn er verschillende oplossingen toepasbaar. Zo hebben de twee grote steden Utrecht en den Haag gekozen voor vormen van deconcentratie. In het geval van Utrecht werd er onder meer geëxperimenteerd met projectgroepen waar ook bewoners deel van uitmaakten. In Den Haag werden er experimenten uitgevoerd om 'cliëntgerichte diensten per wijk op te zetten'.

Behalve verschillende vormen van deconcentratie werden er ook verschillende vormen van decentralisatie toegepast binnen gemeenten, dit gebeurt onder meer door het toekennen van taken en bevoegdheden aan gekozen commissies volgens artikel 61-64 van de Gemeentewet. Zowel de gemeente Rotterdam als Amsterdam werken met bepaalde vormen van binnengemeentelijke decentralisatie.

Door het erkennen van deze verschillen kunnen we een tweetal verschillende gemeenten die beiden op hun eigen wijze het wijkgericht werken implementeren vergelijken binnen hun eigen organisatorische vorm. Het grote voordeel hierbij is dat wij inzicht krijgen in de mogelijke verschillen in het functioneren van beide organisaties die vervolgens herleid kunnen worden tot de organisatorische structuur. Deze mogelijke verschillen kunnen vervolgens op basis van de situatie van de organisatie beargumenteerd worden, het is immers een zware klus om twee verschillende organisaties met elkaar te vergelijken. Door inzicht te verschaffen in mogelijke verschillen, zowel binnen de organisatie als in zijn omgeving, en de redenen hiervoor zal de vergelijking een stuk wetenschappelijker en professioneler gaan.

Een ander aspect dat duidelijk naar voren komt in de centrale vraag is de rol van de burger, hierbij beperken we ons echter tot de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten.

De rol van de burger met betrekking tot de overheid is een rol die vele verschillende vormen kent, niet alleen participeert de burger veelal bij publieke initiatieven maar ook stemmen en bezwaar aantekenen horen tot een van deze rollen. Om dit onderzoek uitvoerbaar te houden

bepik ik mij echter enkel en alleen tot het participeren van de burger, hierdoor vallen ander mogelijke vormen van de burger weg. Er wordt dus enkel gekeken naar de burger in de rol van participant bij publieke initiatieven. Om de vergelijking tussen twee verschillende gemeenten die wijkgericht werken zo evenwichtig mogelijk te houden is er bij beleidsparticipatie weer een kader afgebakend. Er is gekozen voor de vergelijking plaats te laten vinden op basis van een aantal herstructureringsprojecten die door middel van wijkgericht werken uitgevoerd dienen te worden. Beide vormen van wijkgericht werken kennen dit soort herstructureringsprojecten, die veelal door de centrale gemeente opgedragen worden. Hierdoor vindt er een vergelijking tussen een tweetal verschillende vormen van wijkgericht werken plaats die zo evenwichtig mogelijk gehouden wordt, door het benutten van externe variabelen die zo gelijkend mogelijk gehouden worden.

Binnen deze centrale vraagstelling komen er een aantal begrippen voor die van belang zijn voor het conceptueel kader, deze zullen uiteraard verderop in het stuk gedefinieerd worden. Deze vorm van verduidelijking van begrippen moet als gevolg hebben dat er een heldere visie ontstaat over het te onderzoeken onderwerp en de grenzen en afbakeningen van de begrippen.

De centrale vraagstelling wordt onderverdeeld in een aantal deelvragen, die afzonderlijke aspecten van de centrale vraagstelling beantwoorden. Hierdoor wordt het beantwoorden van de hoofdvraag opgedeeld in delen, wat de beantwoording moet verhelderen en verduidelijken.

De deelvragen betreffen:

1. Welke organisatorische vormen hanteren de gemeenten die wijkgericht werken?

Bij het beantwoorden van deze deelvraag kijken we naar de gemeente en haar wijkgerichte initiatief. In het bijzonder kijken we naar de organisatorische vorm van het wijkgericht werken en proberen we deze zo helder mogelijk in kaart te brengen.

2a. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

2b. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens de burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

Hierbij brengen we eerst de vormgeving van interactief beleid in kaart om vervolgens de opvatting van de gemeente m.b.t. de rol van de burger te schetsen. Vervolgens zal ook de visie van de burger de revue passeren. Deze processen kunnen goed in een deelvraag onder gebracht worden aangezien wij eerst kijken naar het interactieve proces en vervolgens op basis van o.a. de bestuursstijlen en de beleidsaanpak een verantwoorde keuze uit de rollen van de participatieladder maken, voor zowel de gemeente als de burger.

3a. Hoe ervaren gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

3b. Hoe ervaren burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

Hierbij proberen we de ervaringen, met betrekking tot de rol van de burger, van zowel de gemeente als de burger in kaart te brengen. Hierbij kijken we onder meer naar de ervaring van de burger, welke rol krijgt de burger vanuit zijn optiek uiteindelijk toebedeeld? Ook wordt er gekeken naar hoe de gemeente de rol van de burger ervaren en in hoeverre dit aansluit op de eerdere opvattingen van de gemeente over 'hoe deze rol zou moeten zijn'.

4. In hoeverre komen de rolopvattingen van de gemeenten overeen met die van de burgers?

Hierbij vindt er een vergelijking plaats op basis van de gekozen rollen bij de gemeente en die van de burgers, de discrepantie tussen beide zal nader verklaard worden.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

In deze deelvraag vindt de uiteindelijke vergelijking plaats, waarbij een tweetal gemeenten die allebei een wijkgericht werken kennen worden vergeleken met elkaar op basis van hun organisatievorm en de rollen die zij burgers toebedelen. Ook komt het gevoel van de burger ter sprake, betreffende zijn visie op de rol die voor hem weggelegd zou moeten en zijn en de feitelijke rol die hij aangemeten krijgt.

6. In hoeverre zijn de eventuele verschillen tussen Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam en Stadsdeel Zuid, Enschede te verklaren vanuit de organisatorische vormgeving?

Gedurende de laatste deelvraag van dit werk worden eventuele verschillen tussen beide wijkgericht werkende deelgemeenten/stadsdelen waar mogelijk gerelateerd aan de organisatorische vormgeving. De bedoeling hiervan is dat er een duidelijk beeld gecreëerd wordt waarom bepaalde verschillen ontstaan en in hoeverre deze daadwerkelijk te maken hebben met de mogelijke verschillen in organisatorische vormgeving van het wijkgericht werken.

2. Theoretisch Kader

2.1 Interactief Beleid

Al sinds jaar en dag is er sprake van interactie tussen de overheid en belanghebbende actoren. In zekere zin is interactief beleid hiermee dus niet als nieuw te bestempelen. Er is sprake van het afstaan van invloed, de overheid geeft anderen namelijk een substantiële kans om deel te nemen aan het beleidsontwikkelingsproces. In de praktijk blijkt interactief beleid vele andere termen te kennen zoals: communicative planning, public participation, community planning en community partnership (Pröpper & Steenbeek, 1999:25). Desalniettemin staan al deze verschillende begrippen min of meer voor dezelfde lading of boodschap namelijk; "Interactief beleid maken is een zoektocht naar de menselijke maat waarbij de overheid het initiatief neemt, en dat initiatief gedurende het zoekproces houdt, zonder van tevoren al een idee van het te voeren beleid te hebben. Laat staan van de oplossing." (Klinkers, 2002).

Ondanks de vele verschillende benamingen van interactief beleid betreffen zij dus allemaal hetzelfde begrip. Hieronder volgen een aantal definities van interactieve beleidsvoering:

'Een manier van werken waarbij besluitvormingsprocessen zodanig worden vormgegeven dat burgers, gebruikers, belangenorganisaties en publieke en private organisaties die bij een beslissing belang hebben, bij de voorbereiding ervan worden betrokken' (Klijn en Koppenjan, 1999:49).

'Het vroegtijdig betrekken van burgers en andere belanghebbenden bij de vorming van beleid, waarbij openheid en op basis van gelijkwaardigheid en onderling debat problemen in kaart worden gebracht en oplossingen worden verkend die van invloed zijn op het uiteindelijke politieke besluit' (Edelenbos, 2000:39).

'Interactieve beleidsvoering is een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking en/of samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid komen' (Pröpper en Steenbeek, 1998:293).

Deze definities zijn geselecteerd wegens hun gebruikte termen en inhoud, toch gaat mijn persoonlijke voorkeur uit naar de laatste definitie. Van alle bovenstaande definities past deze namelijk het beste bij mijn onderzoek. Het gaat namelijk om verschillende mogelijke vormen van interactief beleid, zowel de voorbereiding, de bepaling, de uitvoering als evaluaties van beleid komt ter sprake. Dit toont direct ook de complexiteit en omvang van interactief beleid aan, het is erg omvangrijk en moeilijk af te bakenen.

Om het ontstaan van interactief beleid een duidelijk beeld te geven gaan we eerst terug naar een periode in het verleden. Om precies te zijn naar de periode 1980 tot 1990, een periode die gekenmerkt wordt door herbezinning van de overheid. De overheid is volgens het boek Departementen in beweging (Bekke, Hakvoort & de Heer, 1994) in die periode met name een heroverweger van beleid. Hoofdoorzaak voor deze heroverweging van de overheid betreft de opbouw van de verzorgingsstaat in de voorgaande jaren, dit zorgde naast een uitbreiding van het takenpakket van de overheid uiteraard ook voor een toename van de overheidsuitgaven. Door de uitbreiding van overheidstaken nam ook de overheidsbemoediging toe, wat niet altijd vlekkeloos verliep dankzij de opkomst van de nieuwe, mondige burger. Om de groter

wordende overheidsuitgaven een halt toe te roepen worden begrippen vanuit het bedrijfsleven 'geleend', zo worden begrippen als effectiviteit en doelmatigheid nieuwe maatstaven voor het functioneren van de overheid.

Vanaf de periode 1990 tot heden is de overheid in staat geweest om het takenpakket te verkleinen, wat als gevolg heeft dat de overheid enkel op een aantal beleidsterreinen nog zijn bemoeienis toepast. Centraal voor veranderingen staan de gemeenteraadsverkiezingen van 1990, dit is een verkiezing geweest dat gekenmerkt werd door een lage opkomst over vrijwel geheel Nederland. Volgens van Gunsteren is dit een duidelijk signaal dat het overheidsbeleid aan maatschappelijke legitimiteit verliest (*Gunsteren & Andeweg, 1994*). Dit is het moment geweest voor de gemeenten in Nederland om zich meer richting de burger voort te bewegen, waarbij de overheid zelf op zoek gaat naar mogelijkheden om de burger aan het participeren te krijgen. Dit proces vindt op vele verschillende manieren plaats, zo stimuleert de overheid samenwerking tussen hen en het bedrijfsleven in de vorm van; 'PPS', of 'Publiek-Private Samenwerking' Ook ontstaat er richting de burger een samenwerkingsvorm, beter bekend als interactieve beleidsvorming of interactieve beleidsvoering.

Interactief beleid is een fenomeen dat zich op verschillende overheidslagen laat zien, zo bestaat het zowel op landelijk niveau als op provinciaal en lokaal niveau. Voornamelijk op het lokale overheidsniveau heeft interactief beleid echter veel bekendheid verwerft, dit onder meer als gevolg van het opkomstpercentage tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1990. Deze lage opkomst was volgens o.a. Edelenbos en Monnikhof te wijten aan het feit dat de lokale politiek niet tot nauwelijks een eigen gezicht bleek te hebben. Lokale politici, de burgemeester daargelaten, bleken vaak nauwelijks bekend te zijn binnen de lokale bevolking. Het verschil tussen lokale politieke partijen die onder meer actief waren in de gemeenteraad was voor de normale burger bijna niet zichtbaar. Tevens was de toegankelijkheid van vele lokale politici erg marginaal aanwezig en voor de gemiddelde burger een uitdaging. Wat er onder de lokale bevolking leefde was veelal een groot vraagteken voor de politici. Als gevolg hiervan ontstond er een publiek debat met als onderwerp het uit elkaar groeien van burgers en bestuur op lokaal niveau, het ontstaan van een kloof, zoals politic dat beschreven. De oplossing zou voornamelijk moeten komen uit het vernieuwen van het lokale bestuur. (*Edelenbos en Monnikhof, 2001:9,10*).

Naast een goede reden voor een toename van interactie met belanghebbenden bij het ontstaan en uitvoeren van beleid zijn er ook een aantal motieven voor het toepassen van interactieve beleidsvoering. Deze motieven dragen mee bij het uiteindelijk selecteren en toepassen van interactieve beleidsvoering als middel om de kloof tussen burgers en bestuur te vernauwen. Hier volgt een korte uiteenzetting van de motieven voor het toepassen van interactief beleid:

- Door belanghebbenden te betrekken bij het ontstaan en verloop van verschillende fasen van beleid verhoogt men het draagvlak van het uiteindelijke beleid, dit omdat men heeft kunnen participeren tijdens verschillende momenten in het gehele proces (*Pröpper en Steenbeek, 1999:35, Edelenbos, 2000:85*).
- Ook vergroot het toepassen van interactieve beleidsvoering het democratische gehalte van een proces, dit onder meer doordat men in staat is om directe inspraak en daarmee directe democratie uit te oefenen tijdens het proces (*Edelenbos, 2000: 82*).
- Een andere positief effect van het toepassen van interactieve beleidsvoering is het ontstaan van een overheid die een andere plaats ken in het gehele proces. Het gevolg

is dat de overheid slechts één van de actoren in het proces wordt, wat goed past bij de huidige gedachte van de overheid die vindt dat er meer overgelaten moet worden aan de maatschappij (*van Haberden, 2000:23*).

- Tevens krijgt de overheid een beter imago op het moment dat zij overige actoren meer betrekken bij het creëren van beleid (*Pröpper en Steenbeek, 1999:35*).
- Door de interactie met allerhande actoren van buitenaf kunnen eventuele tekortkomingen van de lokale overheden en hun ambtelijke apparaat zichtbaar gemaakt worden. Door het toelaten van externen kan de interne organisatie wellicht verbeterd worden op gebieden die door eigen interne gebrekkige samenwerking niet zichtbaar gemaakt konden worden (*Pröpper en Steenbeek, 1999:35*).
- Interactieve beleidsvoering kan tevens zorgen voor een impuls voor bestuurlijke en politieke vernieuwing van de overheden (*van Haberden, 1998:16*).
- Kwaliteit van beleid kan verbeteren doordat er meer perspectieven en ideeën worden losgelaten op de problemen en oplossingen (*Pröpper en Steenbeek, 1999:34*).
- Een kortere doorlooptijd kan bewerkstelligd worden doordat alle belanghebbenden vroegtijdig betrokken worden bij het beleidsproces (*Pröpper en Steenbeek, 1999:35*).
- Door interactieve beleidsprocessen nemen communicatie, wederzijds begrip, informatie-uitwisseling en consensus toe, dit draagt bij aan een beter beleidsproces (*Pröpper en Steenbeek, 1999:35*).

Al deze motieven tonen aan dat er genoeg redenen zijn om interactieve beleidsvoering of beleidsvorming toe te passen, echter, er zijn een aantal redenen volgens van Woerkum die het tegendeel beweren;

Volgens van Woerkum is het soms ook een doordachte keuze van de overheid om gewoon op een 'traditionele' wijze te werk te gaan. Hierbij wordt er door de overheid een afweging gemaakt tussen de kansen en consequenties van een interactieve aanpak. Deze consequenties kunnen de keuze van een overheidsinstantie tegenwerken bij het interactief doorlopen van een proces. Hierbij kan men denken aan:

- Het verlies van macht;
- Dat een verandering in beleidsvoering veel energie en tijd kan vergen;
- De benodigde vaardigheden moeten aanwezig zijn;
- Dat de bestuurders de motivatie moeten hebben, én ultiem, zich te verdiepen in de andere actoren (*Van Woerkum, 1998*).

Zo blijkt dat interactief beleid een mogelijkheid is voor de overheid, maar dat deze zowel positieve als negatieve aspecten kent. Centraal staat echter de invloed en de rol van de burger, zoals Aarts en Maarleveld (1999) concluderen: "...de nadruk in ieder geval ligt op het bewust creëren van interactiemomenten tussen de overheid en burgers die ertoe moeten bijdragen dat beleid, dat op basis van die interacties wordt ontwikkeld, kwalitatief beter wordt (*Aarts en Maarleveld, 1999:1-2*).

Interactief beleid is wegens zijn complexe karakter en brede toepassingsmogelijkheid een fenomeen dat zich voor elke situatie weer anders manifesteert, toch bestaat er een algemene visie over dit onderwerp:

‘Het betekent dat een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking en/ of samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid te komen’ (Pröpper & Steenbeek, 1999:16).

Volgens anderen is interactief beleid maken *“het zoeken naar wijsheid en waarheid buiten de eigen overheidsorganisatie”*. Of: *“Het is een systematisch vastleggen hoe mensen van buiten over zaken denken en voelen”*. (Klinkers, 2002:14)

Centraal hierbij staat het feit dat er sprake is van een wisselwerking, in meer of mindere mate. Doordat deze vorm van beleid verschilt per situatie is het vrij moeilijk om verschillende vormen van interactief beleid met elkaar te vergelijken. Dit wordt bemoeilijkt doordat er maatwerk toegepast wordt op de relevante kenmerken van de betreffende beleids situatie. Desalniettemin bestaan er denk- en werkwijzen die tijdens dit proces een houvast bieden voor wat betreft het gekozen beleid, die op hun beurt het gezamenlijk mogelijk maken om verschillende vormen van interactief beleid onderling te vergelijken. Een van deze mogelijkheden komt in de volgende paragraaf aan bod.

2.2 Participatieladder

In dit gedeelte van het theoretisch kader proberen we met behulp van de participatieladder (Pröpper en Steenbeek, 2001:52-53) een instrument te creëren dat in staat is om twee verschillende initiatieven van wijkgericht werken onder één noemer te kunnen plaatsen. De bedoeling hiervan is simpelweg het kunnen vergelijken van interactieve beleidsprocessen van diverse wijkgerichte initiatieven. De participatieladder leent zich bij uitstek voor het bepalen van de mate van interactie tijdens een beleidsproces en koppelt deze aan een bepaalde bestuursstijl. Een duidelijk figuur van de participatieladder van Pröpper en Steenbeek is op de volgende pagina van dit werk te vinden als [Figuur 1.1 De Participatieladder](#).

Figuur 1.1; De Participatieladder

Bestuursstijl / Rol van het Bestuur	Rol van de Participanten	Voorbeelden
Wel Interactief		
Faciliterende stijl; Het bestuur biedt ondersteuning (tijd, geld, deskundigheid, materiële hulpmiddelen).	Initiatiefnemer	Veilig Verkeer Nederland en de ANWB ontwikkelen een campagne voor verkeersveiligheid en de overheid biedt hierbij ambtelijke ondersteuning.
Samenwerkende stijl; Het bestuur werkt op basis van gelijkwaardigheid met andere partijen samen.	Samenwerkingspartner	De rijksoverheid maakt met een aantal gemeenten en projectontwikkelaars een gezamenlijk plan voor een verkeersknooppunt en bedrijfsterreinen (publiek-private samenwerking).
Delegerende stijl; Het bestuur geeft aan de participant de bevoegdheid om binnen randvoorwaarden zelf beslissingen te nemen of uitvoering aan beleid te geven.	Medebeslisser	Een overkoepelen orgaan van distributeurs en detailhandel van video's krijgt de bevoegdheid om video's te keuren en andere maatregelen te treffen om invulling te geven aan het beleid van de overheid om jeugdigen te beschermen tegen schadelijke beelden.
Participatieve stijl; Het bestuur vraagt een open advies waarbij veel ruimte voor discussie en inbreng is. Dit betekent onder meer dat de participant een eigen probleemdefinitie en oplossingsrichting kan aangeven	Adviseur	De overheid vraagt zich af hoe de ruimtelijke ordening in Nederland er over dertig jaar moet uitzien. Geïnteresseerden en belanghebbenden kunnen van het begin af aan meedenken en ideeën aanleveren.
Niet Interactief		
Consultatieve stijl; Het bestuur raadpleegt de participanten over een gesloten vraagstelling: deze kan zich uitspreken over een gegeven beleidsaanpak binnen een gegeven probleemomschrijving.	Consultor (geconsulteerde)	De rijksoverheid heeft een concreet plan opgesteld voor het doortrekken van een snelweg via een bepaald tracé. Geïnteresseerden en belanghebbenden kunnen op dit plan commentaar geven.
Open autoritaire stijl; Het bestuur voert geheel zelfstandig beleid. Om het beleid bekend te maken, verschaft het hierover informatie. Om het beleid te laten slagen, tracht het doelgroepen zo nodig te overtuigen of te overreden.	Doelgroep van onderzoek of voorlichting	De overheid verhoogt de accijns op benzine en maakt dit bekend. De overheid neemt een besluit over het verplicht dragen van autogordels en burgers worden met een voorlichtingscampagne opgeroepen hieraan gevolg te geven.
Gesloten autoritaire stijl; Het bestuur voert geheel zelfstandig beleid en verschaft hierover geen informatie.	Geen	Het kabinet geeft instructies aan de Binnenlandse Veiligheidsdienst en doet hierover geen mededeling naar buiten.
Pröpper, I. & D. Steenbeek, De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders, Uitgeverij Coutinho, Bussum, 1999: 52-53.		

De participatieladder zoals hierboven weergegeven kent een zevental 'trede' die afhankelijk van de situatie interactief of niet-interactief kunnen zijn. De bovenste trede van de ladder wordt gekenmerkt door 'inhoudelijke openheid' en is in grote mate gevoelig voor invloed van participanten. Inhoudelijke openheid is te omschrijven als: "...de ruimte voor nieuwe ideeën, plannen en handelingen (formulering van probleem en beleid) en de ruimte om af te wijken van de opvattingen, voornemens en handelingskaders van het bestuur" (*Pröpper en Steenbeek, 2001:47*). Deze open- en gevoeligheid nemen bij elke trede neerwaarts af.

Van de zeven bestuursstijlen zijn er een viertal als interactief te omschrijven, dit betekent dat de participanten voldoende ruimte hebben om in een vroeg stadium invloed te kunnen uitoefenen op het beleid. Zowel de faciliterende, de samenwerkende, de delegerende als de participatieve bestuursstijl hebben een interactief karakter. De overige drie stijlen zijn non-interactief, dit kenmerkt zich door een beleid in concept dat eigenlijk grotendeels al kant-en-klaar is. Andere eigenschappen van niet-interactieve bestuursstijlen zijn, het proberen te overtuigen van belanghebbende actoren nadat het beleid zelfstandig is uitgevoerd en belanghebbende actoren geheel onthouden van informatie inzake het beleid.

De consultatieve stijl is een non-interactieve trede die echter wel 'inspraak' kent. "Inspraak is een door de overheid georganiseerde gelegenheid voor burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven om hun mening te uiten op ver het beleid" (*Pröpper en Steenbeek, 2001:48*). Interactief beleid wijkt af van inspraak op een aantal gebieden; zo bestaat de feitelijke praktijk van inspraak uit het reageren op kant-en-klare plannen aan het eind van het traject en zijn er geen grote wijzigingen meer mogelijk. Tevens is er weinig tot geen ruimte voor dialoog en op suggesties voor alternatieve probleemdefinities of oplossingen wordt niet of nauwelijks gereageerd. Bezwaren en alternatieve iedereen worden met tegenargumenten de kop ingedrukt en als dat niet helpt, wordt de indiener afgeschilderd als iemand die alleen maar oog heeft voor zijn eigenbelang. Als laatste punt wordt er met de inbreng van insprekers weinig of niets gedaan (*Pröpper en Steenbeek, 2001:49*).

Om de verschillen tussen de mogelijke bestuursstijlen wat meer op te helderen volgt hier wat specifieke informatie over de mogelijke stijlen. Allereerst gaat het in het geval van de faciliterende bestuursstijl hoofdzakelijk om het beleid van de participanten, zij hebben namelijk een rol als initiatiefnemer. In het geval van een samenwerkende bestuursstijl is het bestuur ook een van de initiatiefnemers, hierdoor wordt het uiteindelijke beleid gevormd door alle participanten inclusief het bestuur zelf. De delegerende bestuursstijl geeft randvoorwaarden, hierdoor zijn de participanten slechts medebeslissers en bepaald het bestuur de uiteindelijke invulling van het beleid. De overige bestuursstijlen worden gekenmerkt door een bestuursbeleid dat reeds centraal staat.

De participatieladder is reeds geschikt voor het gebruik, als instrument, tijdens dit onderzoek. Alhoewel niet elke sport op de participatieladder interactief is, veranderen we niks aan de ladder. Zo zouden alle niet-interactieve sporten van de ladder weggelaten kunnen worden, het gaat in dit onderzoek immers om interactieve, participatieve bestuursstijlen.

Participanten hebben de meeste invloed bij een bestuursstijl die interactief is; bij de faciliterende bestuursstijl beslissen de participanten zelf, het initiatief is mogelijk van de overheid afkomstig. De samenwerkende bestuursstijl zorgt ervoor dat burgers samen met het bestuur beslissen en bij de delegerende stijl hebben zij beslissingsmogelijkheden binnen de randvoorwaarden die door het bestuur zijn opgegeven. Bij de overige bestuursstijlen vervalt echter de mogelijkheid om (mee) te beslissen, zo hebben geïnteresseerden en belanghebbenden slechts een adviserende rol bij een participatieve of een consulterende bestuursstijl. Bij de laatste twee autoritaire stijlen hebben de participanten echter nog heel

weinig invloed op het uiteindelijke beleid. Het is aan het bestuur om rekening te houden met hun wensen en belangen, die enkel bij de open autoritaire stijl nog op initiatief van het bestuur geïnventariseerd worden.

Bij alle interactieve bestuursstijlen heeft de participant de mogelijkheid om een eigen alternatief in te brengen, bij de niet interactieve stijlen kan dit echter niet meer. In plaats van het mogen opperen van mogelijke alternatieve initiatieven mag de participant echter nog slechts zijn mening geven over een initiatief dat door het bestuur voorgesteld wordt. Uiteraard bestaan hier nog een aantal gradaties in, zo is een situatie waarin het bestuur meer als één initiatief voorstelt natuurlijk iets interactiever van aard dan wanneer er daadwerkelijk slechts één idee voorgesteld wordt.

Participanten hebben invloed op het proces door middel van latente invloed (invloed vanaf het begin doordat het bestuur enigszins rekening houdt met hun wensen en belangen). Manifeste invloed is vooral aanwezig bij de interactieve bestuursstijlen. Bij de delegerende bestuursstijl is deze echter deels achteraf doordat men rekening moet houden met de eerder opgestelde randvoorwaarden tijdens de uitvoering. Volledige invloed achteraf bestaat bij de consultatieve bestuursstijl waarbij de participanten kunnen reageren op een beleidsvoorstel dat al reeds ontwikkeld is. De faciliterende stijl kent veel invloed vanuit de burgers omdat de overheid enkel de belanghebbenden faciliteert bij het realiseren.

Naast invloed op het proces hebben participanten ook overige inbrengen tijdens een proces in een bepaalde bestuursstijl, zo kunnen geïnteresseerden en belanghebbenden ook eigen financiële en materiële hulpmiddelen ter beschikking stellen tijdens een samenwerkende of een faciliterende bestuursstijl. Bij een delegerende bestuursstijl kan er naast ideeën en opvattingen ook arbeidskracht geleverd worden voor het uitvoeren van het beleid. Bij de participatieve en consultatieve bestuursstijlen is de inbreng beperkt tot opvattingen en ideeën. Autoritaire stijlen kennen zelfs helemaal geen inbreng, dit uiteraard omdat de participant hier zelfs mogelijk geen daadwerkelijke rol kent.

Interactief beleid is bij toepassing van de participatieladder geen situatie waarin de geïnteresseerden en belanghebbenden een reactie kunnen geven op beleidsplannen, probleemdefinities en de richting waarin de oplossing gezocht moet worden. Pas als er sprake is van voldoende inhoudelijke openheid en invloed voor de participant is er sprake van interactief beleid. Het interactieve karakter komt pas tot zijn recht wanneer de participanten vanaf het begin erbij betrokken worden. Als zij kunnen participeren tijdens het formuleren van het probleem en de mogelijke oplossingen zelf mogen aandragen, zoals dit het geval is bij de interactieve bestuursstijlen, pas dan is er sprake van een interactief proces. Van belang bij het juist interpreteren van de participatieladder is het erkennen van de discrepantie tussen het begrip 'inspraak' en 'interactief beleid'. Hoewel inspraak zo nu en dan overeenkomsten kan vertonen met interactieve beleidsvorming bestaat er echter een significant verschil. Bij inspraak krijgen geïnteresseerden en belanghebbenden de mogelijkheid om hun mening te geven over beleid van de overheid, wat zowel vooraf als achteraf geschieden. Bij interactief beleid hoeft in tegenstelling tot inspraak niet het beleid van de overheid centraal te staan, dit mag ook het beleid zijn van overigen.

2.3 Het democratisch bestel

De vormgeving van interactief beleid wordt beïnvloed door de betekenis die men hieraan geeft, deze betekenis is onder meer afhankelijk van de plaats en vooral het democratisch bestel waarbinnen een interactieve bestuursstijl toegepast wordt. Iedereen die deelneemt aan een interactief proces kan een ander beeld hebben over de manier waarop dit georganiseerd zou moeten worden of de verwachting van wat het op zou moeten leveren. Volgens Pröpper en Steenbeek (*Pröpper en Steenbeek, 2001:56*). Zijn er een drietal concepten van democratie die allen een ander gevolg hebben op interactief beleid. Hier volgt een overzicht van de democratiemodellen:

- Het representatieve democratiemodel.

Dit betreft een model dat uitgaat van het liberale gedachtegoed, waarbij het in individu centraal staat. Politieke partijen behoren het algemeen belang te behartigen en worden gekozen door burgers die hun eigen stem via hen willen laten vertegenwoordigen. De staat bepaalt het publieke beleid, aangezien zij hiervoor gelegitimeerd zijn en gecontroleerd worden door een democratisch gekozen volksvertegenwoordiging, aan de hand van de wil van de meerderheid. Tevens bestaat de staat er voor het beschermen van het individu en het handhaven van orde, recht en vrijheid (*Pröpper en Steenbeek, 2001:56*). Interactief beleid staat binnen een democratisch bestel als deze niet echt hoog aangeschreven, de huiverigheid voor dit bestuurlijke proces komt voort uit de angst voor het effect van participatie op de representativiteit van het beleid. Interactief beleid zorgt ervoor dat een klein groepje burgers meer invloed krijgt op een bepaald beleidsonderwerp dan anderen, dit kan leiden tot populistisch beleid en het niet meer representeren van de wil van de meerderheid. Participatieve bestuursstijlen passen als de enige interactieve bestuursstijlen binnen dit bestel, dit uiteraard omdat participanten hierbij niet verder komen dan een adviserende rol. Participatiebevordering voor de burgers kan in dit geval gerealiseerd worden door het versterken van de rol van de burger als kiezer. Interactief beleid kan binnen dit democratisch bestel gezien worden als een middel om het bestuur te informeren over de samenleving, op basis van deze informatie bepaald het bestuur hoe zij de belangen afwegen en welke beleidsrichting zij opgaan. Uiteraard worden politici en bestuurders te zijner tijd afgerekend tijdens nieuwe verkiezingen op basis van de gemaakte afwegingen met betrekking tot het gekozen beleid. Dit is één van de redenen voor de politiek om interactief beleid als middel te gebruiken om de kiezers achter zich te kunnen scharen, om vervolgens concurrenten tijdens een nieuwe verkiezing weer de baas te kunnen zijn.

- Het collectieve democratiemodel

Dit democratiemodel is gebaseerd op het gedachtegoed van het communautarisme, een commune die zichzelf bestuurt. Eenheid en gemeenschap staan hoog in het vaandel, een directe democratie als het gevolg van gelijkheid tussen alle leden van de gemeenschap. Gemeenschappelijk overleg en consensus binnen deze vorm van democratie zorgen voor een grote betekenis voor interactieve beleidsvorming of beleidsvoering. De samenwerkende bestuursstijl komt het dichtst in de buurt van de optimale bestuursstijl voor dit bestel, iedereen heeft immers een gelijke waarde en allen doen mee aan het proces. Interactief beleid wordt binnen dit democratisch bestel gekenmerkt door zijn bindendheid, dit uiteraard omdat het voortkomt uit consensus en het dus een gemeenschappelijk besluit betreft. Interactief beleid heeft binnen dit bestel de hoofdtaak om de samenwerking voorspoedig te laten verlopen, waarbij allen door middel van argumenten elkaar proberen te overtuigen om uiteindelijk een gulden middenweg in te slaan.

- Het participatieve democratiemodel

Dit model kent een voorkeur voor toepassing van de directe democratie, maar doordat deze vorm van democratie in de hedendaagse samenlevingen moeilijk te realiseren zijn wordt er gebruik gemaakt van een representatieve democratie. Problemen bij het toepassen van directe democratie in onze hedendaagse samenleving betreffen onder meer de omvang van het aantal burgers en het pluriforme karakter van de samenleving van vandaag. Deze beperkingen zorgen gezamenlijk met de grotere belangentegenstellingen voor een situatie waarin het onrealistisch is om te verwachten dat alle conflicten opgelost kunnen worden door middel argumentatie en consensus. Doordat er wel begrepen wordt dat alle burgers er gezamenlijk uit moeten komen is er veelal sprake van verantwoordelijkheidsbesef, actieve participatie en publieke betrokkenheid. Hierdoor wordt publiek beleid een taak die niet alleen meer voor de overheid weggelegd is, ook anderen hebben hierop invloed en zorgen ervoor dat deze lang niet altijd centraal vastgesteld wordt. De participatie binnen dit bestel is zowel te omschrijven als een doel en als een weg waarlangs dit doel gerealiseerd kan worden. Deze vorm van democratie is pragmatisch doordat alle vormen van zowel interactieve als niet-interactieve bestuursstijlen toegepast kunnen worden bij het proces van beleid. De keus voor een bepaalde bestuursstijl is afhankelijk van de situatie en het onderwerp, maar alle uiteindelijk gemaakte keuzen betreffende het beleid en de bestuursstijl dienen publiekelijk te worden verantwoord.

2.4 De rol van de burger

Burgers kunnen verschillende rollen hebben in het contact met de overheid, hier volgen een aantal mogelijkheden die burgers hebben:

- Kiezer: degene die kan beslissen over de personele vertegenwoordiging van de gemeenschap en over beleidsbeslissingen die door de volksvertegenwoordiging voorgelegd worden.
- Onderdaan: de passieve ontvanger van de beslissingen van de volksvertegenwoordiging.
- Coproductent: de actieve meedenker over probleemdefinities, doelen, beslissingen, uitvoering van beleid.
- Klant: degene die hetzij passief diensten aanvaardt, hetzij actief de dienstverlening mede vorm geeft dan wel corrigeert of zich beklaagt.

(Bron: Beukenholdt-ter Mors, Daemen & Schaap, 2002).

Aangezien wij ons gedurende dit werkstuk niet bezighouden met de participatie van de burgers met betrekking tot zijn kiezersrol laten wij deze buiten beschouwing.

De burger als onderdaan

De burger heeft als onderdaan het recht op kwaliteit van orde en gezag. Door middel van regelgeving ontstaat er een bepaalde logica en orde voor het gezag. Dit houdt in dat de overheid individuen kan voorzien in hun behoefte voor vergunningen, maar ook dat de burger weet hoe bijvoorbeeld de politie functioneert. Om geloofwaardig over te komen en om de onderdanen goed te kunnen voorzien in hun recht op orde en gezag van een bepaalde kwaliteit is een adequate handhaving van de regelgeving noodzakelijk.

De burger als coproductent

De burger in de vorm van coproducent heeft een aantal verschillende vormen die reeds zijn aangegeven in dit werk door middel van de participatieladder van Pröpper en Steenbeek. Zij geven aan de hand van de gekozen bestuursstijl aan welke rol de burger mag uitvoeren, deze kunnen variëren van initiatiefnemer tot adviseur.

De burger als klant

De burger heeft het recht op een dienstverlening van enig kwaliteit als hij de rol van klant vervuld. Burgers verschijnen vrij zelden aan een bepaald loket, wat uiteraard ook een gevolg is van de opkomst van het digitale loket. Het is van belang dat deze burgers goed behandeld worden en dat de hulp vooral vakkundig is en niet al te veel tijd in beslag neemt. Tevens is het van belang dat de prijzen redelijk zijn en dat de informatievoorziening voldoende is voor de burgers.

2.5 Schaalverkleining binnen de gemeente

De verschillende manieren waarop een gemeente schaalverkleining kan realiseren worden veelal aangeduid met de termen decentralisatie en deconcentratie. Uit de praktijk blijkt echter dat deze marginale bewoording veelal voor onduidelijkheid zorgt. In een poging hier wat duidelijkheid over te scheppen, volgt hier een verduidelijking van de verschillende vormen van schaalverkleining voorzien van een overzicht van de inhoudelijke verschillen.

Binnengemeentelijke Decentralisatie of Deconcentratie?

Nederland kent een overheidsbeleid dat op verschillende niveaus gevoerd wordt door verschillende overheidsorganen, zo zorgen de gemeenten en provincies voor een beleid op een decentraal niveau en zorgt de rijksoverheid voor een beleid op centraal niveau.

Deze drie bestuurslagen kunnen echter moeite hebben met het te besturen niveau, aangezien problemen van economische of maatschappelijke aard veelal de bestuurlijke niveaus van de overheidsorganisaties in Nederland overstijgen.

Als een taak niet meer goed uitgeoefend kan worden binnen een van de drie eerder genoemde niveaus, dan is er sprake van een problematiek met betrekking tot de schaal. Dit wil zeggen dat een bepaalde taak niet meer past bij de bestaande bestuurlijke schaal. Dit 'schaalproblematiek' leidt in zo een soort situatie mogelijkwijs tot een afname van effectiviteit en efficiëntie van het bestuur, wat uiteindelijk zelfs een negatief extern effect voor derden kan betekenen.

Binnengemeentelijk kunnen we spreken van een problematiek met betrekking tot de schaal wanneer een bepaald probleem of een bepaalde taak qua omvang niet meer past bij de omvang van de gemeente zelf. Oplossing bij een situatie zoals hierboven vermeld zijn het toepassen van binnengemeentelijke decentralisatie of binnengemeentelijke deconcentratie.

Binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie kunnen zowel functioneel als territoriaal van aard zijn. Territoriale wijzigingen hebben een bepaalde reikwijdte, zoals stadsdeelraden, wijkraden en deelgemeenteraden, bij functionele wijzigingen in het gemeentelijk bestel gaat het om de taak zelf.

Wij beperken ons in dit werkstuk enkel tot de territoriale binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie, voor het gemak blijven we deze vormen binnengemeentelijke decentralisatie en binnengemeentelijke deconcentratie noemen, zonder steeds te vermelden dat het territoriale vormen betreffen.

Onder binnengemeentelijke decentralisatie verstaan wij: “het overdragen van bevoegdheden met daarbij behorende personele, financiële en ander middelen door gemeentelijke organen aan ‘lagere’ organen”. (*Ten Berge & van Ruller, 1987*) Hierbij beperken wij ons echter, zoals eerder vermeld, enkel tot de territoriale ‘lagere’ organen.

Binnengemeentelijke (ambtelijke) deconcentratie wordt omschreven als: “de overdracht van feitelijke bevoegdheden met betrekking tot beheer, uitvoering van beleidsbeslissingen enzovoort van de met deze bevoegdheden beklede instanties aan personen of organen binnen de eigen organisatie, ten einde de uitoefening van de betrokken functies op stadsdeelniveau in plaats van stedelijk niveau mogelijk te maken”.¹ Ook hierbij bedoelen wij met organen enkel de territoriale, niet de functionele.

Volgens het ‘Eindrapport binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie in kaart gebracht’, 16 februari 2001², bestaat er een duidelijke voorkeur voor deconcentratie bij schaalverkleining binnen de gemeente.

Uit dit rapport komt namelijk naar voren dat er in 2001 in 7 procent van de gemeenten een binnengemeentelijke decentralisatie was ingevoerd, binnengemeentelijke deconcentratie was echter sterker vertegenwoordigd en bestond in 24 procent van de gemeenten. Tevens zijn er in 77 procent van de gemeenten in Nederland andere vormen, naast of in plaats van binnengemeentelijke decentralisatie of deconcentratie die de burgerparticipatie proberen te beïnvloeden. De binnengemeentelijke vormen van decentralisatie en deconcentratie komen bij vrijwel alle gemeenten, ongeacht de omvang voor, maar deze is oververtegenwoordigd bij de gemeenten met meer als 100.000 inwoners.

Nederland kent tot op de dag van vandaag geen generiek beleid dat ervoor zorgt dat gemeenten met een bepaalde omvang genoodzaakt zijn om deelgemeenten of stadsdelen in te stellen, als gevolg hiervan vindt binnengemeentelijke decentralisatie of deconcentratie alleen plaats wanneer de desbetreffende gemeente dit zelf nodig acht. “Voor binnengemeentelijke decentralisatie bestaat geen generiek beleid: alleen gemeenten die daartoe reden zien, stellen zelf deelgemeenten in.” (*Derksen & Schaap, 2004*)

Voor de grotere steden in Nederland hebben zich bezig gehouden met het verkleinen van de binnengemeentelijke schaal. Den Haag en Utrecht hebben door middel van ambtelijke deconcentratie een vorm van schaalverkleining bereikt, die ervoor zorgt dat het gemeentebestuur nog steeds de touwtjes in handen heeft. Binnengemeentelijke decentralisatie zoals bij Amsterdam en Rotterdam zorgt er echter voor dat de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur wel verhuist naar een rechtstreeks gekozen bestuur van de deelgemeente. Hierbij hebben de deelgemeenten veelal een structuur die te vergelijken is met die van de gemeente echter, de bevoegdheden zijn veelal meer gelimiteerd. De mate waarin deze gelimiteerd zijn is afhankelijk van het beleid dat de gemeente hanteert ten opzichte van binnengemeentelijke decentralisatie (*Derksen, 1998*).

We kunnen hieruit concluderen dat er bij een gemeente die deconcentratie toepast het feitelijk gaat om het creëren van gedeconcentreerde ambtelijke plekken binnen de gemeente, de bedoeling van dit proces is om ervoor te zorgen dat de ambtenaren wat dichter

¹ Raadsvoorstel "Deconcentratie, de gemeente vlak naast de deur"; Gemeente 's-Gravenhage, 6 September 1988.

² Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ‘Eindrapport binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie in kaart gebracht’, 16 februari 2001.

bij de burgers staan. Veelal gaat dit gepaard met nieuwe werkplekken binnen buurten en wijken, die tevens moeten bijdragen aan het verlagen van de bestaande toenaderingsdrempel, inzake de gemeentelijke overheid, voor de burgers.

Naast het feit dat er gedeconcentreerde ambtelijke plekken binnen de gemeente ontstaan, blijven het bestuur en de politiek centraal. Alle ambtenaren vallen dus nog steeds onder het centrale bestuur en de lokale politiek, tevens blijven zij ook verantwoordelijk aan het college van Burgemeester en Wethouders, of zoals Zuurmond dit uitlegt: "ambtenaren blijven onder verantwoordelijkheid van de stedelijke wethouders en raad vallen" (Zuurmond, 1987, p.57).

"Terwijl bij gemeentelijke herindeling de schaal van de gemeenten te klein wordt bevonden, speelt binnengemeentelijke decentralisatie in op het probleem van een te grote schaal." (Derksen & Schaap, 2004, p.222). Volgens Derksen zijn er een tweetal vormen van decentralisatie die van belang zijn voor wat betreft de gemeente: territoriale decentralisatie en functionele decentralisatie.

In het geval van functionele decentralisatie gaat het feitelijk om taken en bevoegdheden van het algemeen bestuur, die worden overgeheveld naar lichamen van functioneel bestuur. In het geval van de gemeente gaat het dus om taken of bevoegdheden die het Rijk afstoot, met voorbijgaan aan het lokaal bestuur. Deze taken gaan dus voorbij aan de gemeente en worden door een functioneel bestuur uitgevoerd. In het kader van dit onderzoek verstaan wij taken die het lokaal bestuur zelf afstoot onder functionele decentralisatie. In dit geval betekent het dus veelal een taak die (niet meer) uitgevoerd wordt door een gemeente omdat deze zelf besluit de taak uit te besteden.

Decentralisatie binnen de gemeenten wordt echter veelal gebruikt met als inhoudelijke lading, territoriale decentralisatie. In dit geval worden er taken door een hoger overheidsorgaan afgestoten naar een van de lagere overheden. Hierbij kan men denken aan taken of bevoegdheden die afgestoten worden door het Rijk en terecht komen bij de provincie of de gemeente. In het kader van dit werk verstaan wij onder territoriale decentralisatie echter het afstoten van een bepaald territorium binnen de gemeente aan een 'lager' orgaan, zoals een deelgemeente, die daar verantwoordelijk voor wordt geacht.

Figuur 2.1 Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie.

Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie			
	Locatie	Verantwoordelijkheid	Nieuwe organen m.b.t. bevoegdheden
Binnengemeentelijke Deconcentratie	Gedeconcentreerde ambtelijke plekken verspreid over de gemeente.	Ambtenaren blijven onder verantwoordelijkheid van de stedelijke wethouders en raad vallen. Taken en budget worden niet overgedragen.	Er vindt geen overdracht van gemeentelijke bevoegdheden plaats, er ontstaan dus geen nieuwe organen m.b.t. verschuivingen in de bevoegdheden.
Binnengemeentelijke Decentralisatie	Verspreid over verschillende delen van de gemeente (stadsdeel of deelgemeente).	Een direct gekozen (deel)raad wordt in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk voor de deelgemeente of stadsdeel. Taken en budget worden overgedragen.	Organen zoals een (deel)raad en een dagelijks bestuur ontstaan.

In het geval van binnengemeentelijke decentralisatie, is het dus de lokale overheid die besluit om een bepaalde taak niet meer op centraal niveau uit te voeren. Als gevolg hiervan moet deze verplaatst worden naar een lagere overheidsvorm. Gemeenten die gebruik maken van dit initiatief hebben veelal de gemeentelijke schaal verkleind om dit te realiseren. Dit gebeurt door het creëren van een direct gekozen (deel)raad, die in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk is voor de desbetreffende deelgemeente of stadsdeel. Dit rechtstreeks gekozen bestuur van de delen van de gemeente hebben vaak een identieke structuur als de centrale gemeente.

De gemeenten Rotterdam en Amsterdam zijn voorbeelden van gemeenten die hun gemeentelijke schaal verkleind hebben door het toepassen van binnengemeentelijke decentralisatie. Gemeenten als den Haag en Utrecht zijn voorbeelden van gemeenten die gekozen hebben voor een ambtelijke deconcentratie, waarbij ambtenaren meer 'in de wijk' aanwezig zijn en onder de verantwoordelijkheid van het centrale gemeentebestuur blijven.

Er zijn zowel argumenten voor decentralisatie (lees: territoriale decentralisatie) als argumenten voor centralisatie: het centraal houden van taken en bevoegdheden. De volgende argumenten komen deels uit de Decentralisatienota van 1980 echter, deze nota behandelt decentralisatie vanuit de optiek van het Rijk. Hierdoor zijn niet alle argumenten toepasbaar op onze interesse, namelijk de argumenten voor decentralisatie dan wel deconcentratie tegenover die van centralisatie vanuit de optiek van de gemeente.

Argumenten voor Decentralisatie:

- Dicht bij de burger neemt het democratische gehalte van beleid toe.
- De toegankelijkheid van het lokaal bestuur is groter voor de burger.
- "Gemeenten worden te groot bevonden voor een efficiënte bedrijfsvoering" (*Derksen & Schaap, 2004*)
- Een kleine schaal zorgt ervoor dat er effectiever te werk kan worden gegaan.

Argumenten voor Centralisatie:

- Uniformiteit van beleid is van belang.
- Problemen kennen veelal een (inter)gemeentelijke reikwijdte.
- Gelijke burgers verdienen gelijke behandeling.
- Grote schaal zorgt voor een efficiëntere beleidsvoering.

Al deze argumenten kunnen worden onderverdeeld in een tweetal normatieve kaders: democratie en beheersbaarheid. Alle argumenten grijpen immers terug op een van deze twee normatieve grondbeginselen. Echter, voor een juiste afweging van b.v. wat nou daadwerkelijk efficiënter is moet men vooral rekening houden met de aard van de taak en de specifieke deskundigheid die hierbij nodig is.

Wettelijk Kader voor binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie.

Decentralisatie binnen de overheid berust uiteraard ook op een formele wetgeving. Zo berust het instellen van deelgemeenten, bestaande uit een deelraad en een dagelijks bestuur op Artikel 87 van de Gemeentewet. Hier staat onder meer in vermeld dat: "De leden van de deelraad worden rechtstreeks gekozen door de ingezetenen van de betrokken deelgemeente die kiesgerechtigd zijn voor de verkiezing van de leden van de raad. Tevens heeft de raad volgens Art. 156 van de Gemeentewet de mogelijkheid om bevoegdheden over

te dragen aan o.a. een deelraad, tenzij de aard van de bevoegdheid zich daartegen verzet. (*Verzameling Nederlandse Wetgeving, Koninklijke Vermande, 2002-2003, deel 1 p. 253*).

Pas sinds 8 juli 1964 bestaat er de mogelijkheid om binnengemeentelijk te decentraliseren, alhoewel er al in 1918 over nagedacht is haalde het voorstel van de toenmalige commissie het niet. Bij de latere Staatscommissie bestuursvorm grote gemeenten (Commissie-De Quay) haalde het ingediende voorstel het wel.

Het voorstel werd aangenomen en de wijzigingen in de gemeentewet van 1964 maakte een aantal vormen van binnengemeentelijke decentralisatie (en deconcentratie) mogelijk (*Verkruisen, W.G. & B.C. Vis, 1987*):

- art. 61 lid 1a: zelfstandig door de Raad ingestelde commissies met het oog op de behartiging van bepaalde belangen (functionele commissies);
- art. 61 lid 1b: zelfstandig door de Raad ingestelde commissies met het oog op de behartiging van de belangen van een deel van de gemeente, dat daarvoor hetzij door zijn ligging, hetzij door zijn karakter voor in aanmerking komt (territoriale commissies);
- art. 62 lid 2: door de Raad op voorstel van B en W ingestelde vaste commissies van advies en bijstand aan B en W;
- art. 62 lid 1: door B en W ingestelde commissies van advies, uitsluitend voor advisering van dit college(commissies ad-hoc);
- art. 62, lid 1: door de burgemeester ingestelde commissies van advies uitsluitend voor advisering aan de burgemeester (commissies ad-hoc).

De nieuwe mogelijkheden die de wet biedt in vergelijking met de situatie voor 1964 zijn (Goor, van de J.G.B.M., 1989):

1. de mogelijkheid in, door de Raad zelfstandig of op voorstel van B en W ingestelde commissies (1., 2., 3.), burgers/niet-raadsleden op te nemen;
2. de mogelijkheid aan zelfstandig door de Raad ingestelde commissies (1. en 2.) bevoegdheden van Raad en B en W toe te kennen.

De grondwettelijke basis van de gemeentelijke commissies is art. 128 grondwet. Stadsdeelraden, deelgemeenteraden, wijkraden enzovoort, zijn dus territoriale bestuurscommissies ex artikel 61 lid b Gemeentewet.

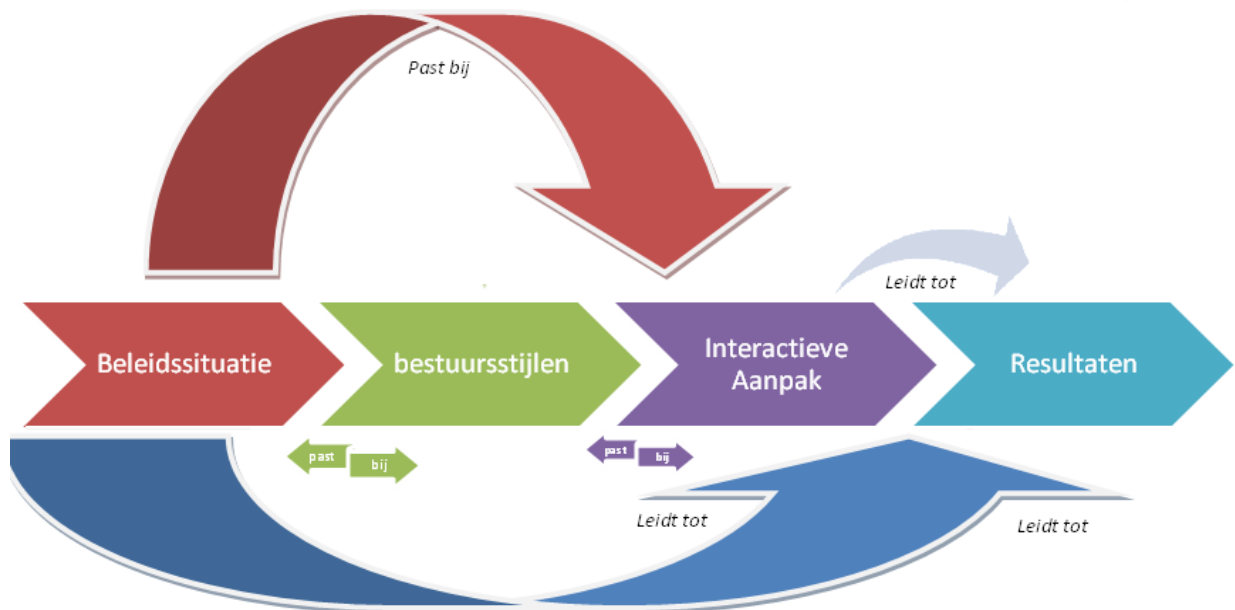
2.6 Instrumentarium ter vergelijking

Om de twee verschillende gemeentelijk-organisatorische vormen, Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam, met elkaar te kunnen vergelijken moeten we instrumentarium bezitten waarbij beiden beoordeeld kunnen worden op hun intentie en organisatie van wijkgericht werken. Een van de instrumenten die wij hierop kunnen toepassen betreft 'het afwegingskader' van Pröpper & Steenbeek (*Pröpper & Steenbeek, 1999:10*).

Dit afwegingskader is gebaseerd op de gedachte dat elke situatie anders is, waardoor het noodzakelijk is om elke situatie op zijn beurt afzonderlijk te analyseren alvorens er een passende aanpak voor gecreëerd wordt. Het afwegingskader is hiermee een hulpmiddel voor het inrichten en vormgeven van een interactief beleidsproces dat meer doordacht is en systematiek bezit. Het gevolg van het toepassen van dit hulpmiddel heeft als gevolg dat het interactieve beleidsproces een betere vormgeving krijgt. Dit proces waarbij het interactieve beleidsproces gecreëerd wordt met behulp van een ontwerp, wordt door Pröpper & Steenbeek ook wel het 'procesarchitectuur' genoemd (*Pröpper & Steenbeek, 1999:15*).

Het instrument, dat centraal staat als onderzoeksbasis ter vergelijking van de deelgemeenten, is hieronder afgebeeld.

Figuur 2.2 Het Afwegingskader

'past bij' = (bijvoorbeeld een bestuursstijl **past bij** een beleidsituatie)

'leidt tot' of 'beïnvloedt' = (bijvoorbeeld een interactieve aanpak **leidt tot** resultaten)

Het figuur betreft een hulpmiddel bij het vormgeven van een interactieve aanpak, het betreft dus geen oplossing of blauwdruk voor alle interactieve processen. Dit afwegingskader kan enkel gebruikt worden bij het ontwerpen van interactief beleid, waarna het vervolgens kan dienen als begeleidings- en evaluatiekader.

Het begint simpelweg met het analyseren van de huidige beleidsituatie, dit kan gedaan worden door te kijken naar de inhoudelijke problematiek, de relaties van actoren en hun

kenmerken, de doelstellingen die de initiator voor ogen heeft en als laatste de voorwaarden voor het interactieve beleid.

Met behulp van deze beleidssituatie kan men vervolgens een bestuursstijl kiezen, overigens wordt de geschetste beleidssituatie later ook gebruikt bij het creëren van een interactieve beleidsaanpak. De inhoudelijke problematiek, de belanghebbende actoren en hun kenmerken en onderlinge relaties en de doelstellingen en voorwaarden van de initiator horen zich te kunnen lenen voor de interactieve aanpak die toegepast wilt worden.

Met behulp van de gekozen bestuursstijl behoort er een plan van aanpak gecreëerd te worden, dit betreft een plan van aanpak dat een aantal belangrijke aspecten herbergt. Zo behoort de aanpak informatie te geven over de politiek-bestuurlijke kaders die er bestaan en waarbinnen er naar een oplossing gezocht dient te worden. Ook hoort een structurering van de inhoudelijke beleidsontwikkelingen deel uit te maken van dit plan van aanpak. Als laatste behoren de communicatiestrategie, de operationele communicatie en de regels voor het proces in het plan van aanpak voor te komen.

Na dat dit alles duidelijk is vastgesteld kan de interactieve beleidsaanpak daadwerkelijk uitgevoerd worden. Dit is een proces dat kan leiden tot bepaalde resultaten, die op hun beurt kunnen tegenvallen of juist als positief bestempeld kunnen worden. Doordat deze uitkomst nauw verbonden is met de mate waarin de aanpak afgestemd was op de situatie, bestaat er ook een feedback tussen beide. Zodoende kan de aanpak eventueel tussentijds gewijzigd worden op moment dat bijvoorbeeld ook de complete beleidssituatie verandert (*Pröpper & Steenbeek, 1999:17*).

Dit instrument zal verderop in dit werk uitgebreid toegepast worden op de casus, met als bedoeling een helder beeld te schetsen van de beleidssituatie, de bestuursstijl van de actor, de gekozen interactieve beleidsaanpak en de uiteindelijke resultaten. De bedoeling hiervan is uiteraard om te beoordelen of deze afwegingen wel goed gemaakt zijn door de organisatie van het wijkgericht werken en of deze dan ook een positieve invloed hebben op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten.

3. Conceptueel Model

Tijdens dit onderdeel van mijn scriptie zal de onderzoeksvraag met behulp van een theoretisch onderbouwde verwoording uiteengezet worden. Hierbij wordt er gepoogd een duidelijk en helder beeld te schetsen van de hoofdvraag en welke begrippen hierbij een centrale rol spelen. Vervolgens zal er met behulp van een schema een beeld gegeven worden van de veronderstelde onderlinge relaties tussen verschillende begrippen. De veronderstelde verbanden tussen deze begrippen, ook wel concepten genoemd, worden weergegeven binnen een zogenaamd conceptueel model. Hierbij wordt door middel van een grafische weergave getoond hoe de begrippen onderling gerelateerd zijn.

Na dit onderdeel volgt het benoemen van controlebegrippen, tijdens dit onderdeel wordt er geprobeerd een aantal niet centrale begrippen te introduceren die wel een significante rol spelen bij het eerder verondersteld verband. De bedoeling van dit onderdeel is om een beeld te verkrijgen van de begrippen die invloedrijk kunnen zijn op de eerder veronderstelde verbanden. De controlebegrippen worden toegevoegd aan het conceptueel model, om de onderlinge relaties tussen alle begrippen te verduidelijken. Alleen wanneer aannemelijk gemaakt kan worden dat de niet-centrale begrippen een rol spelen in het eerder verondersteld verband, pas dan kunnen zij controlebegrippen genoemd worden.

De controlebegrippen worden nadat zij geoperationaliseerd zijn aangeduid als controlevariabelen. Deze controlevariabelen bestaan er in twee soorten:

- Kwalitatieve controlevariabelen
- Kwantitatieve controlevariabelen (*Baarda, 2006*).

Kwalitatieve variabelen zijn nominaal, een concreet voorbeeld is bijvoorbeeld het bepalen van het geslacht, hierbij is er geen sprake van 'een bepaalde mate van' (lees meer of minder). Bij kwantitatieve variabelen spreken we van een interveniërende of mediërende controlevariabele, dit omdat zij het veronderstelt verband in een bepaalde mate beïnvloeden.

Om te starten met de conceptualisering volgt de centrale onderzoeksvraag nog eens:

‘In hoeverre heeft de organisatorische vorm van wijkgericht werken invloed op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?’

Zoals duidelijk wordt uit de vraag zijn er een aantal centrale begrippen die wat theoretische verwoording nodig hebben, ter verduidelijking.

Allereerst starten we met het begrip 'organisatorische vormgeving van wijkgericht werken', hierbij doelen we op de vorm van de organisatie ten opzichte van de burger en de interactie met hen. Geen enkele organisatie en daarmee gemeente zijn identiek aan elkaar, elke organisatie kent weer een iets andere structuur en creëert daarmee een geheel eigen karakter. Deze verschillen ontstaan vanwege een legio aan factoren, te denken valt aan interne factoren zoals het personeel, de cultuur en de organisatiestructuur, maar ook externe factoren zoals de omgeving, de contacten met externe organisaties en de van bovenaf geïmplementeerde doelen.

Ondanks al deze mogelijke verschillen kunnen we vooropstellen dat het wijkgericht werken en de organisatorische vormgeving die hiermee gemoeid is grofweg in een tweetal

categorieën te verdelen is. Deze tweescheiding bestaat uit binnengemeentelijke decentralisatie en binnengemeentelijke deconcentratie.

In aanloop naar het conceptueel model is er al wat over geschreven in de voorgaande hoofdstukken, toch is hier enige conceptualisering op zijn plaats. Bij de organisatorische vorm van wijkgericht werken gaat het feitelijk om de investering die de gemeente doet in het uitvoeren van een bepaalde vorm van binnengemeentelijke deconcentratie of binnengemeentelijke decentralisatie. Beide vormen van binnengemeentelijke structurele wijzigingen zijn bedoeld om ten goede te komen aan de binnengemeentelijke schaalproblematiek, hier is sprake van wanneer de gemeente te groot wordt bevonden om bepaalde binnengemeentelijke problemen op een effectieve en efficiënte wijze het hoofd te bieden (Goor, van de J.G.B.M., 1989).

Beide verschillende vormen hebben een aantal karakteristieken, deze zullen uiteengezet worden tijdens de operationalisering van de begrippen. Hierdoor kunnen de gemeenten die in de casussen van deze scriptie voorkomen op basis van een aantal rationele argumenten onder de noemer decentralisatie of deconcentratie geschaard worden. Feitelijk betreffen de organisatorische vormgeving en het wijkgericht werken dus hetzelfde begrip in dit werk, het gaat om de verschillen tussen decentralisatie en deconcentratie in organisatorische zin.

Twee begrippen die eventueel voor wat vraagtekens kunnen zorgen betreffen: 'de rol van de burger' en 'beleidsparticipatie'. Omdat deze twee begrippen nauw met elkaar verbonden zijn worden deze gezamenlijk verduidelijkt. Participatie is van nature een heel breed begrip, waarbij bestuurskundigen automatisch denken aan participatie van de burger bij overheidszaken. In het kader van het onderzoek stellen we echter een aantal beperkingen op voor het begrip participatie, dit doen we door het woord beleid hieraan toe te voegen. Door het creëren van dit nieuwe begrip beperken we ons automatisch tot participatie van de burger met betrekking tot de overheid inzake beleid. In het onderzoek gaat het dus enkel en alleen over de participatie die de burger uitoefent richting de overheid op het gebied van het ontstaan en uitvoeren van beleid.

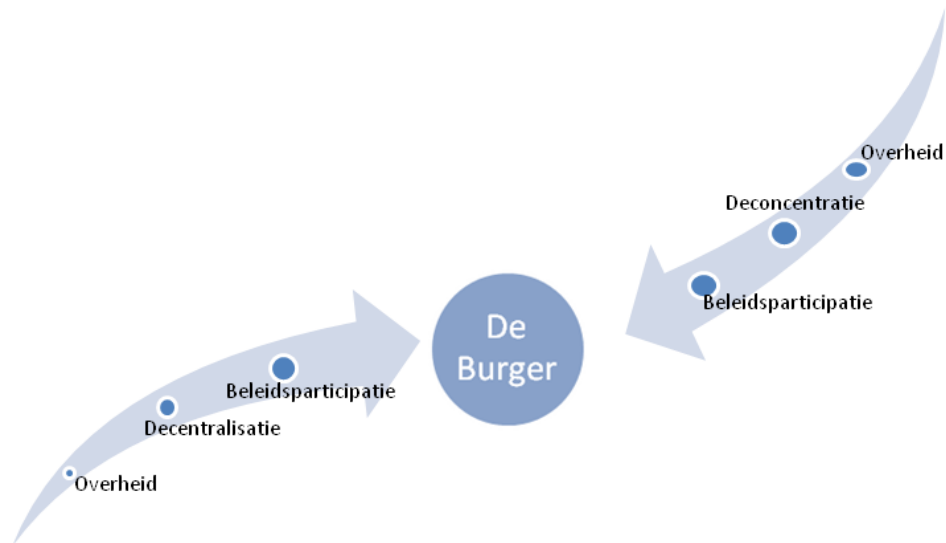
Het onderzoek houdt zich bezig met het participeren van de burger met de overheid op het gebied van het ontstaan en uitvoeren van beleid, binnen deze vorm is de rol van de burger van belang, hiermee doelen we op de rol die de burger zelf verwacht en ervaart, maar ook de rol die de overheid voor de burger verwacht en ervaart. Zoals duidelijk wordt in het theoretisch kader van dit werk, zijn hier een aantal theorieën voor, die gebruikt zullen worden. Zo kent de eerder gepresenteerde participatieladder van Pröpper een aantal verschillende rollen die weggelegd zijn voor participanten. In wezen kunnen we stellen dat de rol van de burger gelijk is aan hetgeen dat Pröpper de rol van de participant noemt echter, het gebruik van burger in de plaats van participant lijkt mij logisch daar wij ons enkel bezighouden met de burger. Ook kennen Beukenholdt-ter Mors et. al. (2002) hier een aantal varianten in. De rol van de burger zal gezamenlijk met het begrip beleidsparticipatie operationeel gemaakt worden in het volgende hoofdstuk, waarbij er dus variabelen geïntroduceerd worden die de exacte afbakening kunnen weergeven.

Als laatste begrip behandelen we 'herstructureringsprojecten', dit houdt in dat we ons beperken tot projecten binnen een gemeente die als 'herstructureringsprojecten' bestempeld kunnen worden. Volgens het Ministerie van VROM (*Infoblad, december 1996*) betreft herstructurering: *'betekent primair het doorbreken van een sterk eenzijdige woningvoorraad van vooral goedkopere (huur)woningen, om de meer draagkrachtige huishoudens in die gebieden te behouden of aan te trekken.*

Dit betreffen dus enkel projecten die de bestaande woningbouw aanpakken en op wijkniveau uitgevoerd mogen worden. Door het toevoegen van deze beperking ontstaat er een situatie waarin we over en weer, tussen een tweetal gemeenten, projecten kunnen vergelijken die wel dezelfde omvang betreffen. Hierdoor verwachten we dat de vergelijking een meerwaarde verkrijgt, daar er getracht wordt de verschillen zo minimaal mogelijk te houden.

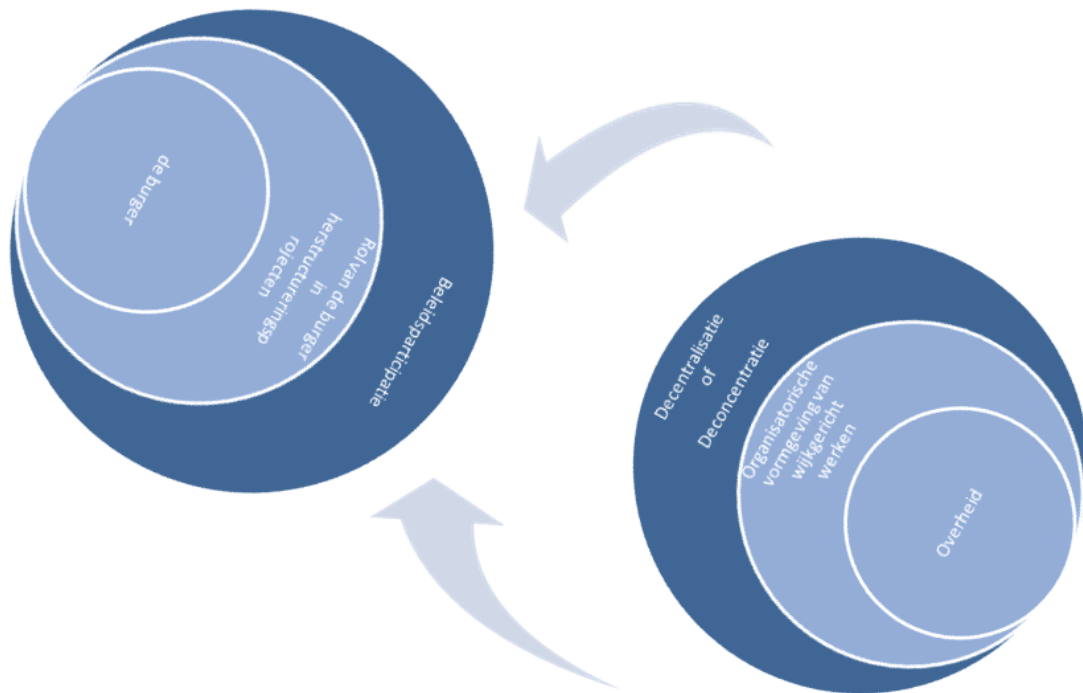
Nadat de begrippen die voorkomen in de hoofdvraag volgt er een schema die duidelijkheid moet geven op de veronderstelde onderlinge relaties tussen een aantal fundamentele begrippen. Het schema moet, door middel van een grafische weergave, een beeld geven van hoe de begrippen onderling gerelateerd zijn.

Figuur 3.1; Schema Conceptualisering.

Zoals duidelijk wordt uit het bovenstaande schema wordt verondersteld dat er een causaal verband bestaat tussen de vorm van wijkgericht werken en de beleidsparticipatie. Hierbij is de beleidsparticipatie dus een gevolg van de wijze van wijkgericht werken, die decentralisatie of deconcentratie kan betreffen. Deze relatie tussen de vorm van wijkgericht werken en de beleidsparticipatie heeft uiteindelijk een gevolg voor de achterban, in het geval van wijkgericht werken is dat de overheid en in het geval van beleidsparticipatie is dat de burger. Dit wordt wat duidelijker als we het schema aanvullen met een aantal niet centrale begrippen die wel een belangrijke rol spelen bij het eerder verondersteld verband. Deze begrippen worden toegevoegd aan het schema om onderlinge relaties tussen alle begrippen te verduidelijken, ook is het van belang dat zij hierdoor aannemelijk gemaakt worden zodat zij ook daadwerkelijk als niet-centrale, aanvullende begrippen gezien worden.

Figuur 3.2; Schema Conceptualiseringvervolg.

De begrippen worden geoperationaliseerd in het volgende hoofdstuk, hierbij wordt er tevens een onderscheiding gemaakt tussen kwalitatieve en kwantitatieve controlevariabelen.

4. Operationalisering

In dit hoofdstuk gaan we de begrippen in meetbare termen uiteenzetten, dit gebeurt door de begrippen een concrete vertaling mee te geven die aansluit op het onderzoek. De definitie moet allereerst duidelijkheid scheppen over wat er wel onderzocht wordt en wat er buiten beschouwing gelaten wordt. Vervolgens zullen we een aantal indicatoren hiervoor opstellen, die gezamenlijk een beeld geven van de metingen die verricht worden in het onderzoek. In het algemeen geldt: 'hoe meer indicatoren gebruikt worden om één begrip te meten, hoe betrouwbaarder het onderzoek'. Uiteraard is het aantal indicatoren ook gelimiteerd door de complexiteit van het begrip.

Bij het operationaliseren van begrippen is het tevens van belang welke mate van heterogeniteit zij hebben. Hoe meer heterogeen de begrippen zijn, hoe meer dimensies zij hebben. Hierbij moet een afweging gemaakt worden welke dimensies wel getoetst zullen worden en welke buiten beschouwing gelaten worden. Nadat begrippen in meetbare termen zijn vertaald noemen we deze variabelen, hierbij is het van belang dat er duidelijkheid bestaat over wat er precies onder verstaan wordt en hoe je ze moet meten.

Allereerst starten we met het begrip 'organisatorische vormgeving van wijkgericht werken', hierbij gaat het om de vorm van de organisatie ten opzichte van de burger en de interactie met hen. Hierbij gaat het feitelijk om de wijze waarop de gemeente een investering doet in het uitvoeren van een bepaalde vorm die ten goede komt aan het binnengemeentelijke schaalproblematiek. In dit onderzoek vindt er een vergelijking plaats tussen een tweetal gemeenten die beiden op een andere wijze wijkgericht werken, dit zijn binnengemeentelijke deconcentratie en binnengemeentelijke decentralisatie. Wijkgericht werken wordt in het kader van dit werkstuk dan ook verdeeld in een van deze twee mogelijkheden.

Met behulp van figuur 2.1 Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie kunnen we een onderscheid maken tussen de beide vormen van organisatorische vormgeving van wijkgericht werken. De indicatoren die opgenomen zijn in dit figuur kunnen namelijk duidelijkheid geven of een gemeente die aan wijkgericht werken doet onder de noemer decentralisatie of deconcentratie valt.

De indicatoren locatie, verantwoordelijkheid en nieuwe organen met betrekking tot bevoegdheden geven ons de mogelijkheid om op basis hiervan te bepalen onder welke noemer de betreffende gemeente geplaatst kan worden. De locatie bepalen of nieuwe organen onderscheiden is iets wat vrij gemakkelijk vanuit de informatie van de gemeente kan geschieden. Verantwoordelijkheid is echter iets wat moeilijker concreet vast te stellen is. Om hier duidelijkheid in te scheppen zijn er een tweetal opties, allereerst kan de verantwoordelijkheid op gemeentelijk niveau georganiseerd zijn. Van een tweede optie is sprake wanneer de gemeente besloten heeft een direct gekozen deelraad in het leven geroepen heeft die in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk is voor een deel van de gemeente. Uiteraard zal deze scheiding ook concreet gemaakt moeten worden, dit verschil zal namelijk zichtbaar gemaakt moeten worden door een bepaalde indicator. De indicator die hier het beste voor gebruikt kan worden is de aanwezigheid van een direct gekozen deelraad voor een stadsdeel of deelgemeente die in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk is, waarbij taken en budget worden overgedragen. Dit is te achterhalen door te kijken naar de bijbehorende verordeningen die gemaakt zijn door het College van B&W. Om duidelijkheid te creëren over de voorwaarden waar een gemeente moet voldoen alvorens deze tot een van de twee vormen van wijkgericht werken kan voldoen volgt hier nogmaals het figuur.

Figuur 2.1; Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie.

Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie			
	Locatie	Verantwoordelijkheid	Nieuwe organen m.b.t. bevoegdheden
Binnengemeentelijke Deconcentratie	Gedeconcentreerde ambtelijke plekken verspreid over de gemeente.	Ambtenaren blijven onder verantwoordelijkheid van de stedelijke wethouders en raad vallen. Taken en budget worden niet overgedragen.	Er vindt geen overdracht van gemeentelijke bevoegdheden plaats, er ontstaan dus geen nieuwe organen m.b.t. verschuivingen in de bevoegdheden.
Binnengemeentelijke Decentralisatie	Verspreid over verschillende delen van de gemeente (stadsdeel of deelgemeente).	Een direct gekozen (deel)raad wordt in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk voor de deelgemeente of stadsdeel. Taken en budget worden overgedragen.	Organen zoals een (deel)raad en een dagelijks bestuur ontstaan.

Een andere variabele die gebruikt wordt binnen dit onderzoek betreft 'de rol van de burger'. De burger kan verschillende rollen vervullen bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid, De participatieladder leent zich bij uitstek voor het bepalen van de mate van interactie tijdens een beleidsproces en koppelt deze aan een bepaalde bestuursstijl. Op basis van deze gegevens kunnen we bepalen welke mate van interactie tussen burger en gemeente aanwezig is bij het ontwikkelen en implementeren van herstructureringsprojecten. Uiteraard is het hierbij van belang dat concreet gemaakt wordt wat er waargenomen dient te worden alvorens tot de conclusie gekomen kan worden inzake de vorm van participatie en 'de rol van de burger' hierin. De mate van participatie zal onderzocht worden door gebruik van een enquête voor zowel de burgers als voor de ambtenaren die betrokken zijn bij dit onderzoek. Hierbij zal de nadruk liggen op de subjectieve interpretatie van de individuen inzake participatie, te denken valt hierbij aan situaties binnen de beleidsvormende fase zoals; het informeren van burgers, ruimte tot deelnemen aan het proces, het niveau van deelnemen, etc. Dit is uiteraard het gevolg van het onderzoeksonderwerp, wat een herstructureringsproject betreft dat reeds uitgevoerd of in de uitvoerende fase verkeert. Naast het gevoel en de mening van ambtenaren en burgers, dat verkregen zal worden door een enquête zal er uiteraard ook een poging gedaan worden om wat 'objectieve' data te gebruiken bij de conclusie. Deze informatie zal zowel gegenereerd worden door de enquêtes zelf alsmede door de gemeente, vandaar dat er met enige twijfel gesproken kan worden over objectieve data.

Uiteraard is het van belang dat er een indicator opgesteld moet worden voor het bepalen van de rol van de burger. Dit gebeurt door middel van de interactiegehalte tussen burger en gemeente te meten. Met behulp van een aantal vragen in de enquête verkrijgen we een beeld van de mate van interactie tussen burger en gemeente, zodoende kan er een keuze gemaakt worden tussen de zeven verschillende rollen van de participanten. Deze verschillende rollen hebben als hoofdkenmerk dat zij allen een verschillende mate van interactie kennen, van totaal geen interactie tot een legio aan verschillende interactiemomenten en -vormen. In figuur 1.1 de participatieladder is duidelijk zichtbaar dat

de eerste vier 'rollen van de participanten': initiatiefnemer, samenwerkingspartner, medebeslisser en adviseur, allen rollen zijn waarbij er sprake is van interactie tussen de participanten en de gemeente. De participatieladder kent echter ook een drietal rollen: consultant, doelgroep en geen, die niet interactief zijn en een afnemende mate van communicatie en informatie tussen de burger en de gemeente kennen.

Nadat de indicator ons een beeld geeft van de locatie van de rol, in de top vier met interactie of de laatste drie zonder interactie, zullen we door middel van specifieke vragen proberen de rol onder een van de noemers te plaatsen. Deze specifieke vragen zullen de respondent begeleiden bij het maken van een keuze tussen de verschillende mogelijke rollen van de participant. Om dit goed te laten verlopen zullen de verschillende rollen en hun belangrijkste kenmerken gepresenteerd worden zodat de respondent hier een keuze uit kan maken.

Door te kijken naar de treden van de participatieladder van Pröpper, de verschillende bestuursstijlen en de bijbehorende rol van de participant (lees: burger) kunnen we de mate van beleidsparticipatie tussen beide actoren bepalen. Echter om te bepalen waar de desbetreffende gemeente op de ladder staat met betrekking tot beleidsparticipatie inzake een herstructureringsproject moeten we een aantal indicatoren opstellen.

Zo bepalen we allereerst volgens de participatieladder welke bestuursstijl en de daarbij behorende rol van de burger de gemeente graag wilt toepassen bij het gekozen herstructureringsproject, vervolgens kijken we naar de bestuursstijl en de bijbehorende rol van de burger die de burger zelf graag toegepast wilt zien worden. Hierna kijken we vervolgens naar de ervaring van zowel de gemeente als de burger met betrekking tot de beleidsparticipatie inzake herstructureringsprojecten. Uiteraard is het hierbij van belang dat we een beeld krijgen van de ervaring van zowel de gemeente als de burger met betrekking tot de mate waarin de rol die geambieerd werd ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt.

De indicator die gebruikt kan worden bij het bepalen van de bestuursstijl betreft dezelfde indicator die gebruikt wordt bij het bepalen van de rol van de burger, het interactiegehalte tussen de gemeente en de burger. Het is niet geheel onbegrijpelijk dat de indicator hier hetzelfde is als de indicator voor de rol van de burger, dit is te verklaren door een kijkje te nemen naar de participatieladder van Pröpper (*figuur 1.1.*) Hier zien we namelijk dat de rol van de burger (lees = participant) afhankelijk is van de participatievorm die daarbij hoort. Op basis hiervan kunnen we dus veronderstellen dat beide afhankelijk van elkaar zijn en dat als één van de twee, de rol van de burger of de bestuursstijl, bekend is de ander erbij geplaatst kan worden. Uiteraard zal de indicator in dit geval door middel van andere vragen een beeld geven van de bijbehorende bestuursstijl.

Allereerst wordt er weer gezocht naar de aanwezigheid van interactie, als dit het geval is dan weten we dat de bestuursstijl zich beperkt tot: een faciliterende, een samenwerkende, een delegerende of een participatieve stijl. Mocht er sprake zijn van geen interactie, dan kan het een consultatieve, een open autoritaire of een gesloten autoritaire stijl betreffen. Uiteraard zullen overige vragen, nadat duidelijk is welk van deze twee bovenstaande groepen de respondent selecteert, bepalen welk van de stijlen het nou exact is. Om te bepalen welke bestuursstijl nou toegepast is zullen we de kenmerken van de betreffende bestuursstijl de respondent voorleggen zodat hij of zij daar een keuze in kan maken.

Dit geheel zal worden onderzocht door middel van een enquête die uiteindelijk als indicator zal dienen voor de te bepalen plaats op de participatieladder van Pröpper. Deze enquête zal in viervoud worden opgesteld, zodoende ontstaan er afzonderlijke versies voor zowel de ambtenaren als de burger van de betreffende gemeenten. Deze enquête zal

vragen bevatten die een beeld geven van de te verwachten en de gerealiseerde rol van de burger, vanuit de optiek van de respondent. De enquête zal uiteindelijk ook door middel van de antwoorden uitsluitend geven over de bestuursstijl en de rol van de burger daarbij die toegepast waren tijdens het project vanuit de optiek van de respondent. Hierbij maken we gebruik van de zeven verschillende bestuursstijlen en rollen van burgers volgens de participatieladder van Pröpper.

Een ander variabele, dat verduidelijkt dient te worden is het begrip 'herstructureringsprojecten'. Herstructureringsprojecten zijn de enige projecten die als casus worden gebruikt in dit onderzoek, dit vanwege het feit dat dit veelal projecten zijn die een soortgelijke variant kennen in overige gemeenten. Hierdoor wordt de vergelijking tussen een tweetal gemeenten zo gelijkwaardig mogelijk gehouden.

Als laatste moet er gekeken worden naar de uiteindelijke vergelijking die gemaakt zal worden in dit onderzoek. Er moet bepaald kunnen worden of eventuele verschillen in beleidsparticipatie tussen beide gemeenten daadwerkelijk ontstaan zijn door de organisatorische vorm van wijkgericht werken. Om dit te kunnen bepalen dienen er vooraf duidelijke afspraken gemaakt te worden over de wijze waarop wij dit zullen onderzoeken. Mijn voorkeur gaat uit naar het bespreken van dit onderwerp met de respondenten, zodat ik inzicht verkrijg in de denkwijze die zij hanteren. Om dit te realiseren zal ik bij elke enquête een aantal vragen toevoegen die gezamenlijk een beeld dienen te geven van de wijze waarop de respondent over beleidsparticipatie denkt in een andere organisatorische vormgeving.

Van belang is dat, om dit te meten, men de juiste vragen dient te stellen met wellicht een open vorm. Hierdoor kan men wellicht wat meer aan informatie verwachten dan bij een meerkeuzevraag, maar de kans dat de 'juiste' informatie aanwezig is tussen het antwoord op de open vraag neemt aanzienlijk toe. Om de verschillen in organisatorische vormgeving bloot te leggen zal er gebruik gemaakt worden van vragen die inspelen op de grote verschillen tussen gemeenten die deconcentratie toepassen en gemeenten die decentralisatie toepassen. Deze verschillen zijn: locatie, verantwoordelijkheid en het ontstaan van nieuwe organen m.b.t. bevoegdheden.

Bij 'Locatie', is het de bedoeling te achterhalen of eventuele verschillen tussen beide gemeenten op de participatieladder van Pröpper het gevolg zijn van de verschillen tussen deconcentratie en decentralisatie op het gebied van locaties. Zo kennen gemeenten met decentralisatie een volledige verspreiding van gemeentelijke instanties over verschillende gedeelten van de gemeente. Bij deconcentratie binnen de gemeente betreft het begrip 'locatie' enkel het verspreid zijn van de ambtenaren over verschillende delen van de gemeente.

Bij 'Verantwoordelijkheid', kunnen eventuele verschillen op de participatieladder tussen beide gemeenten verklaren met behulp van de verschillen op het gebied van verantwoordelijkheid tussen deconcentratie en decentralisatie. Zo kennen gemeenten die deconcentratie toepassen geen feitelijke verandering in de verantwoordelijkheid ten opzichte van de vroegere vorm van de gemeente, ambtenaren blijven onder verantwoordelijkheid van de stedelijke wethouders en de raad vallen. Tevens worden er ook geen taken en/of budgetten overgedragen. Bij gemeenten die gebruik maken van decentralisatie gaat dit er echter anders aan toe, hier wordt een direct gekozen deelraad in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk voor het betreffende deel van de stad (deelgemeente). Tevens worden taken en budgetten overgedragen aan de deelgemeente.

Als laatste hebben we 'nieuwe organen met betrekking tot bevoegdheden'. Door middel van dit onderdeel kunnen we wellicht verschillen tussen de gemeenten en hun positie op de participatieladder van Pröpper verklaren. Bij decentralisatie binnen een gemeente ontstaan er immers nieuwe organen zoals een direct gekozen raad en een dagelijks bestuur voor de deelgemeente. Bij een gemeente die deconcentratie toepast ontstaan er geen nieuwe organen vanwege het feit dat er geen bevoegdheden verschuiven of overgedragen worden.

Om eventuele verschillen in organisatorische vormgeving te vinden, zal er gebruik worden gemaakt van een aantal vragen die inspelen op de grote verschillen tussen gemeenten die deconcentratie toepassen en gemeenten die decentralisatie toepassen. De volgende onderwerpen kunnen verschillen: locatie, verantwoordelijkheid en het ontstaan van nieuwe organen m.b.t. bevoegdheden.

Deze drie verschillen komen allen individueel aan bod in de vragen negen, tien en elf van de enquête. Zowel de ambtenaren als de burgers van de desbetreffende deelgemeente of stadsdeel zullen vragen beantwoorden die een beeld geven over de opinie van de respondent over de organisatorische vormgeving van de gemeente.

Vraag negen bespreekt de direct gekozen deelraad, deze bestaat namelijk in de Deelgemeente Hoogvliet, Gemeente Rotterdam, Stadsdeel Zuid, Gemeente Enschede heeft daarentegen geen direct gekozen deelraad.

Vraag tien bespreekt de verantwoordelijkheid en gaat daarbij specifiek in op de overheveling van taken en budgetten vanuit de centrale gemeente richting de deelgemeente of stadsdeel. Deze overheveling vindt namelijk wel plaats in Gemeente Rotterdam, maar niet in Gemeente Enschede.

Vraag elf gaat vervolgens in op de mogelijke samenwerking tussen het dagelijks bestuur van een deelgemeente of stadsdeel en de direct gekozen deelraad. Hiervan is sprake in de deelgemeenten van Rotterdam, in Enschede is dit niet aan de orde.

Als aannemelijk gemaakt kan worden dat de mogelijke verschillen tussen de gemeenten en hun positie op de participatieladder van Pröpper het gevolg zijn van verschillen in één of meerdere van deze drie onderwerpen, dan kunnen we veronderstellen dat eventuele verschillen tussen beide gemeenten daadwerkelijk ontstaan zijn door de organisatorische vorm van wijkgericht werken.

5. Methodologische verantwoording

In dit onderdeel van het onderzoek zal ik proberen te verwoorden waarom het onderzoek opgebouwd is uit een aantal specifieke elementen en waarom ik bepaalde keuzes gemaakt heb.

Allereerst bestaat natuurlijk de vraag waarom er gekozen is voor de twee gemeenten Rotterdam en Enschede. Uiteraard zijn er tal van andere gemeenten die gebruik maken van een variant van het wijkgericht werken en daarmee dus gedecentraliseerd of gedeconcentreerd te werk gaan. De keuze voor deze twee gemeenten is echter methodologisch te verantwoorden vanuit de gelijkwaardigheid van beide gemeenten in demografisch opzicht.

Alhoewel de gemeente Rotterdam en de gemeente Enschede aanvankelijk niet veel gemeen lijken te hebben blijkt na nadere observatie toch het tegenovergestelde. Dat de gemeenten veel verschillen dat blijkt, maar dat er demografische overeenkomsten zijn tussen deelgemeenten van de gemeente Rotterdam en stadsdelen van de gemeente Enschede was wellicht niet verwacht.

Nadat ik tot twee keer toe stage gelopen heb bij de gemeente Enschede, stadsdeel Zuid, kwam ik tot de conclusie dat mijn scriptieonderwerp wellicht te maken kon hebben met deconcentratie en decentralisatie binnen de gemeente. Uiteraard kon ik hierbij de gemeente Enschede, stadsdeel Zuid goed gebruiken als een gemeente die deconcentratie toepaste. Uiteraard had ik nog een soortgelijke ‘tegenhanger’ van ‘Stadsdeel Zuid’ nodig binnen een andere gemeente die niet gedeconcentreerd maar gedecentraliseerd te werk ging. Naast dit verschil moest er tevens nog een tegenhanger gevonden worden die in demografisch opzicht wat gelijkenis vertoonde met stadsdeel Zuid, zodat de vergelijking tussen beide stadsdelen/deelgemeenten minder beïnvloed werd door andere factoren.

Om een beeld te geven van de omvang en indeling van een vergelijkbare ‘stadsdeel’ volgen hier wat demografische gegevens van stadsdeel Zuid, die gebruikt zijn bij het zoeken van een gelijkwaardige, vergelijkbare ‘tegenhanger’.

Figuur 5.1; Schema Demografie Stadsdeel Zuid³.

2006 Stadsdeel Zuid	
Inwonersaantal	37.827 personen
Autochtonen	25.354 personen
Aantal mannen	18.527 personen
Aantal vrouwen	19.300 personen
Potentiële beroepsbevolking	25.118 personen
Gemiddelde leeftijd	38,3 jaar
Gemiddelde inkomen	25.200 bruto p/j

Als tegenhanger is er allereerst gezocht tussen de gemeenten die in tegenstelling tot de gemeenten Enschede het decentralisatiebeleid toepassen. Hierbij is mijn oog allereerst op de Gemeente Rotterdam gevallen, niet alleen omdat dit de stad is waar ik mijn studie volg aan het Erasmus, maar ook vanwege het feit dat dit een van de gemeenten in Nederland is dat als sinds geruime tijd een ‘wijkgerichte’ wijze van gemeentelijke besturen toepast.

³ <http://cms3.enschede.nl/gemeente/cijfers/bevolingscijfers/>

Figuur 5.2; Schema Demografie Deelgemeente Hoogvliet⁴

2006 Deelgemeente Hoogvliet	
Inwonersaantal	34.827 personen
Autochtonen	23.629 personen
Aantal mannen	16.686 personen
Aantal vrouwen	18.141 personen
Potentiële beroepsbevolking	22.386 personen
Gemiddelde leeftijd	-
Gemiddelde inkomen	-

Naast de gelijkenis in demografisch opzicht is de gemeente Rotterdam tevens bij uitstek een goed voorbeeld van een gedecentraliseerde gemeente pur sang. Zowel de stadsdeelraden die direct gekozen worden als taken en budget die vrijwel volledig overgedragen worden geven een goed beeld van het gedecentraliseerde gehalte van de gemeente Rotterdam.

Nadat de vraag waarom deze twee specifieke gemeenten gekozen zijn enigszins toegelicht is, blijft er nog een andere vraag onbeantwoord. Waarom is er gekozen voor een enquête?

De reden voor het kiezen voor een enquête, heeft te maken met de voor- en nadelen die hierbij horen. Zo is er niet gekozen voor een interview, waarbij er een gesprek met een of meerder respondenten plaatsvindt. Een nadeel van interviews met meerdere respondenten tegelijkertijd kan zijn dat respondenten belemmeringen ondervinden bij het uiten van hun mening binnen een groep. Een mogelijk voordeel van interviews is de mogelijkheid om dieper op de inhoud in te gaan. Tevens kan de communicatie makkelijker en duidelijker zijn dan bij het gebruik van tekstuele communicatie.

Gekozen is voor een vragenlijst, of enquête vanwege de relatief eenvoudige wijze waarop informatie verzameld kan worden. Een aantal specifieke voor- en nadelen van vragenlijsten en enquêtes die bij deze keuze doorslaggevend waren: Voordelen zijn onder meer het gemak waarmee men informatie kan verzamelen van een grote groep respondenten, de hogere mate van anonimiteit voor respondenten, de vragenlijst is gemakkelijk te verspreiden en resultaten leiden wel eens tot vernieuwende inzichten. Nadelen van deze manier van informatieverzameling zijn onder meer het gemak waarmee verkeerde vragen gesteld worden of verkeerd begrepen worden, de non-verbale reactie van de respondent gaat verloren, er kan niet doorggevraagd worden en het duurt vaak lang voordat iedereen een vragenlijst ingevuld en weer ingestuurd heeft

De enquête is opgesteld volgens de gedachte dat zowel burgers in Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid als in Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet ermee uit de voeten kunnen. Hierdoor zullen beide groepen burgers vrijwel dezelfde enquête ontvangen, uiteraard zullen alleen de gegevens van het herstructureringsproject verschillen.

Naast het feit dat beide groepen burgers vrijwel dezelfde enquête ontvangen zal er ook een afzonderlijke enquête opgesteld worden voor de ambtenaren van beide gemeenten. Het voordeel hiervan is dat de ambtenarenenquête wat dieper in kan gaan op de indicatoren binnen de gemeente zelf, iets wat voor de burgers wellicht niet tot nauwelijks te beantwoorden is.

⁴ <http://rotterdam.buurtmonitor.nl/>

Het doel van de enquête voor zowel de burgers als de ambtenaren bestaan uit het geven van een beeld omtrent een aantal zaken. De burgerenquête moet allereerst duidelijkheid geven over de bestuursstijl die gehanteerd werd tijdens het herstructureringsproject, zodat wij door middel van de participatieladder van Pröpper, kunnen achterhalen welke rol van de burger hierbij aanwezig was. Daarnaast moet de burgerenquête ook duidelijkheid geven over de bestuursstijl en de bijbehorende rol die zij liever gehanteerd zagen worden tijdens het herstructureringsproject. Als laatste zullen we de burgerenquête ook belasten met vragen die ons uitsluitsel moeten geven op het gebied van deconcentratie en decentralisatie en de bijkomende voor- en nadelen volgens de respondenten.

De ambtenarenenquête heeft allereerst als doel om een beeld te geven van de bestuursstijl die door de gemeente gebruikt is. Uiteraard proberen wij hiernaast een beeld te verkrijgen van hoe de ambtenaren de bestuursstijl van de gemeente inzake het herstructureringsproject het liefst gezien hadden. Hierbij proberen we ook de aanwezigheid van de indicatoren die opgesteld zijn voor 'verschillen in de beleidsparticipatie tussen twee stadsdelen/deelgemeenten, als gevolg van de organisatorische vormgeving van een gemeente' te achterhalen.

Wat betreft de respondenten zelf, voor de ambtenarenenquête zullen dit ambtenaren zijn die werkzaam zijn bij het betreffende stadsdeel of deelgemeente en een rol hebben in de beleidsontwikkende en/of beleidsuitvoerende fase.

Voor de burgerenquête zullen de respondenten burgers zijn die in het betreffende stadsdeel of deelgemeente wonen. Ook andere belanghebbende actoren zoals verenigingen en belangengroepen die deelgenomen hebben aan het herstructureringsproject zullen deze enquête ontvangen.

Tijdens het maken van de schriftelijke enquête is er uiteraard rekening gehouden met de voordelen en de nadelen die een enquête met zich mee brengt. Hieronder vindt u een overzicht van de nadelen en de voordelen die een schriftelijke enquête met zich mee brengt. Hierbij is geprobeerd om de nadelen zo veel mogelijk te elimineren in de daadwerkelijke enquête, de voordelen zijn doorslaggevend geweest voor het kiezen voor een schriftelijke enquête.

Nadelen schriftelijke enquête:

- Respondenten zijn niet altijd bewust van eigen gedrag.
- Respondenten zijn niet altijd bewust van motieven voor bepaald gedrag.
- Respondenten kunnen een selectief geheugen hebben.
- Respondenten kunnen bepaalde antwoorden wegens sociale wenselijkheid geven.
- Respondenten vullen de enquête wellicht niet zelf in.

Voordelen schriftelijke enquête:

- Schriftelijk is anoniemer, antwoorden kunnen meer waarheidsgetrouw zijn.
- Het aantal sociaal wenselijke antwoorden blijft veelal beperkt.
- Vragen precoderen maakt het beantwoorden makkelijker.

Overige aandachtspunten tijdens het ontwikkelen van de enquête zijn:

- vragen dienen concreet te zijn.
- Toon geen instemming of afkeuring op basis van antwoorden.
- Open vragen kunnen als lastig en vervelend ervaren worden door respondenten.
- Één onderwerp per vraag.
- Duidelijke antwoorden die slechts voor één uitleg vatbaar zijn.
- Geen ingewikkelde taal (korte zinnen).
- Werkwoorden in actieve vorm.
- Geen (dubbele) ontkenning.
- Geen suggestieve/sturende vragen.
- Veronderstel feiten niet als bekend bij de respondent.
- Nieuw onderwerp eerst introduceren.
- Denk aan weet niet/ geen mening als optie bij bepaalde vragen.

Een ander belangrijk punt voor de methodologische verantwoording is de reden waarom er gekozen is voor herstructureringsprojecten. Herstructureringsprojecten zijn bij uitstek voorbeelden van projecten die door heel Nederland in elke gemeente terug te vinden zijn. In heel het land werken gemeenten aan het verbeteren en vernieuwen van voornamelijk naoorlogse wijken. Vanuit deze gedachte leek het mij handig om een vergelijking tussen een tweetal gemeenten te verrichten met behulp van een herstructureringsproject. Het voordeel hiervan was simpelweg de aanwezigheid van diverse herstructureringsprojecten in beide gemeenten, tevens was het ook nog eens mogelijk om twee verschillende herstructureringsprojecten van ongeveer hetzelfde formaat te vinden. Door deze overeenkomsten in omvang en aard van het project is de vergelijking tussen de twee gemeenten wat beter onderbouwt, aangezien beide projecten hetzelfde onderwerp en op dezelfde schaal uitgevoerd zijn.

Als laatste punt behandelen we de keuze voor het onderzoeken van de rol van de burger. Door de jaren heen is de overheid zich steeds meer bezig gaan houden met de hoofdtaken van het besturen van een land en zijn overige taken langzaam maar zeker (deels) teruggegeven aan de maatschappij zelf. Dit heeft onder meer als gevolg gehad dat de overheid vandaag de dag steeds meer op zoek is naar een actief participerende burger, een burger die zich bekommert om de maatschappij en zelf waar mogelijk wilt meedenken en doen. Deze nieuwe rol van de burger is zonder meer een interessante vernieuwing aangezien dit de overheid veel hulp kan bieden. Mijn hoofdreden om de rol van de burger te onderzoeken komt echter hoofdzakelijk vanuit de gedachte dat deze rol enkel vervuld kan worden als de overheid hier ook de noodzakelijke ruimte voor creëert. Het ontwikkelen van een gemeente die gedeconcentreerd of gedecentraliseerd werkt is een ontwikkeling die de rol van de burger nog meer tot leven moet roepen als voorheen. Mijn onderzoek is in het bijzonder geïnteresseerd in de kwestie of de rol van de burger een betere toekomst heeft in een gedeconcentreerde gemeente of een gedecentraliseerde gemeente.

6. Gemeente Enschede

Enschede is zowel een stad als een gemeente in de provincie Overijssel, in de regio Twente. Deze gemeente ligt tussen de gemeenten Hengelo, Haaksbergen, Dinkelland, Oldenzaal en Losser. Tevens grenst deze Nederlandse plaats aan de Duitse gemeente Gronau. De gemeente bestaat uit 154.684 inwoners (1 januari 2007, CBS) en de stad Enschede zelf telt 139.494 inwoners (1 januari 2005, CBS). Met deze statistieken is Enschede de grootste stad van de provincie Overijssel en de dertiende stad naar grootte van Nederland.

Enschede, de naam van zowel de stad als de gemeente zelf gaat volgens de meest gangbare verklaring terug op "An die Schede"⁵. Hierbij slaat het woord 'schede' waarschijnlijk op scheiding of grens waarmee werd verwezen naar een moerassig grensgebied. Vandaag de dag kan Enschede zijn naam nog altijd met betekenis dragen, aangezien de Nederlands-Duitse staatsgrens hier vlakbij ligt.

Enschede is oorspronkelijk ontstaan als een agrarische nederzetting en groeide langzaam maar zeker uit tot middelgroot dorp. In 1325 kreeg Enschede zijn stadsrechten van de Utrechtse bisschop Jan de derde van Diest. De stad Enschede bleef eigenlijk tot aan de 18^e eeuw vrij onbelangrijk, vanaf de opkomst van de textielnijverheid veranderde dit echter. De stad werd een belangrijk centrum van de textielproductie voor heel Nederland. Nadat de textielindustrie verdween in de jaren '60 en '70 probeerde Enschede zich te ontwikkelen richting de dienstensector. Enschede kent vandaag de dag dan ook een universiteit, een conservatorium, een kunstacademie en een hogeschool. Wereldwijd is Enschede voornamelijk bekend van de vuurwerkramp die in 2000 plaatsvond. Hierbij werd een complete woonwijk (Roombeek) met de grond gelijk gemaakt, met als gevolg: 23 doden en bijna duizend gewonden.

De Gemeente Enschede is vandaag de dag verdeeld in een vijftal stadsdelen⁶:

- Stadsdeel Centrum (o.a. Centrum, Het Zeggelt, Lasonder, De Bothoven).
- Stadsdeel Noord (o.a. Tweekelerveld, Lonneker, Deppenbroek, Bolhaar, Mekkelholt, Roombeek).
- Stadsdeel Oost (o.a. Velve-Lindenhof, De Eschmarke, 't Ribbelt, Stokhorst, Dolphia, 't Hogeland, Glanerbrug)
- Stadsdeel Zuid (Wesselerbrink, Helmerhoek, Stroinkslanden).
- Stadsdeel West (Boswinkel, Ruwenbos, Pathmos, Stadsveld, 't Zwering, 't Havengebied, De Marssteden, Boekelo, Usselo, Tweekelo).

De aanloop naar deze structurele wijziging in de interne structuur van de gemeente begon al een geruime tijd voor de daadwerkelijke invoering in 1997.

In 1994 is er namelijk al besloten door de Raad om een groot deel van het onderhoud van de openbare ruimte (fysiek stadsdeelbeheer) te integreren en te bundelen en te deconcentreren naar vijf stadsdelen. Met dit besluit maakte de Gemeente Enschede een start met het 'stadsdeelgewijs' werken. In 1996 besloot de Raad om het stadsdeelgewijs werken verder te ontwikkelen. Hierbij werd er gekozen voor een 'stap voor stap'-ontwikkeling van het werken met een stadsdeelgewijs karakter. Door middel van deze werkwijze wil de Gemeente

⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Enschede>, 18-06-2007

⁶ <http://cms3.enschede.nl/webs/stadsdeelcentrum/wiewatwaar/management/>, 21-10-2007

Enschede de rol van de burger als participant meer terug zien komen⁷. Uiteindelijk heeft het stadsdeelgewijs werken in Enschede zich ontwikkeld tot een belangrijk onderdeel van de gemeente. De meest recente gemeentelijke werkwijze die van toepassing is op de Gemeente Enschede is vastgesteld door de Gemeenteraad, op 10 mei 2004⁸.

Om een beeld te scheppen van het proces waarmee de Gemeente Enschede richting het stadsdeelgewijs werken ging, volgen er hier een aantal mijlpalen:

1995

- Aanstellen van 5 stadsdeelbeheerders en de realisatie van het servicecentrum Zuid voor sociale dienst en politie.

1996

- Aanstellen stadsdeelcoördinatoren in de stadsdelen Zuid en West onder aansturing van het CMT
- Aanwijzen van stadsdeelwethouders voor west en zuid;
- Instellen van stadsdeelteams west en zuid (onder voorzitterschap van de stadsdeelcoördinator) met als opdracht:
- Opstellen van het eerste stadsdeelperspectief; een cijfermatige en inhoudelijke beschrijving van het stadsdeel en van de organisaties die daar actief zijn.
- Opstellen van een jaarlijks actieplan.
- Besluit tot het bouwen van servicecentrum West en Noord.

1997

- Besluit tot het aanwijzen van een stadsdeelcoördinator en stadsdeelwethouder in Noord.
- De Raad besluit de evaluatie van Stadsdeelgewijs werken en van het achterstands- / grote stedenbeleid aan elkaar te koppelen om daarmee recht te doen aan de inhoudelijke onderlinge relatie van beide onderwerpen.

1998

De Raad neemt kennis van de evaluatie Stadsdeelgewijs werken en stemt in met:

- Het aanstellen van stadsdeelcoördinatoren voor stadsdelen Oost (1998) en Centrum (juni 1999);
- Er wordt een toets op het stadsdeel op het B&W en raadsformulier opgenomen;
- De stadsdeelcoördinatoren blijven onder verantwoordelijkheid van het CMT vallen.

1999

- De raad besluit een servicecentrum te laten bouwen in Oost

2000

De Raad besluit:

- een raadscommissies per stadsdeel in te stellen
- de functiebenaming " stadsdeelcoördinator" te wijzigen in "Stadsdeelmanager" (gekoppeld aan scherper geformuleerde bevoegd - en verantwoordelijkheden).

⁷

http://cms3.enschede.nl/gemeente/actueel/stedelijkcie/00052/Memo_aan_raad_SGWbijlageRappSGW5-12-03.doc/

⁸ Voorstel Gemeenteraad, stuknummer 11299, nummer 04S001846, 10 mei 2004

- een projectdirecteur stadsdeelgewijs werken aan te stellen voor de duur van drie jaar, met als specifieke taak de inbedding van SGW in de gemeentelijke organisatie te bewerkstelligen.

2003

De raad besluit:

- middelen ter beschikking te stellen voor burgerinitiatieven;
- middelen (structureel) beschikbaar te stellen voor buurtinitiatieven⁹.

De invoering van stadsdelen is dus in mindere mate een instrument om meer te gaan werken op wijk- en stadsdeelniveau, maar meer als instrument om deze trend beter te begeleiden naar een succesvol geheel. Vooral de samenhang tussen verschillende projecten en processen laat nog wat te wensen over. Belangrijke issues hierbij zijn onder meer; de samenhang tussen activiteiten en projecten van verschillende groepen, de afstemming van het aanbod op de wensen en behoeften van de burgers en het actief laten meedenken en doen van burgers en instellingen bij het creëren van beleid en het implementeren hiervan.

De Gemeente Enschede is opgedeeld in een vijftal verschillende regio's, volgens een simpel principe van oost, west, zuid, noord en oost. In de volgende paragraaf is er een overzicht geplaatst van hoe de stad verdeeld is.

Vandaag de dag kent de Gemeente Enschede een organisatiestructuur die er als volgt uitziet:

Allereerst is er een College van B&W, dat verantwoordelijk is voor het dagelijkse bestuur van de gemeente. Het College van B&W bestaat uit één burgemeester en zes wethouders. Hierbij heeft elke wethouder zijn eigen portefeuille, gevuld met verschillende pijlers. De Gemeentesecretaris heeft de verantwoordelijkheid omtrent de algemene aansturing van de ambtelijke organisatie¹⁰ waaronder Het College van B&W.

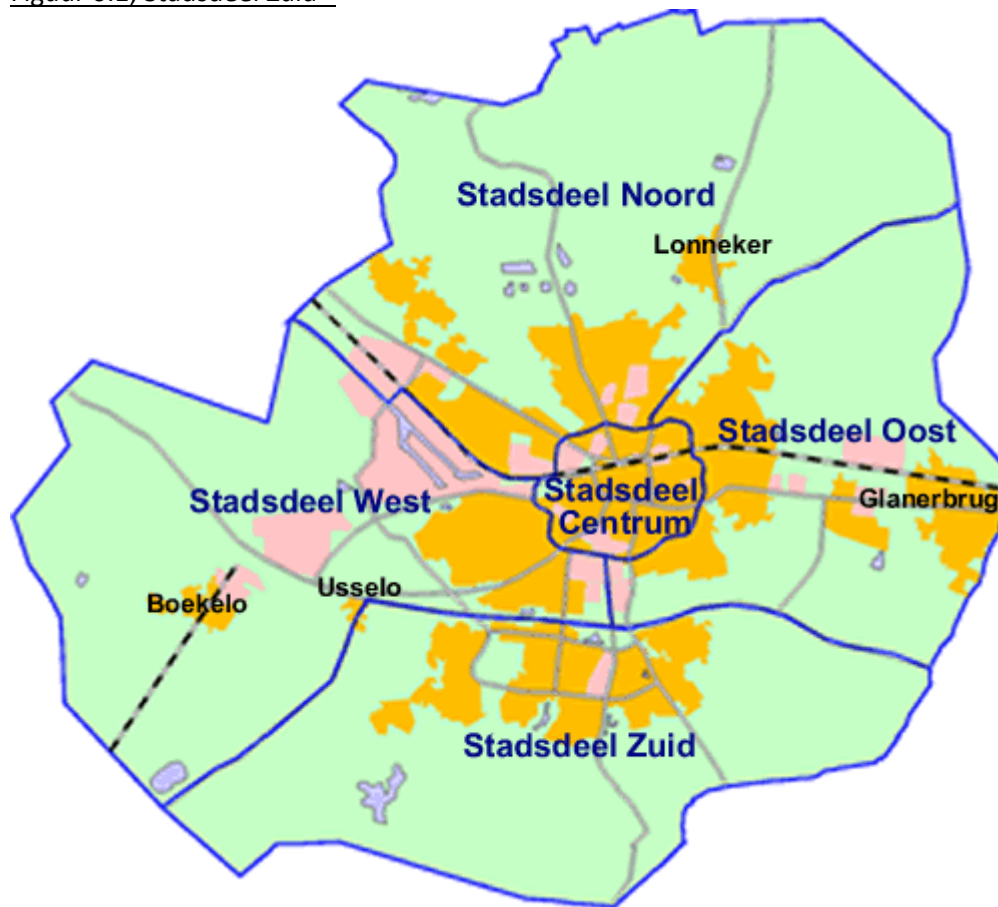
Naast het College van B&W is er ook nog een Gemeenteraad, dit is het hoogste orgaan van de gemeente. De Gemeenteraad heeft een drietal hoofdtaken. Zo controleert en beoordeelt de Gemeenteraad het College van B&W op het werk dat het levert. Ook is het aan de raad om, als volksvertegenwoordigers, signalen vanuit de samenleving op te pikken en deze op de agenda te plaatsen. De raad neemt ook besluiten over de kwesties die de gehele Gemeente Enschede aangaan, hierbij geven zij tevens aan wat de randvoorwaarden bij het implementeren zijn. Kortom, kaderstellend, controlerend en volksvertegenwoordigend.

⁹

http://cms3.enschede.nl/gemeente/actueel/stedelijkcie/00052/Memo_aan_raad_SGWbijlageRappSGW5-12-03.doc/

¹⁰ <http://cms3.enschede.nl/nl/gemeente/politiekbestuur/college/>

6.1 Stadsdeel Zuid

Figuur 6.1; Stadsdeel Zuid¹¹

Stadsdeel Zuid is het stadsdeel met de meeste inwoners per 1-1-2006, namelijk 37.827, (bron: CBS, 2006) ruim een kwart van de totale bevolking in de gemeente Enschede.

Het Stadsdeel Zuid kent een tweetal locaties binnen de wijk, allereerst bestaat er een locatie bedoeld als bezoekadres voor burgers die gemeentegerelateerde zaken hebben zoals het verlengen van een paspoort of het verkrijgen van een bepaald uittreksel. Dit alles kan bij het Servicecentrum Zuid, De dienst Burger en Algemene Zaken (BAZ) biedt vanuit hier gemeentelijke producten en diensten aan.

Het Servicecentrum Zuid is een verzamelplek voor meerdere instanties. Zo kan de burger er 's ochtends terecht voor producten van de DMO (dienst maatschappelijke ontwikkeling). Ook kan de burger er 's middags terecht voor onder andere een paspoort of rijbewijs.

De tweede locatie betreft een kantoorpand voor het stadsdeelteam, niet bedoeld voor burgerzaken als het verlengen van een paspoort, maar wel om eventuele vragen, opmerkingen of suggesties te doen.

Hier zit het stadsdeelmanagement, dat zich bezighoudt met het dagelijkse bestuur van het stadsdeel. Het stadsdeelmanagement houdt zich eigenlijk met van alles en nog wat bezig, zolang het maar met de burger te maken heeft. Het stadsdeelmanagement probeert dan ook om gezamenlijk met andere gemeentelijke diensten en maatschappelijke organisaties de leefbaarheid in stadsdeel Zuid te verbeteren. Tegelijkertijd moet het toenemende contact

¹¹ www.cms3.enschede.nl

tussen de burger en de gemeente ervoor zorgen dat de kloof die aanwezig is tussen beiden verkleind wordt. Het stadsdeelmanagement bestaat uit een zestal werknemers, deze worden allen aangestuurd door de stadsdeelmanager die op zijn beurt weer aangestuurd wordt door de stadsdeelwethouder.

Feitelijk kunnen we concluderen dat het stadsdeelmanagement zich bezig houdt met een drietal verschillende taken¹². Zo bestaat er allereerst een relatie met het stadsdeel en de bewoners, wijkraden, instellingen en ondernemers. Binnen deze relatie is het aan het stadsdeelmanagement om binnen deze groep:

- Knelpunten in de leefbaarheid en veiligheid te signaleren;
- Bewonersinitiatieven en ondernemersinitiatieven te stimuleren en ondersteunen;
- Vertalen, onderhandelen, bemiddelen, gesprek organiseren (“een brug slaan”) met gemeentelijke diensten;
- Het stimuleren, begeleiden en ondersteunen van de wijk- en dorpsraden bij participatie- en inspraakprocedures;
- Organiseren van (blijvende) samenwerking tussen private en publieke partijen, al dan niet met bewoners en ondernemers;
- Snel en slim problemen oplossen;
- Zoeken naar win-win situaties via creatieve allianties.

Naast de eerste relatie, heeft het stadsdeelmanagement ook nog eens een relatie met het bestuur, oftewel het College van B&W en daarmee ook de Wethouder die als Stadsdeelwethouder van het betreffende stadsdeel is aangesteld. Binnen deze relatie houdt het stadsdeelmanagement zich bezig met:

- Het inhoudelijk voorbereiden van de agenda van de stadsdeelcommissie (dualisering, buurtinitiatieven, wijkwandelingen etc.);
- Het samenwerken met en ondersteuning van de Stadsdeelwethouder.

Als laatste kent het stadsdeelmanagement een relatie met zijn eigen gemeentelijke organisatie, het ambtelijke apparaat. Ook hierbij heeft het stadsdeelmanagement een aantal taken waar zij zich mee bezig houden, zoals:

- Het signaleren van knelpunten in het afstemmen van vraag en aanbod);
- Inspireren tot samenwerken;
- Bewaken en controleren;
- Vertalen, onderhandelen, bemiddelen, organiseren van overleg met de wijken en buurten;
- Afstemmen jaarplannen (diensten) en beleidsagenda’s (stadsdelen);
- Meedenken in de beleidsontwikkeling van diensten waar de invalshoek van de stadsdelen belangrijk is;
- Uitvoering van stedelijk beleid in de stadsdelen (bijvoorbeeld: de uitvoering van de speelnota).

Naast deze algemene punten zijn er uiteraard ook voorbeelden van praktische handelingen of taken die het stadsdeelmanagement verricht. Zo hebben zij een faciliterende en ondersteunende rol bij de invoering van nieuwe wetten zoals de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). Het stadsdeelmanagement is ook verantwoordelijk voor de uitrol van

¹²

http://cms3.enschede.nl/gemeente/actueel/stedelijkcie/00052/Memo_aan_raad_SGWbijlageRappSGW5-12-03.doc/

een aantal 'wijkzorgteams', die de problematiek in de probleemwijken moeten aanpakken. Tijdens de Gemeenteraadsverkiezingen heeft het stadsdeelmanagement de verantwoordelijkheid om de nieuwe stadsdeelcommissie en wethouder snel vertrouwt te maken met het betreffend stadsdeel.

Het stadsdeelmanagement maakt deel uit van een groter geheel, het Stadsdeel zelf. Dit Stadsdeel bestaat namelijk uit een tweetal verschillende onderdelen van de gemeentelijke organisatie. Allereerst maakt het stadsdeelmanagement een deel uit van het Stadsdeel. Het tweede onderdeel van het Stadsdeel is het stadsdeelbeheer, zij zijn verantwoordelijk voor de onderhoud van de openbare ruimte binnen het Stadsdeel.

Deze twee organisaties maken samen het Stadsdeel compleet, dat aangevuld wordt door een stadsdeelteam, een stadsdeelcommissie en een drietal wijkraden. De laatste drie organisaties zullen we stuk voor stuk behandelen.

Naast het stadsdeelmanagement en stadsdeelbeheer, kennen we ook nog het stadsdeelteam. Het stadsdeelteam is een groep van organisaties en personen met een overheidstaak, die op maandelijkse basis met elkaar debatteren. Het stadsdeelmanagement neemt ook deel aan deze vorm van overleg. Het stadsdeelteam kan door het stadsdeelmanagement gebruikt worden bij het realiseren van hun taken, tevens kunnen andere leden van het stadsdeelteam hun visies meegeven aan het stadsdeelmanagement. Het stadsdeelmanagement kan vervolgens hierop inspelen.

Een overzicht van het stadsdeelteam en de personen die hier deel van uitmaken:

Figuur 6.2; Stadsdeelteam¹³

Stadsdeelteam		
Instelling	Functie	Naam
Stadsdeelwethouder Zuid	Wethouder	Ed Wallinga
Wijkbureau Politie Zuid	Chef Wijkbureau Zuid	Paul Wesseloo
Stadsdeelmanagement	Stadsdeelmanager	Mark Verhijde
Dienst Ontwikkeling en Beheer	Stedelijke Manager	Mirjam Berning
Alifa	Hoofd Wijkwerk Zuid	Jolanda Oude Nijhuis
Verzorgingshuis de Posten	Directeur	Willem Marcelis
Woningcorporatie Domijn	Directeur	Piet Rutgers
Platform Brede School	Voorzitter Zuidwijken	Lo Nipperus

Zoals we kunnen opmaken uit bovenstaande, maken het stadsdeelmanagement en de stadsdeelwethouder ook deel uit van het stadsdeelteam.

Naast het stadsdeelmanagement bestaat er ook nog een stadsdeelcommissie. De stadsdeelcommissie houdt zich bezig met de meest uiteenlopende aspecten van het stadsdeelgewijs werken in stadsdeel Zuid. Zodoende kunnen dus de meest uiteenlopende onderwerpen op de agenda geplaatst worden bij de stadsdeelcommissie. De commissie bestaat uit veertien leden, inclusief de Wethouder W.E. Wallinga.

De gemeente Enschede werkt niet met functionele adviescommissies, die verschillende werkvelden kennen zoals: commissie sociaal, commissie fysiek en commissie middelen. Zij kennen juist een vijftal stadsdeelcommissies en een stedelijke commissie. Deze adviescommissies hebben dus een gebiedsgebonden functie. De vertegenwoordiging van de commissies is afkomstig uit de gemeenteraad, het zijn immers adviescommissies.

¹³ Bron: <http://cms3.enschede.nl/webs/stadsdeelzuid/actiefinzuid/stadsdeelteam/>

Iedere politieke partij die deel uitmaakt van de fractie neemt dan ook deel aan de stadsdeelcommissies en de stedelijke commissie. De gemeenteraad zorgt zelf voor de voorzitters van de betreffende commissie, de agendering gebeurt door het presidium met als uitgangspunt: "In de stadsdeelcommissie, tenzij...". Dit betekent dat vrijwel elk onderwerp besproken kan worden in de adviescommissies, tenzij er een aantoonbare reden is waarom het anders zou kunnen of moeten.

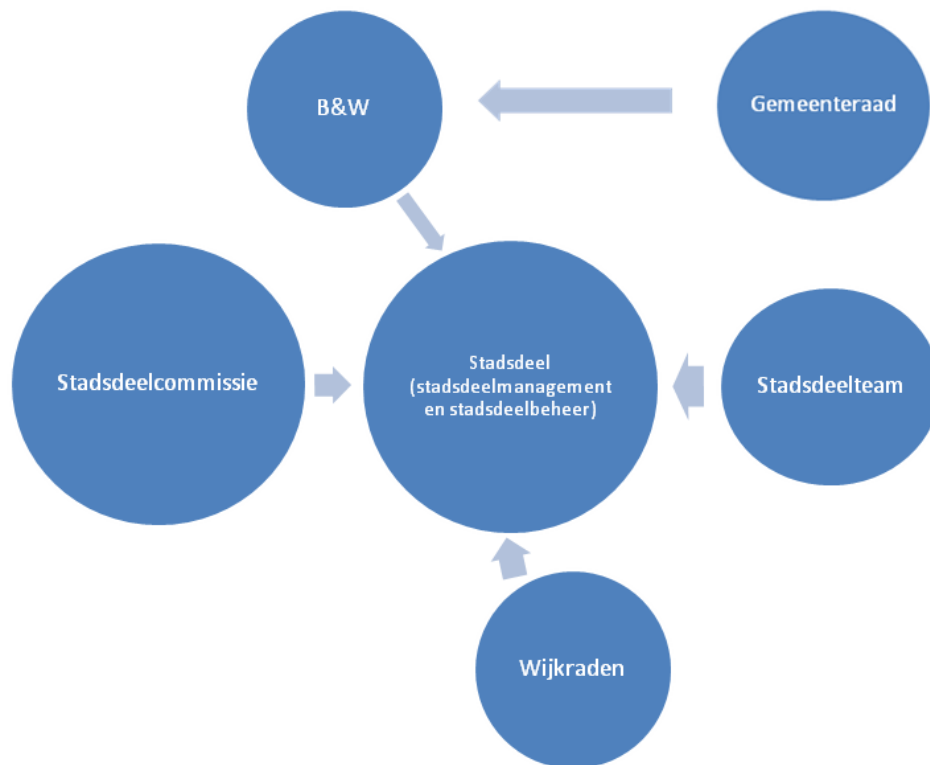
Als laatste kent het stadsdeel Zuid ook een drietal wijkraden, deze wijkraden zijn allen belast met het behartigen van de belangen van hun eigen wijk. De wijkraad heeft zodoende een aantal interessante functies voor de burgers. Zo kunnen zij vroeg knelpunten op buurtniveau oppakken, vragen van bewoners beantwoorden en het vergroten van de leefbaarheid in de wijk. Ook in relatie met de gemeente hebben de wijkraden een handige rol, zo kunnen zij als lokaal vertegenwoordigend orgaan ambtenaren en bestuurders ook adviseren bij beslispunten op straat-, buurt- of wijkniveau. In Enschede en de verschillende stadsdelen zijn er diverse vormen van belangengroepen en bewonersverenigingen. Een aantal van deze wijkraden heeft de status van 'erkend wijkorgaan' verleend. Hierdoor mogen zij het stadsdeel adviseren, zij hebben echter niet per definitie een democratische totstandkoming of verkiezing. Veelal zijn de leden gekozen op basis van inzet en motivatie. De wijkraden zijn er voor de algemene belangen van de bewoners, een aantal voorbeelden zijn:

- Contacten onderhouden met bewoners, bewonersgroepen en de gemeentelijke organisatie
- Het periodiek houden van openbare vergaderingen en een wekelijks spreekuur
- Het organiseren van activiteiten die de betrokkenheid van de bewoners bij hun eigen leefomgeving kunnen versterken
- Het actief betrekken van bewoners bij vraagstukken in de wijk en onderwerpen die de gemeente aan de wijkraad ter advisering voorlegt¹⁴.

Om een beeld te geven van de positie van het Stadsdeel ten opzichte van de rest van de gemeenten volgt hier een eenvoudig organogram van de gemeente Enschede.

¹⁴ bron: www.cms3.enschede.nl

Figuur 6.3; Organogram Gemeente Enschede.

De Gemeente Enschede is een gemeente die werkt volgens het principe van deconcentratie. Uiteraard is dit niet iets wat gewoonweg van de één op de andere dag is besloten. De afspraken die gemaakt zijn omtrent het 'stadsdeelgewijs werken' in de Gemeente Enschede zijn vastgelegd in de 'Nota inrichting en werkwijze raad en commissies'¹⁵. In de nota worden er vrij veel onderdelen van het 'stadsdeelgewijs werken' besproken, aangezien de Gemeente Enschede hier tevens in besluit dat zij dit instrument als middel tegen de kloof tussen burger en overheid in willen zetten. Een zin uit de betreffende nota: "Om de afstand tussen de burger en de overheid te verkleinen en de betrokkenheid van de burger bij het lokaal bestuur te vergroten, heeft de gemeente Enschede voor het instrument stadsdeelgewijs werken gekozen."

15

http://cms3.enschede.nl/gemeente/actueel/gemeenteraad/00034/11299_inrichting_en_werkwijze_raad_commissiesNOTAm/

7. Gemeente Rotterdam

Rotterdam is een stad in de provincie Zuid-Holland en is na Amsterdam de tweede stad van Nederland op het gebied van het inwonersaantal (*bron: wikipedia.nl*). De stad bevindt zich aan de monding van de Rijn en is daarmee gunstig gelegen als havenstad van Nederland.

Op 1 juli 2006 telde deze stad 583.853 inwoners (*bron: CBS*) en is daarmee dan ook de grootste stad van Zuid-Holland. De stad wordt verdeeld door De Nieuwe Maas, deze scheidt de stad in een 'Noord' en een 'Zuid'. Door de centrale ligging ten opzichte van het achterland en een gunstige ligging bij de monding van de Rijn, heeft Rotterdam zich kunnen ontwikkelen tot de grootste havenstad van heel Europa op het gebied van overslag van massagoederen. Tevens is Rotterdam ook nog een van de belangrijkste containerhavens van Europa (*bron: top010.nl*).

De nederzetting Rotterdam vindt zijn oorsprong in de Schielands Hoge Zeedijk, die in de 12^e eeuw langs de Maas werd aangelegd. Mogelijk komt de naam 'Rotterdam' van rond 1260, in dat jaar werd de Rotte namelijk afgedamd. Rotterdam heeft in 1340 zijn stadsrechten verkregen van Graaf Willem de vierde, graaf van Holland en Zeeland (*bron: portofrotterdam.com*).

Rotterdam heeft een flink aantal inwoners, die allen weer de meest uiteenlopende nationaliteiten hebben, zo kwamen er in de jaren '60 en '70 veel immigranten bij uit Spanje, Marokko, Turkije en Italië. Naast deze nationaliteiten zijn er ook veel mensen uit Joegoslavië, Griekenland naar Rotterdam gekomen. Zeer grote niet-autochtone bevolkingsgroepen zijn echter de Antillianen, Surinamers en Kaap-Verdianen. In totaal bestaat bijna de helft van de volledige Rotterdamse bevolking uit allochtonen (*bron: www.cos.rotterdam.nl*).

Rotterdam heeft als een van de weinige Nederlandse steden een internationaal uiterlijk, dit is het gevolg van de zware bombardementen waar Rotterdam mee te kampen heeft gehad tijdens de Tweede Wereldoorlog. Als gevolg van de ruimte voor nieuwbouw die er na deze zware tijden was is Rotterdam een moderne stad met veel hoogbouw.

Rotterdam bestaat uit een elftal deelgemeenten, deze deelgemeenten bestaan uiteraard weer uit een aantal wijken. Tevens is er ook een centrumraad voor het stadscentrum, onder het stadscentrum vallen de meeste havengebieden en bedrijventerreinen. Hieronder staan de verschillende deelgemeenten die de stad Rotterdam rijk is vermeld, inclusief de bijbehorende wijken.

- Stadscentrum (Stadsdriehoek, Cool, C.S. kwartier, Oude Westen, Dijkzigt, Nieuwe Werk en Kop van Zuid).
- Deelgemeente Delfshaven (Delfshaven, Bospolder, Tussendijken, Spangen, Nieuwe Westen, Middelland, Oud-Mathenesse, Witte Dorp en Schiemond).
- Deelgemeente Overschie (Overschie, Kleinpolder, Noord-Kethel, Schieveen, Zestienhoven en Landzicht).
- Deelgemeente Noord (Agniesebuurt, Provenierswijk, Bergpolder, Blijdorp, Oude Noorden en Blijdorpse polder).

- Deelgemeente Hillegersberg-Schiehoek (Schiebroek, Hillegersberg-Noord, 110-Morgen, Kleiwegkwartier, Terbregge en Molenlaankwartier).
- Deelgemeente Kralingen-Crooswijk (Rubroek, Nieuw-Crooswijk, Oud-Crooswijk, Kralingen-West, Kralingen-Oost, Kralingse Bos, De Esch en Struisenburg).
- Deelgemeente Feijenoord (Feijenoord, Noordereiland, Vreewijk, Bloemhof, Hillesluis, Katendrecht en Afrikaanderwijk)
- Deelgemeente IJsselmonde (Oud-IJsselmonde, Lombardijen, Groot-IJsselmonde, Groenenhagen-Tuinenhoven, Hordijkerveld, Kreekhuisen, Reyerood, Sportdorp, De Veranda, Zomerland en Beverwaard).
- Pernis (dit is geen Deelgemeente, maar een wijk met een eigen wijkraad aangezien zij niet onder een bepaalde deelgemeente vallen).
- Deelgemeente Prins Alexander ('s-Gravenland, Kralingse Veer, Prinsenland, Het Lage Land, Ommoord, Zevenkamp, Oosterflank en Nesselande).
- Deelgemeente Charlois (Tarwewijk, Carnisse, Zuidwijk, Oud-Charlois, Wielewaal, Zuidplein, Pendrecht, Zuiderpark, Heijplaat).
- Deelgemeente Hoogvliet (Oudeland, Nieuw Engeland, Tussenwater, Westpunt, Middengebied, Meeuwenplaat, Zalmplaat en Boomgaardshoek).
- Deelgemeente Hoek van Holland (Strand en Duin, Dorp, Rijnpoort).

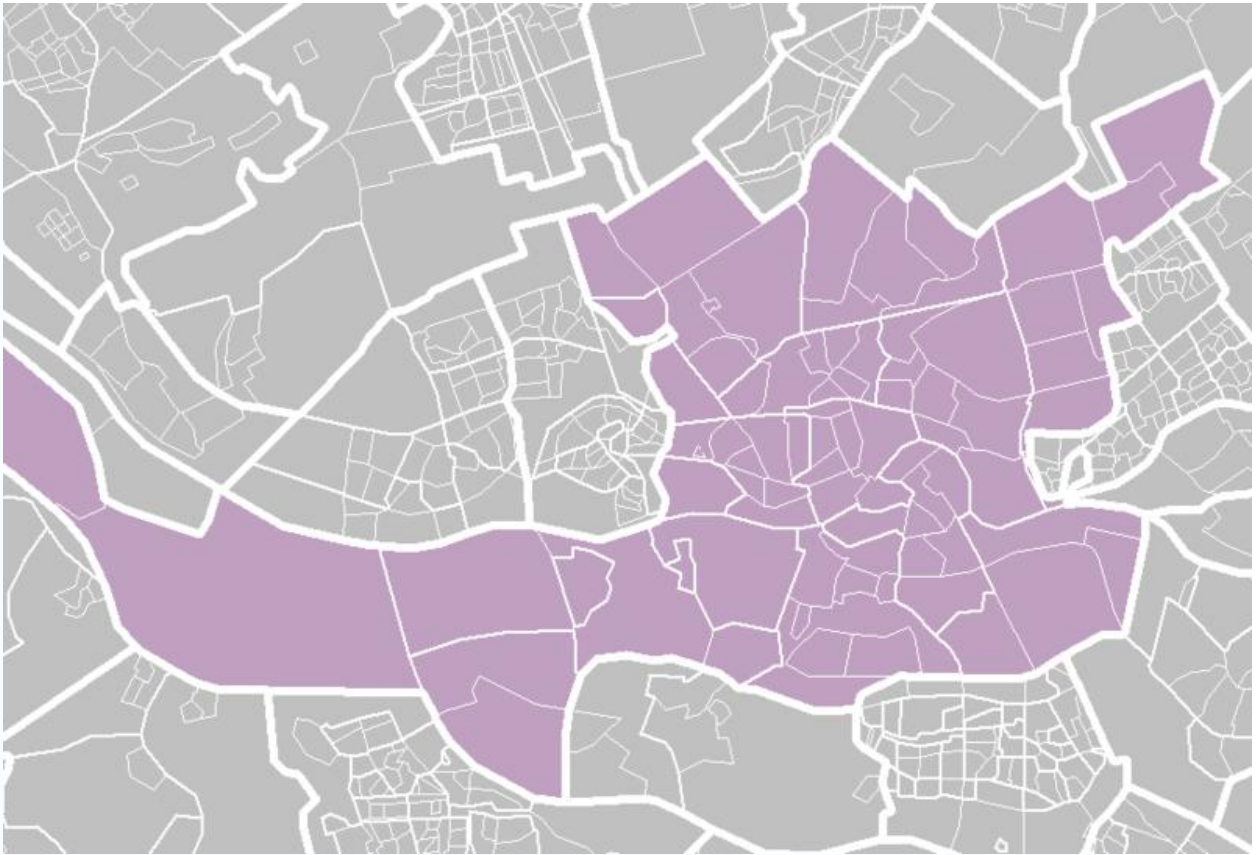
De Gemeente Rotterdam heeft een Raad en een College van B&W. De Raad vertegenwoordigt uiteraard de bevolking en is daarbij veelal kaderstellend. Hij controleert het dagelijkse bestuur van de gemeente, in de vorm van het College van Burgemeester en Wethouders. Het College van B&W legt verantwoording af aan de Raad. Het College van B&W bepaalt uiteindelijk, nadat de Raad eenmaal de grote lijnen heeft vastgesteld, hoe de uitvoering zal geschieden. Formeel heeft de Raad dus een controlerende, een volksvertegenwoordigende en een kaderstellende rol. De Raad bestaat uit 45 leden, die rechtstreeks gekozen worden door de burgers van Rotterdam. De Burgemeester is voorzitter van de Raad en samen met de fractievoorzitters en plaatsvervangende voorzitters vormt hij het presidium van de raad. Het presidium stelt de agenda op voor de Raad en besluit tevens in zaken die verbonden zijn met de Raad en zijn functioneren. De Raad heeft de bevoegdheid om verordeningen te maken, maar ook om begrotingen en jaarrekeningen vast te stellen en de hoogte van gemeentelijke tarieven en belastingen te bepalen¹⁶.

De Burgemeester wordt benoemd door de Kroon, oftewel bij Koninklijk Besluit op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hij wordt benoemd voor een ambtstermijn van zes jaar en mag ook herbenoemd worden. Alleen de Kroon kan de burgemeester ontslaan.

¹⁶ www.rotterdam.nl

7.1 Deelgemeente Hoogvliet

Figuur 7.1; Deelgemeente Hoogvliet¹⁷

Hoogvliet is één van de deelgemeenten van de Gemeente Rotterdam, per 1 april 2007 heeft deze deelgemeente een inwonersaantal van 34.770. De deelgemeente Hoogvliet is in het verleden een dorp en een gemeente geweest in Zuid-Holland. Hoogvliet, dat vroeger ook Oudenvliet of Odenvliet werd genoemd, kent zijn eerste vermelding dat dateert van 26 mei 1326. Hoogvliet bleef tot 1811 een zelfstandige ambachtsheerlijkheid, hierna behoorde Hoogvliet tot de gemeente Poortugaal. Uiteindelijk werd Hoogvliet weer een zelfstandige gemeente van 1818 tot 1934. In 1934 kwam er een einde aan Hoogvliet als zelfstandige gemeente, zij werd gezamenlijk met Pernis geannexeerd, ondanks een overgrote meerderheid van de inwoners die er fel tegen was. Deze herindeling zorgde voor een stijging van de gemeentelijke lasten, ook nam de industrialisatie toe en het aantal woningen. Uiteindelijk werd Hoogvliet een woonplaats voor vele die werkten in de petrochemische industrie of een zijtak hiervan.

De Deelgemeente Hoogvliet heeft een eigen Deelgemeenteraad die gekozen wordt door de burgers. Tijdens de Gemeenteraadsverkiezingen kunnen burgers twee keer een stem uitbrengen op de stemcomputer. Zodoende wordt er door de burgers twee keer gestemd, één keer voor de Gemeenteraad en één keer voor de Deelgemeenteraad. Een deelgemeenteraad bestaat uit 13 tot 25 leden, de omvang van de deelgemeente is bepalend voor dit aantal. In Deelgemeente Hoogvliet zijn er 19 leden die gezamenlijk de deelgemeenteraad vormen. De deelgemeenteraad is verantwoordelijk voor het kiezen van

¹⁷ www.rotterdam.nl

het dagelijkse bestuur van de deelgemeente, dit bestuur bestaat uit een voorzitter en deelgemeente-wethouders.

De Gemeenteraad en de deelgemeenteraden besturen samen de stad en vullen elkaar waar nodig aan. De Gemeenteraad gaat bijvoorbeeld over de hoofdwegen in de stad, maar de deelgemeenteraad beheert de wegen en straten in een wijk. De deelgemeenten blijven deel uitmaken van de stad en vormen dus geen kleine gemeenten binnen Rotterdam. Hierdoor kan de gemeenteraad als het nodig is besluiten van de deelgemeenteraad vernietigen.

Het Dagelijks Bestuur wordt gekenmerkt als een afzonderlijk bestuursorgaan sinds de dualisering in 2002. Leden van het Dagelijks Bestuur maken geen deel uit van de deelraad. De voorzitter van de deelraad is tevens voorzitter van het Dagelijks Bestuur. Het dagelijkse bestuur bestaat uit 4 personen, en worden gesteund in hun ambt door de Secretaris van de deelgemeente. De deelraad heeft een eigen secretaris, griffier geheten.

Burgers kunnen voor 'burgerzaken' terecht bij de secretariaten van de deelgemeenten, ook wel 'deelgemeentekantoren' genoemd, dit mag elke deelgemeente in Rotterdam zijn zolang de betreffende burger maar een inwoner van Rotterdam is. Tevens kunnen burgers nog altijd op het stadhuis terecht voor zaken zoals naturalisaties en uittreksels of afschriften van akten uit de registers van de burgerlijke stand.

Rotterdam bestaat uit heel wat wijken of stadsdelen. Het gemeentebestuur richt zich vooral op de hele gemeente. De deelgemeentebesturen hebben een ander werkgebied: de wijken en buurten. Zij staan dicht bij de inwoners van Rotterdam. De hele stad valt onder deelgemeentelijk bestuur. Een uitzondering geldt voor het havengebied, een aantal industriegebieden, het centrum en Pernis.

De deelgemeente verleent allerlei diensten aan de inwoners van de deelgemeente, maar ze heeft ook belangrijke taken op het terrein van economie, werkgelegenheid, wijkaanpak en veiligheid. Een deelgemeente heeft een eigen bestuur, budget en een ambtenarenapparaat. De ambtenaren werken bij de deelgemeentesecretarie¹⁸. We kunnen stellen dat de taken en de bevoegdheden feitelijk verdeeld zijn tussen de Gemeente Rotterdam enerzijds en de Deelgemeente Hoogvliet anderzijds. De Deelgemeente is voornamelijk verantwoordelijk gesteld voor de instandhouding van een goede leef- en woonomgeving en voor de directe dienstverlening naar de burgers toe. De deelgemeenteraad beslist feitelijk over een legio aan zaken, zoals wonen en de omgeving, veiligheid, recreatie, economie, zorg, werkgelegenheid en welzijn. Tevens brengt zij zowel gevraagd als ongevraagd advies uit aan het gemeentebestuur van Hoogvliet, inzake zaken die het deelgemeentelijk beleid en haar inwoners aangaan. Deelgemeente Hoogvliet heeft, vanwege het streven naar een goede dienstverlening, een aantal servicenormen voor zichzelf opgesteld en een kwaliteitsgarantie ontwikkeld.

¹⁸ www.rotterdam.nl

8. De Casus

Casus 1: De Unieke Brink

De Unieke Brink is een project dat ontstaan is in Stadsdeel Zuid, Gemeente Enschede. Het betreft een herstructurering voor één van de drie delen van Stadsdeel Zuid. Het stadsdeel bestaat uit een drietal regio's: de Helmerhoek, Stroinkslanden en de Wesselerbrink. Dit project betreft een herstructurering voor de Wesselerbrink.

De Wesselerbrink is een wijk met veel groen, zowel in de wijk zelf als aan de buitenste randen. Deze wijk is een typisch naoorlogse wijk met een ruime opzet, waarbij er een eenzijdig samengestelde woningvoorraad is. Naast de eenzijdige woningvoorraad is er ook een groot gebrek aan sociale voorzieningen en is er sprake van sociale problematiek binnen de wijk. Voorbeelden van de sociale problematiek zijn onder andere: het slechte imago van de wijk en de concentratie van sociaal-economisch zwakkeren. Als gevolg van deze sociale problematiek zijn er actieve actoren die deze problemen graag het hoofd willen bieden zoals, het stadsdeel zelf (gemeentelijke organisatie), maar ook betrokken bewoners en de woningcorporatie Domijn.

De Wesselerbrink is een van de drie wijken in het stadsdeel Zuid, dat veel ontwikkelingen zal meemaken in de komende jaren. Zo wordt het winkelcentrum Wesselerbrink uitgebreid en tevens ook vernieuwd. Daarnaast worden in de buurten Bijvank en Het Lang een totaal van 1400 woningen nieuw leven ingeblazen door Domijn, waarbij er zowel gerenoveerd als gesloopt zal worden en nieuwbouw bij zal komen. Ook het bedrijventerrein de Reulver, tevens de locatie van het Stadsdeelmanagement en –beheer, wordt op dit moment vernieuwd.

De wijk maakt aardig wat ontwikkelingen mee, maar om te voorkomen dat sociale voorzieningen en activiteiten achterwege gelaten worden in het belang van herstructurering is er het project "Kultuurstraat Wesselerbrink" nog. Dit project kent een plan van aanpak 'Was ik maar een Brinker', waarbij een belangrijk onderdeel de 'Kunstlanen en Cultuurbrinken' is. Bij deze 'Kunstlanen en Cultuurbrinken' gaat het voornamelijk om het doorbreken van de eenzijdigheid en monotonie van gebouwen en openbare ruimte door de inzet van cultuurhistorische waarden, kunst en aansprekende, sprankelende architectuur¹⁹.

Het project 'De Unieke Brink' speelt in op de 'Kunstlanen en Cultuurbrinken' door als doel te stellen dat tussen 2006 en 2030 alle brinken in Stadsdeel Zuid (56 stuks) een unieke uitstraling hebben. Dit zal gerealiseerd worden door alle 56 brinken te transformeren tot een unieke brink, waarbij zij onderscheidende middenterreinen en entrees zullen hebben. Deze entrees en middenterreinen zullen een metamorfose doorgaan volgens de wensen en ideeën van de brinkbewoners zelf. Uiteraard is de bedoeling dat het project 'De Unieke Brink' als effect heeft dat er meer trotsheid en nieuw Noaberschap heerst in de brinken, maar ook moet het project de brinken uniek en geliefd maken in heel Enschede, de drie pijlers van Kultuurstraat Wesselerbrink.

Het project start allereerst met de brinken: De Langelobrink en De Stepelobrink, uiteraard zijn deze twee eerste brinken tevens ook bedoeld om van te leren, zodat de overige 54 brinken wellicht nog beter en effectiever aangepakt kunnen worden. In dat opzicht kunnen we veronderstellen dat het project voor de eerste twee brinken een project op zich is, wat zich

¹⁹ Procesboek Unieke Brink, Stadsdeel Zuid, 2006

uiteraard goed leent voor een eventuele vergelijking met het project in de gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet.

De start van het project vindt plaats met het ontwerpen van een “Brinkenboek”, dit boek is een bundeling van ideeën die tijdens het proces ontstaan en de bijdrage van andere bewoners van de Wesselerbrink. Het betreft dus een boek waarmee de bewoners door middel van ideeën, verhalen, foto's en plaatjes een beeld kunnen geven van wat zij nou graag terug zouden willen zien bij de inrichting van hun brink.

Aangezien bij het realiseren van een unieke brink, vooral de bewoners en hun inbreng centraal hoort te staan stelt dit grote eisen aan de organisatie van het project. Van belang is hierbij natuurlijk dat de inbreng van verschillende bewoners optimaal ondersteund en gefaciliteerd kan worden. Om dit tot een goed einde te leiden is er gekozen voor een opzet waarbij er sprak is van tijdelijke organisaties en vaste organisaties.

Bij vaste organisaties moet men denken aan een beleidsgroep, een projectgroep, de communicatie en het Brinkenboek. Dit zijn voorbeelden van groepen of onderwerpen (zoals communicatie en het Brinkenboek) die ongewijzigd zullen blijven ongeacht de brink die vernieuwd wordt. Deze vaste groep heeft uiteraard als doel het faciliteren van het project ‘De Unieke Brink’, van de eerste brink tot aan de laatste. Zij zorgen voor de aansturing en samenhang in het gehele proces, tevens zorgt het dat de wensen en mogelijkheden van de tijdelijke werkgroepen passend gemaakt worden bij het beleid van de gemeente en de woningbouwcorporatie.

Bij tijdelijke organisaties gaat het voornamelijk om werkgroepen die gevraagd worden om hun eigen inbreng te geven zodat het uiteindelijke resultaat samenhangt met wat zij voor ogen hadden. Voorbeelden van tijdelijke betrokkenen zijn: werkgroepen met brinkbewoners en/of kunstenaars, scholen, kerken en andere maatschappelijke organisaties. Deze groepen zijn uiteraard tijdelijk van aard omdat deze allen uniek zijn voor iedere brink.

Om het project, waarbij de brinken daadwerkelijk opnieuw ingericht zijn zo duidelijk mogelijk weer te geven volgt er wat informatie omtrent de activiteiten die plaatsgevonden hebben in de verschillende fasen van het project. Ook de planning van de fasen zelf en de actoren en de rollen die zij gespeeld hebben in het proces komen aan bod.

De Unieke Brink, is een project dat begint bij het betrekken van de bewoners. Dit is van fundamenteel belang, wilt men er voor zorgen dat de brink zoals hij opgeleverd wordt niet alleen uniek is maar ook past bij het beeld dat de brinkbewoners hebben. Dit proces loopt door tot aan het moment waarop de brink daadwerkelijk opgeleverd wordt en de bewoners hier gebruik van kunnen maken. Om het geheel van processen overzichtelijk te houden zullen de verschillende fasen tot en met de oplevering afzonderlijk van elkaar beschreven worden, uiteraard horen hier de doorlooptijden van de fasen en de rollen van verschillende organisaties bij.

Bij het starten van het proces ‘De Unieke Brink’ is het van belang dat ervoor gezorgd wordt dat alle neuzen dezelfde richting op wijzen. Om dit te realiseren worden aanvankelijk de drie pijlers van ‘Kultuurstraat Wesselerbrink’ centraal gesteld²⁰:

- Trotsheid op de brink en daarmee op de wijk
- Noaberschap, geven om je burens/sociale cohesie

²⁰ Procesboek Unieke Brink, Stadsdeel Zuid, 2006

- Uniek en geliefd zijn van de eigen straat, buurt en wijk.

Deze drie pijlers worden onder aandacht gebracht bij zowel de burgers als bij andere actoren om ervoor te zorgen dat het doel dat voor ogen gesteld wordt voor allen enigszins gelijk is. De pijlers zorgen ervoor dat de achterliggende gedachte verduidelijkt wordt en dat de gewenste uitkomst helder geformuleerd is. Vervolgens probeert men de pijlers per brink uit te werken tot een bruikbaar geheel, hiervoor moeten er een aantal zaken in de brink uitgezocht worden. De pijlers zijn namelijk de basis van het 'Kultuurstraat Wesslerbrink', een groot 'moederproject' voor projecten zoals 'De Unieke Brink'.

Vóór aanvang van 'de Unieke Brink' is binnen het stadsdeel besloten in welke volgorde de afzonderlijke brinken de herstructurering zouden meemaken. Besloten is hierbij om met de Langelobrink en de Stepelobrink te beginnen, vanwege de inkomende klachten over voetballend jeugd. De huidige staat van de brink, in het bijzonder de gemeenschappelijke binnenplaats, was overigens ook aan vernieuwing toe. Dit heeft wellicht ook bijgedragen aan de positie die deze twee brinken verkregen hebben op de herstructureringslijst.

Alvorens er een start gemaakt kan worden met daadwerkelijk herstructureren dienen er nog een aantal aspecten van de betreffende brink uitgezocht te worden. Zo wordt er onder meer naar het karakter van de brink gekeken, waarbij er onderscheid gemaakt wordt tussen onder andere renovatie- en herstructureringsbrinken. De bewonerssamenstelling wordt ook bekeken, zodat er een goed overzicht is van de groep bewoners en hun behoeften. De aanwezigheid van bewonersgroepen en bewonerscommissies komt ook heel mooi uit, dit zijn namelijk veelal de groepen die het beheer (deels) willen overnemen. Dit komt de gemeente en het gemeentebeheer veelal goed uit, daar dit een moment is om de bewonersgroepen én de andere brinkbewoners samen te laten werken.

Nadat de Langelobrink en de Stepelobrink ingedeeld zijn in een 'type' brink, wordt er een eerste bewonersbijeenkomst opgezet. Hierbij vindt er een voorlichtingsbijeenkomst voor de brink. De bedoeling is dat de burgers een duidelijk beeld krijgen bij 'de Kultuurstraat' en het project de Unieke Brink. Belangrijke onderdelen bij de bijeenkomst zijn overigens ook het delen van eerder opgedane kennis en het selecteren van een groep bewoners die als actief te omschrijven zijn.

Doordat de bewoners deel uitmaken van de bijeenkomst leren zij ook vrij veel over het project. Zo krijgen zij inzicht in welke actoren deel uitmaken van het project en wat er van wie verwacht kan worden, inclusief de actieve burgers. Nadat de actieve burgers 'gerekruteerd' zijn voor het interactieve project, worden er een viertal werkgroepen gehouden. Tijdens deze werkgroepen worden er stappen genomen om de wensen van de burgers te vertalen van beleidsvorming richting beleidsuitvoering. Na de vier werkgroepen wordt er verder gegaan met het proces in een andere vaart. Hoewel er nog steeds werkgroepen gehouden worden, verandert de inhoud van deze bijeenkomsten enigszins. Zo is de 5^e werkgroep bedoeld om tot een ontwerp te komen, uiteindelijk zal de definitieve versie gepresenteerd worden in de 6^e werkgroep.

Nadat deze werkgroepen een definitief ontwerp opgeleverd hebben, is voor het uitvoeren van het proces ook wat hulp nodig. Zo dienen er bewoners voor de uitvoering (deels) en voor het onderhoud gerekruteerd te worden. Tijdens de 'brinkenmiddag', wat na het opleveren van een definitief ontwerp plaatsvindt, worden alle geïnteresseerde bewoners geïnformeerd over het uiteindelijke ontwerp.

Na dit moment, gaat het proces verder richting de aannemer van het project. De gemeente maakt namelijk afwegingen tussen verschillende offertes en kijkt hierbij vooral naar de kosten, vanwege zijn budget en de inbreng van de bewoners. Als er vervolgens gekozen is voor een aannemer, dan wordt er een planning opgesteld. Deze planning dient vrij goed afgestemd te worden tussen alle actoren, daar gemeente, aannemer en bewoners samen dienen te werken tijdens dit proces.

De start van de werkzaamheden werd als een feestelijk moment gezien, iets wat ten positieve kwam aan het vooruitzicht, de herstructurering daadwerkelijk uitvoeren. Tijdens de werkzaamheden van de aannemer wordt er een beheerplan opgesteld dat afspraken vastgelegd omtrent beheer en onderhoud. Dit beheerplan betreft uiteindelijk een basis voor het contract, vanwege zijn inhoud aan afspraken en procedures.

Het uiteindelijke 'contract' dat ondertekend wordt, wordt ook wel het beheercontract genoemd. Het gaat dan om specifiek te zijn om een beheercontract tussen enerzijds het Stadsdeelbeheer en anderzijds het 'BrinkTuinCommissie', een verzamelnaam voor de bewoners van de brink die een taak hebben in de brink met betrekking tot de nieuwe gezamenlijke binnenplaats.

In dit contract zijn er zowel rechten als plichten opgenomen voor zij die het document ondertekenen. Zo biedt de gemeente ondersteuning en begeleiding in verschillende vormen, zoals trainingsprogramma's en cursussen.

Ondanks dit gehele proces blijft de herstructurering een wijziging van de openbare ruimte, als gevolg hiervan zal de gemeente verantwoordelijk blijven voor het project in zijn geheel. Zowel het resultaat alsmede het beheer zullen onder verantwoordelijkheid van de gemeente vallen. .

Het project is gestart naar aanleiding van een idee uit 2000, waarin een aantal leden van het huidige stadsdeelmanagement naar Berlijn gingen voor een werkbezoek. Nadat zij in Duitsland kennis gemaakt hadden met voorbeelden van overheidsorganisaties die burgers betrokken bij het herstructureren van de openbare ruimte. Dit idee leek het management wellicht een goed idee voor de kleine 'brinken' in gemeente Enschede.

Na het uitwerken van 'De Unieke Brink', een procesboek van het idee, volgde al gauw een zoektocht naar mogelijke mede-investeerders. Het stadsdeelmanagement komt hierbij in contact met de Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij, het KNHM²¹. Het KNHM is een ideële organisatie, met de bedoeling een positieve bijdrage te leveren aan de 'kwaliteit van de leefomgeving'. Door het opzetten van projecten, of het deelnemen aan bestaande projecten, probeert deze organisatie de doelstelling waar te maken. Jaarlijks hebben zij hier een budget voor vanwege hun belang in het bedrijf Arcadis²².

Het bedrijf Arcadis werd tevens door het stadsdeelmanagement ingehuurd met de financiën van de KNMH als aannemer voor het herstructureren van de Langelobrink en de Stepelobrink. Vervolgens is het herstructureren gestart, nadat de aannemer het beheercontract ondertekend heeft.

Het gehele proces is vervolgens vrij soepel verlopen, met als grote tegenslag een aanhoudende warmte met als gevolg vertraging bij het plaatsen van de gasmat. Een groter

²¹ www.KNHM.nl

²² www.arcadis.nl

probleem was wellicht het moment waarop bleek dat Arcadis moeite had met de gekozen verlichting voor de 'gemeenschappelijke binnentuin'. De binnenplaats is namelijk voorzien van een drietal lantaarnpalen, naar wens van de burgers uiteraard. Het probleem had te maken met de voeding, want nadat de lantaarnpalen eenmaal geplaatst zijn moeten ze ook van stroom voorzien worden.

Nadat er contact gelegd is met Domijn, de plaatselijke woningbouwcorporatie, was het probleem opgelost. De woningbouw corporatie wilde de nieuwe verlichting wel aansluiten op hun 'openbare verlichtingsnetwerk'. Dit 'probleem' kon overigens verholpen worden door eerder contact met de woningbouwcorporatie gelegd te hebben. Ondanks de vertragingen is het gehele project medio 2007 opgeleverd en wordt het nauwkeurig onderhouden en beheerd.

Casus 2: Het Hof van Heden

Het Hof van Heden is een project dat zijn ontstaan vindt in Deelgemeente Hoogvliet, Gemeente Rotterdam. Het is een onderdeel van een groter herstructureringsproject genaamd 'Co-Housing', dat actief is op verschillende locaties met verschillende projecten binnen de deelgemeente. De Hof van Heden is een project dat gelokaliseerd is in de wijk Meeuwenplaat, de Tarbotstraat op precies te zijn.

De wijk Meeuwenplaat is een van de oudste wijken van Hoogvliet en ligt ten zuiden van de Groene Kruisweg. Veel bebouwing is nog van de jaren '50, wat ervoor zorgt dat er vrij veel portiekwoningen staan. De samenstelling van de bevolking is sterk gewijzigd door de jaren heen waarbij er steeds meer allochtonen in de buurt gevestigd zijn, dit betreft overigens een grote groep allochtonen van Antilliaanse afkomst. Om te voorkomen dat de wijk steeds verder achteruit zou gaan, is er besloten veel nieuwbouw en sloop uit te voeren.

Het project 'Hof van Heden', is een onderdeel van het 'Co-Housing' project. Co-Housing is een initiatief van een tweetal organisaties namelijk, WIMBY en Woningcorporatie Vestia. Hierbij staat het gemeenschappelijk wonen centraal. De gedachte erachter is dat elke bewoners de toegang heeft tot een eigen privé-woning, maar ook de mogelijkheden heeft tot een gezamenlijke voorziening te delen met andere bewoners. Het project bestaat uit een tweetal afzonderlijke projecten, namelijk: 'Hof van Heden' en 'Wonen met Muziek'. Het Hof van Heden dient een project te worden, waarbij mensen met een gezonde en verantwoorde levensstijl gezamenlijk een tuin of ontmoetingsruimte delen. 'Wonen met Muziek' is een soortgelijk initiatief dat gericht is op professionele musici, die elke gewenste moment van de dag kunnen spelen zonder dat dit overlast oplevert.

WIMBY! is een onafhankelijke stichting, met als doel het grootschalig herstructureren van Hoogvliet bespoedigen. Deze stichting houdt zich bezig met het ontwikkelen van experimentele gebouwen en kleinschalige projecten. Tevens is de stichting ook vaak betrokken bij samenwerkingsverbanden tussen architectuur, stedenbouw, beeldende kunst en sociaal-culturele projecten. Woningcorporatie Vestia zet zich in voor een goede dienstverlening aan haar klanten, zowel huurders als kopers. Tevens zet Vestia zich ook in voor het bevorderen van een 'goed woonmilieu' zodat de huurders en kopers van Vestia zich thuis voelen in de wijk.

De bewonersgroep van het Hof van Heden hebben een interessante rol gehad bij het ontwerpen van het project. Zij hebben namelijk het proces vanaf het begin meegemaakt, hierdoor hebben zij een invloed gehad bij het afstellen van de eisen waaraan hun toekomstige woning moest voldoen. Dit is in 2005 vastgelegd in een overeenkomst tussen de toekomstige bewoners en woningcorporatie Vestia.

De toekomstige bewoners hebben ook invloed gehad op de ontwerpers, zo is er gekozen voor opMAAT en 24H Architecture. Zij zijn belast met het ontwikkelen van de woningen die in het kader van het Co-Housing project opgeleverd zullen worden. Het Delftse bureau opMAAT zal de woningen voor het Hof van Heden ontwerpen. Het gaat om de woningen aan de Tarbotstraat, die deel uitmaken van het 'Hof van heden' en 'Wonen met Muziek'. Dit zullen zestig woningen in totaal betreffen, waarvan de start van de bouw gepland is voor medio 2007.

Het Hof van Heden kent een drietal pijlers die centraal staan in de realisatie van dit project. Allereerst heeft het Hof van Heden Speciale voorzieningen, zoals een gemeenschappelijke ruimte voor bewoners. Voorzieningen als deze maken van het Hof van Heden een aparte

manier van wonen. Naast de voorzieningen bestaan er ook idealen, zo verwachten medebewoners naast fijn wonen ook vooral dat bewoners uit de anonimiteit komen. 'Elkaar kennen en je laten kennen'²³ luidt de zin die de toekomstige bewoners hiervoor gebruiken.

Het project kent zijn oorsprong in 2001, wanneer WIMBY! het idee verzint. Dit idee is verzonnen op initiatief van 'de spil' in het project, Deelgemeente Hoogvliet. Nadat WIMBY! het idee voor een 'Co-Housing wijk' bij een aantal woningcorporaties in Rotterdam uitzet wordt het idee opgemerkt door Vestia in 2002.

Het zoeken naar een goede locatie voor de herstructurering levert al gauw de Meeuwenplaat als wijk op, met in het bijzonder de Tarbotstraat. Uit ervaringen van de Deelgemeente Hoogvliet en WIMBY!, die als stichting veelal projecten voor de deelgemeente verzint, uitvoert of bewaakt, willen zij graag de burgers vanaf het begin betrekken bij het proces.

Vestia start met de bouw aan het einde van 2007, hiermee creëren zij zestig woningen die voor het Hof van Heden gebruikt zullen worden. Al deze woningen zullen dus een gemeenschappelijk karakter van aard hebben, waaronder een gemeenschappelijke ruimte en tuin. Eis voor het starten met de bouw, is dat minimaal 70% van de woningen reeds verkocht dienen te zijn, dit kan eventueel wat vertraging opleveren. Tevens worden nieuwe leden die in het Hof van Heden willen wonen door middel van ballotage toegelaten of weggestemd.

Het eigenlijke project, zoals dat eind 2007 gerealiseerd zal worden, is in 2001 al verzonnen door WIMBY! op aangeven van de Deelgemeente Hoogvliet. Het project is echter in 2002 door Vestia opgepakt, als woningbouwcorporatie die er wel open voor stond. De start met het vormgeven van het project, nadat de kaders en randvoorwaarden al gecreëerd waren, vond plaats in 2005. De enthousiaste toekomstige bewoners van het Hof van Heden hebben in dit jaar namelijk zichzelf verenigd en een overeenkomst gesloten met Vestia.

Alle geïnteresseerden in wonen aan het Hof van Heden of een ander Co-Housing project waren welkom op de open dagen die bedoeld waren voor het informeren van burgers en potentiële kopers. Door het verenigen van zichzelf als bewonersgroep hebben de bewoners invloed gehad op de vormgeving van het project, in ruil hiervoor zijn de ontwikkelaars enigszins verzekerd van afzet. De verkoop van het project het Hof van Heden is gezamenlijk met een tweetal andere projecten op 29 september 2007 in de verkoop gegaan.

Bij het project het Hof van Heden krijgen de bewoners een ontmoetingsruimte en gemeenschappelijke tuinen. Nabuurschap en bewonersbeheer staan centraal als thema's bij deze collectieve ruimte.

Het bevorderen van sociale samenhang bij het ontwikkelen van nieuwbouw in o.a. buitenwijken is niet altijd een belangrijk doel voor de stedenbouwers en architecten. Maar het is juist deze samenhang die steeds vaker wel gewaardeerd blijkt te worden. Dat is wat we terug zien bij het Hof van Heden, een woonwijk voor individualistische ingestelde bewoners met een drang om dit te verenigen met een sociale samenhang. De verschillende bewoners die geïnteresseerd zijn in wonen in het Hof van Heden hebben veelal een bepaalde visie. Zo speelt ecologische verantwoord leven mee, maar is aandacht voor sociale interactie ook van belang. De nadruk ligt op creativiteit, waar een grote gemeenschappelijke tuin en gemeenschappelijke ontmoetingsruimte aan moeten bijdragen. Het parkeren gebeurt buiten

²³ <http://www.hofvanhedenhoogvliet.nl/welkom/index.php>

de woonomgeving, zodat de rust en natuur zo veel mogelijk behouden blijft. Oude bomen zullen zo veel mogelijke blijven behouden, wat de omgeving een groen en doorleefd karakter meegeeft.

Op 1 november 2007 zijn de aanvullingen op de samenwerking- en beheerovereenkomst met Vestia ondertekend. Hiermee is het vrijwel precies twee jaar geleden, november 2005, dat Vestia de eerste samenwerking- en beheerovereenkomst ondertekende. Tijdens deze twee jaar is de overeenkomst steeds vernieuwd op basis van de wijzigingen in het project.

Deze wijzigingen zijn wellicht logisch tijdens de ontwikkelingsfase van het project, aangezien de doelgroep erg breed is. Het Hof van Heden wordt namelijk gevormd door mensen van alle leeftijden. De bewoners willen graag een goede gemeenschap ontwikkelen en voelen zich hierdoor betrokken bij hun woon- en leefomgeving. Een aantal centrale thema's rond het project, vanuit de vereniging (van bewoners) van het Hof van Heden²⁴:

- Toepassing van de principes van ecologisch bouwen, binnen redelijke grenzen van betaalbaarheid.
- Zonoriëntatie van de bebouwing en de groene ruimte; toepassing van passieve zonnewarmte in de woningen.
- Ruime serres en veel glas.
- Vermijding van ongewenste schaduwplekken; coördinatie van de begroeiing en bebouwing met de overige deelprojecten binnen de Tarbotbuurt en in de wijdere omgeving.
- Bebouwing en gemeenschappelijke tuinen worden in hun onderlinge ligging met elkaar verweven en vormen tezamen een integraal en geschakeerd ontwerp.
- Een 'groen' aanzicht van het geheel; ook groen op de daken (sedumdaken) en (dak)terrassen.
- Parkeerplaatsen worden zodanig ingericht dat het groene aanzicht en de mensvriendelijke sfeer van de gemeenschappelijke tuin(en) niet wordt verstoord door uitlaatgassen, geluid en het aanzien van 'blik'.

Naast de gemeenschappelijke tuin en de algemene ontmoetingsruimte, zijn er nog een aantal punten die de bewonersvereniging graag gerealiseerd zien worden:

- Gemeenschappelijke tuin(en)
- Ontmoetingsruimte waar ook gekookt kan worden
- Hobby- en klusruimte (eventueel gecombineerd met de ontmoetingsruimte)
- Kas/orangerie voor het opzetten en onderhouden van de gemeenschappelijke tuin(en)
- Schuur(tje) voor het opbergen van tuingereedschap
- Televisie en adsl aansluiting
- Logeerkamer(s)
- Fietsenstalling
- Berging

Nadat de bouw gestart is met het project, is het nu afwachten tot de oplevering. Naar verwachting zullen de eerste bewoners in het tweede gedeelte van 2008 hun nieuwe woning betrekken.

²⁴ http://www.hofvanhedenhoogvliet.nl/welkom/index.php?hoofd_id=1, 28-12-2007.

9. Empirie

In dit hoofdstuk zullen we de empirische bevindingen behandelen, die opgemaakt kunnen worden uit het onderzoek, in de vorm van de enquête.

De enquête kent een viertal verschillende versies die allen voor een andere doelgroep gebruikt zijn. De vier verschillende enquêtes zijn niet opgenomen in de bijlagen van dit werk, zodat hier naar verwezen kan worden. Dit vanwege het feit dat de vragen en antwoorden afzonderlijk behandeld worden in dit werk. Er is gekozen voor het presenteren van de antwoorden van elke, ingevulde enquête door middel van een totaaloverzicht dat opgebouwd is met behulp van Microsoft Office Excel 2007. De bedoeling is dat het behandelen van de vragen en antwoorden in dit werk een duidelijk totaalbeeld geeft van de enquêtes, zodat dit als naslagwerk gebruikt kan worden voor eventuele conclusies en aanbevelingen. Naar aanleiding van deze keuze zijn de originele, ingevulde enquêtes niet opgenomen in de bijlage.

Voordat er daadwerkelijk een start gemaakt wordt met het analyseren van de gegenereerde data, zetten we eerst uiteen hoe de verdere opbouw van dit hoofdstuk in elkaar steekt.

Allereerst zullen we de vragen stuk voor stuk bespreken binnen één en dezelfde gemeente. Dit betekent dus dat de vragen en bijbehorende antwoorden van de burgerenquête van één van de twee behandelde gemeenten vergeleken zullen worden met de gegevens van de enquête voor ambtenaren van dezelfde gemeente. De nadruk van de vergelijking ligt hierbij dus op de relatie tussen de gemeente en de burger, dit uiteraard binnen dezelfde gemeente. Tevens zullen vraag vier en vraag zeven, vanwege hun complexiteit, aanvankelijk kort behandeld worden om hier vervolgens aan het eind weer langer bij stil te blijven staan.

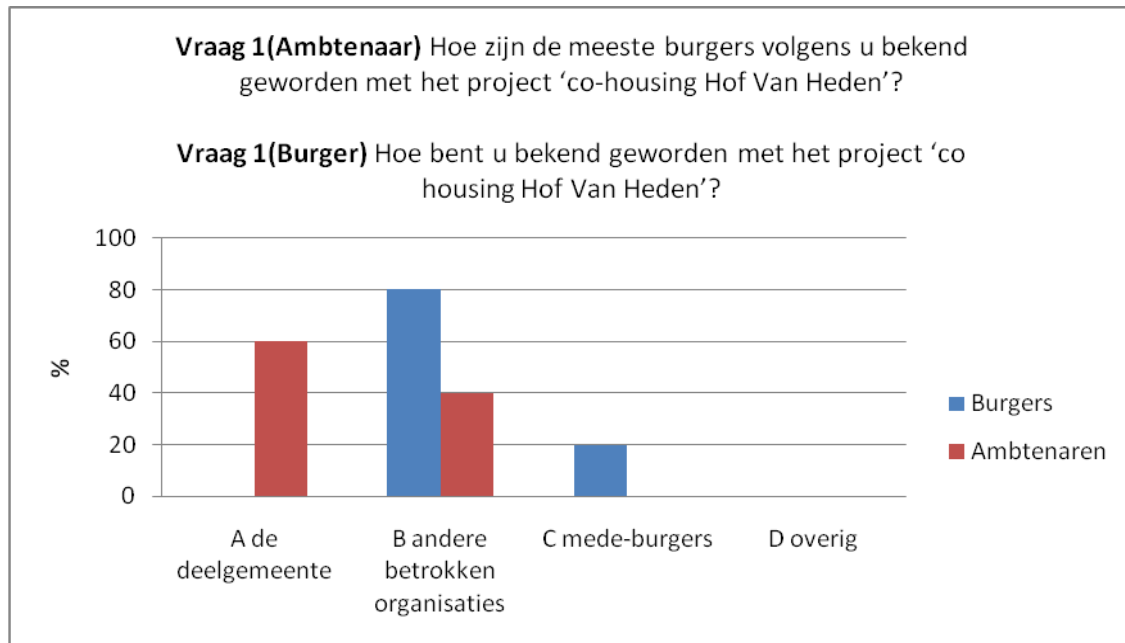
Nadat de gegevens onderling, binnen de gemeente, vergeleken zijn maken we een overstap. Vanaf dit moment zullen we de vragen en antwoorden van beide gemeenten naast elkaar plaatsen om hier verschillen en overeenkomsten in te ontdekken. Tijdens dit onderdeel zal de nadruk meer liggen op het vergelijken van vragen en antwoorden van de verschillende gemeenten, zodat we uiteindelijk richting het beantwoorden van de afzonderlijke deelvragen en de hoofdvraag zelf kunnen.

Om een start te maken met de analyse van de onderzoeksresultaten volgt hier een overzicht van de in kaart gebrachte scores. Voor alle uitgezette enquêtes gelden dezelfde statistische waarden. Zo zijn er steeds vijf burgers en ambtenaren per project geweest die als respondenten dienden. De respondenten zijn te allen tijde ambtenaren van de betreffende gemeente of burgers woonachtig in de gemeente. Zowel de ambtenaar als de burger moet tevens bekend zijn met het project dat in de enquête centraal staat. We starten met het behandelen van de gegevens die aan de hand van de enquête in kaart gebracht zijn in Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet.

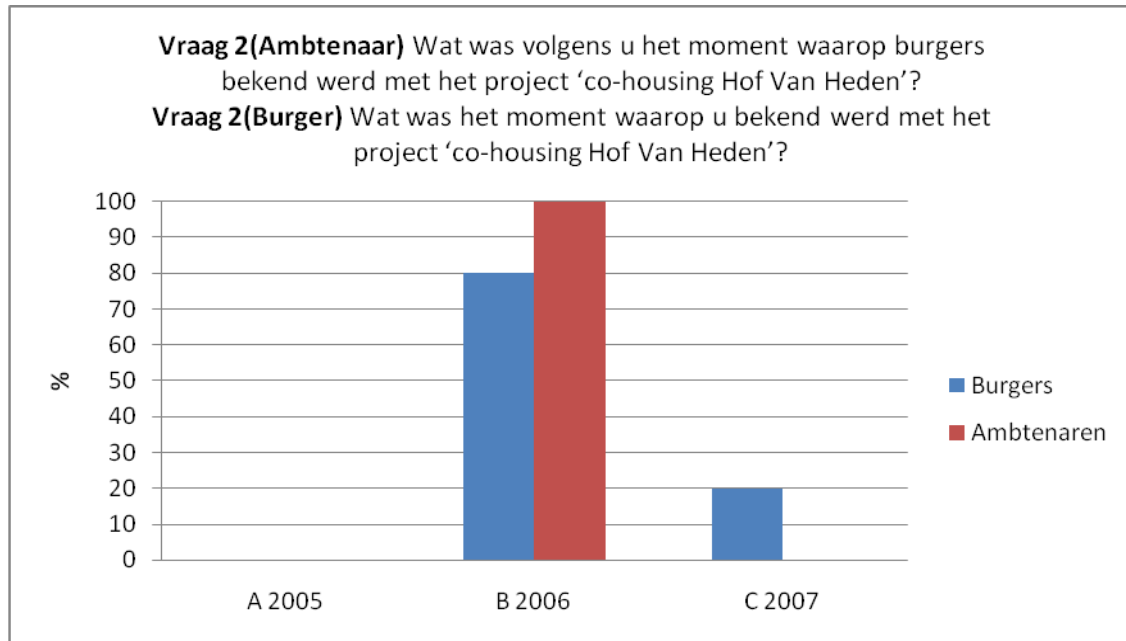
9.1 Enquête Hoogvliet analyseren

In de volgende figuren zien wij de gegevens van de enquête zoals deze uitgezet is in de Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet. Voor het gemak zijn de belangrijkste gegevens van de individuele enquêtes gebundeld tot één Excel overzicht. Voor het gemak zullen we de vragen individueel behandelen waarbij we eerst de visie van de burger centraal stellen, om vervolgens de denkwijze van de ambtenaar te horen en deze onderling te vergelijken.

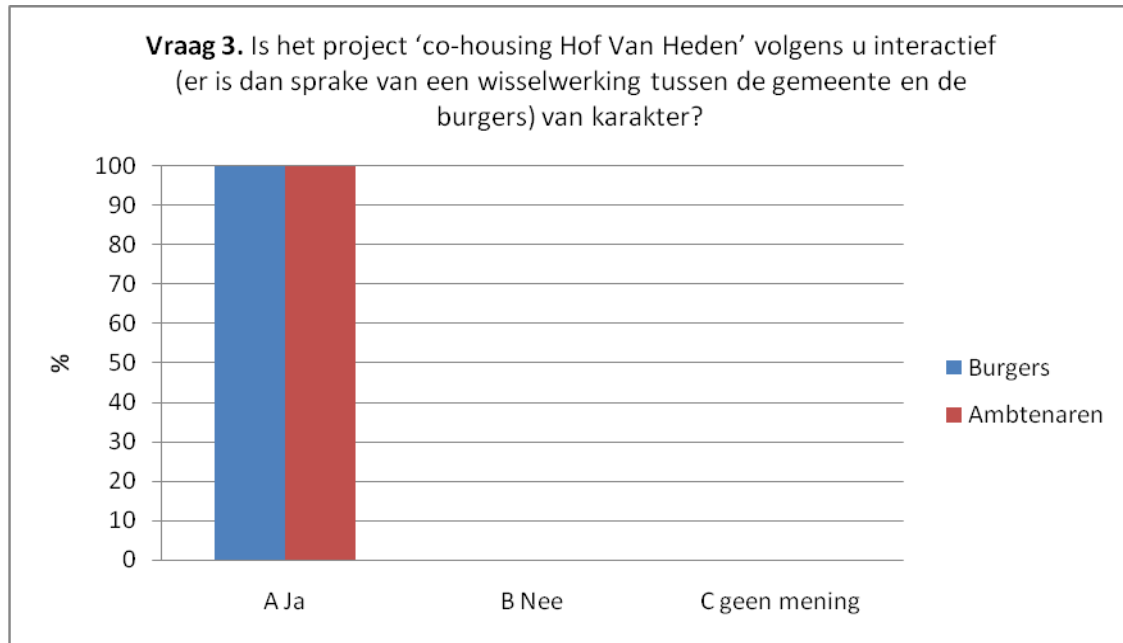
Figuur 9.1; Enquête statistieken Hoogvliet

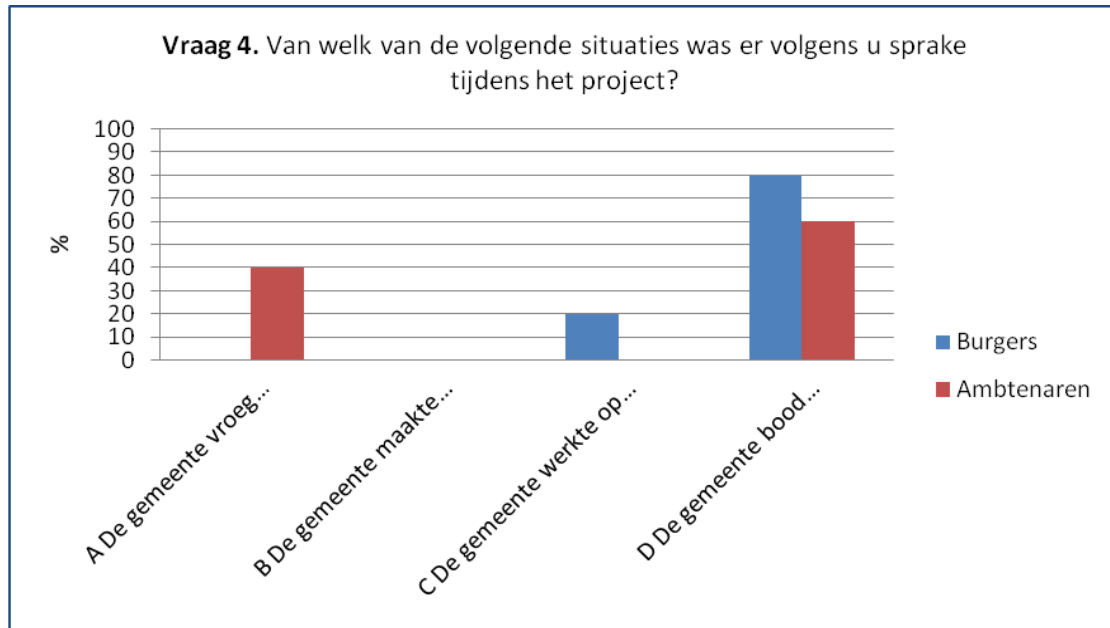
De enquête start met een vraag die informeert naar de persoon of organisatie die de respondent bekend heeft gemaakt met het betreffende project. Bij deze vraag zijn er een viertal antwoordmogelijkheden. Uit het antwoord van de burgers blijkt dat er géén enkele burger is die bekend geraakt is met het betreffende project als gevolg van interactie met de deelgemeente. 80 procent van de burgers zijn bekend geworden met het project via andere organisaties en de overige 20 procent heeft het van een medeburger. Hiermee kunnen we dus in ieder geval vaststellen dat het aantal burgers dat bekend zijn met betreffend project en hier bekend mee geworden zijn via de deelgemeente nul is. Bij de ambtenaren is het antwoord wat meer verdeeld, zo denken 60% van de ambtenaren dat de burgers het project via de deelgemeente hebben leren kennen. De overige 40 procent denkt dat de burgers het meest bekend geworden zijn met het project via een andere organisatie.

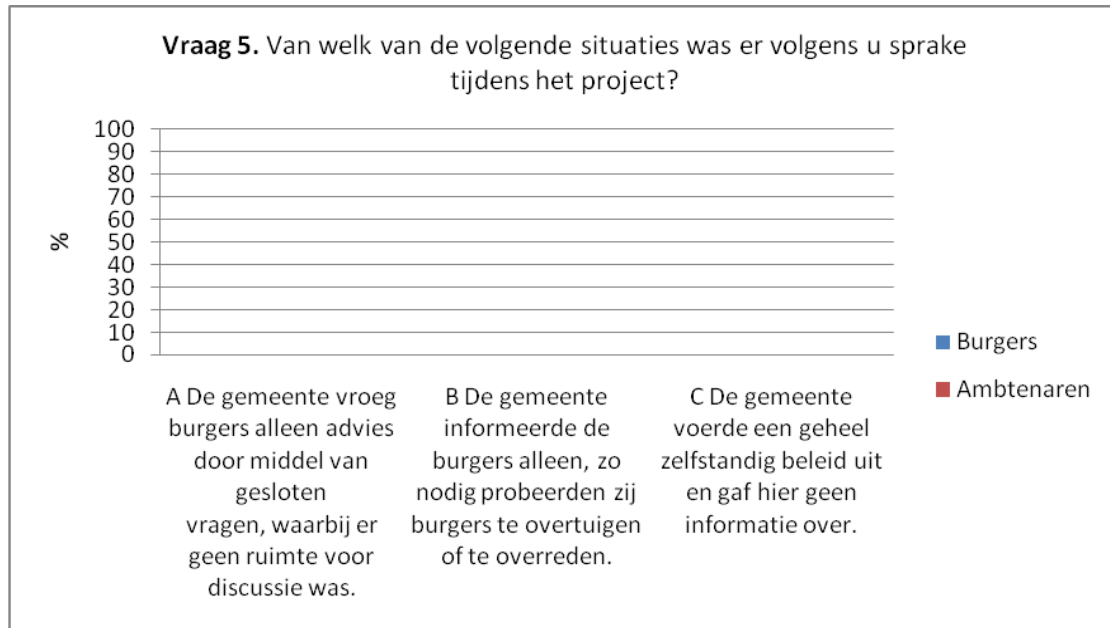
De 2^e vraag van de enquête heeft betrekking op de wanneer de respondent bekend is geworden met het project, hierbij zijn er een aantal verschillende jaartallen als antwoordmogelijkheid beschikbaar gesteld. De keuze is beperkt tot de jaartallen 2005, 2006 en 2007. Hierbij blijkt uit de antwoorden dat 80% van de burgers in hetzelfde jaar bekend werd met het project als de ambtenaren. Dit is uiteraard een goede score voor de burgers, bij de ambtenaren is echter een volle 100 procent van de respondenten al bekend met het project sinds 2006, wat als positief te omschrijven is.

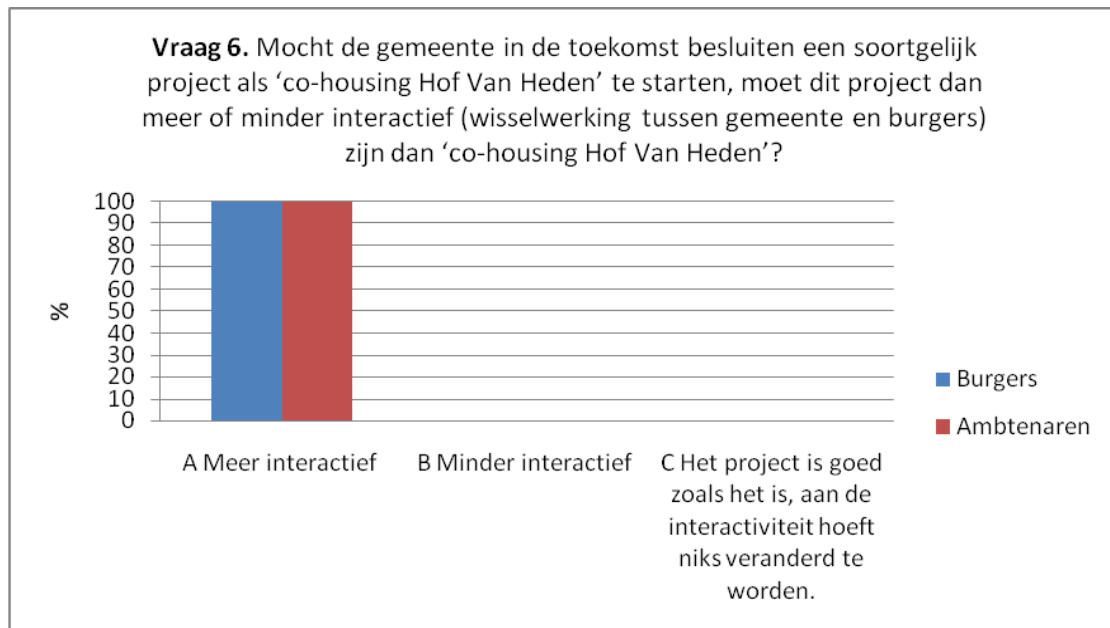
Vraag drie heeft betrekking op de mate van interactiviteit van het project. Bij deze vraag is door alle respondenten van de Deelgemeente Hoogvliet, zowel burgers als ambtenaren, gekozen voor optie a; 'Ja'. Dit betekent dat alle respondenten er overtuigd van zijn dat het project een bepaalde mate van interactiviteit bevat. Hoeveel interactiviteit er volgens de respondenten aanwezig was, ten tijde van het project, zal inzichtelijk worden gemaakt met behulp van vraag vier. Tevens is het antwoord dat de respondent geeft op deze vraag bepalend voor het beantwoorden van vraag vier of vijf. De respondenten die antwoord a opgeven, gaan verder met vraag vier en slaan vraag vijf over. De respondenten die 'b' als antwoord geven doen het tegenovergestelde en slaan vraag vier over en gaan verder met vraag vijf. Respondenten die antwoord 'c' opgeven hebben geen mening over dit onderwerp en beantwoorden zowel vraag vier als vijf, deze situatie is echter niet voorgekomen bij de ingevulde enquêtes.

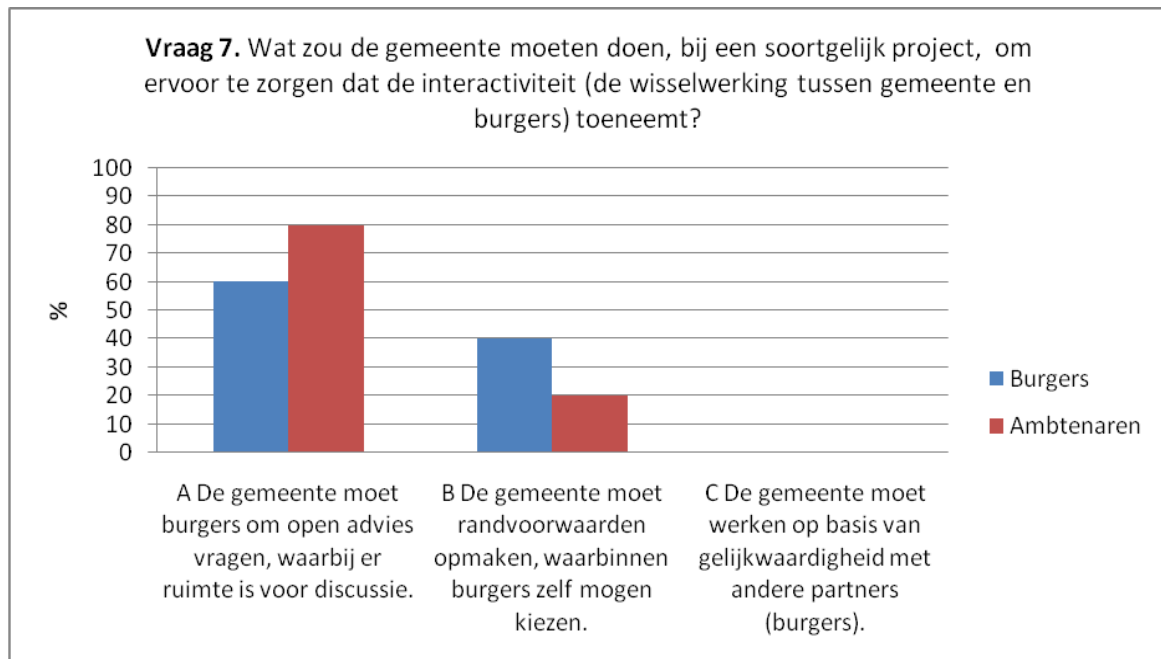
Bij de 4^e vraag van de enquête krijgt de respondent de kans om zijn visie op het project en zijn verloop te geven. De antwoorden die de respondent kan selecteren, tijdens het beantwoorden van de vraag, corresponderen met de verschillende sporten op de participatieladder van Pröpper. Zo is de vraag bedoeld om inzichtelijkheid te bieden in de mate waarin burgerparticipatie aanwezig is tijdens het betreffende project. Voor deze vraag geldt dat hij ontworpen is met behulp van [Figuur 1.1; De Participatieladder](#), hierdoor zal deze vraag verderop in dit hoofdstuk behandeld worden met behulp van dit instrument. De antwoorden op deze vraag dienen eerst bewerkt te worden alvorens we de informatie kunnen benutten.

De 5^e vraag van de enquête wordt niet behandeld aangezien geen van alle respondenten deze vraag beantwoord heeft. Deze vraag is overgeslagen op aangeven van de enquêteur zelf. De reden voor het overslaan: deze vraag is een vervolgvraag op vraag drie en wordt alleen beantwoord als respondenten hier voor optie b gekozen hebben. Dit betekent dat vraag vijf alleen ingevuld wordt door de respondenten als zij 'nee' (antwoord b) hebben geantwoord op vraag drie. Vraag drie luidt: "Is het project 'co-housing Hof van Heden' volgens u interactief (is er dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?" Wel is het als positief te omschrijven dat geen van de respondenten het project niet-interactief van karakter bevonden heeft.

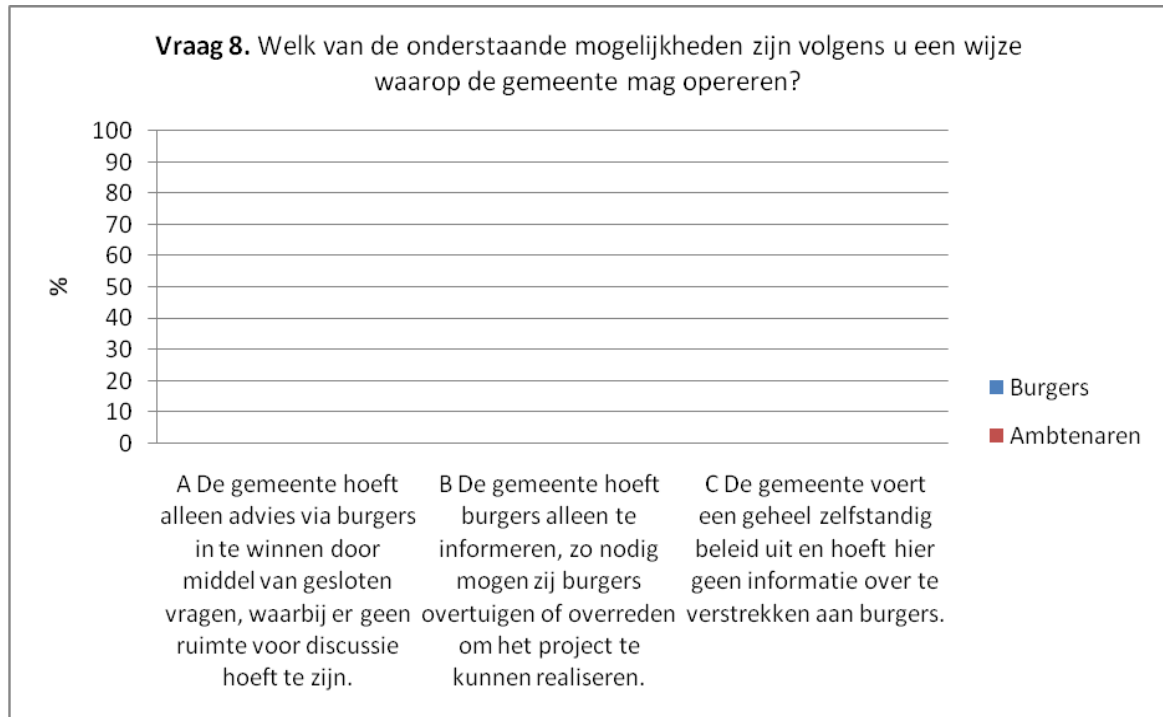

Vraag zes heeft betrekking op de interactiviteit van het project, gevraagd wordt of het project in de toekomst wellicht meer of minder interactief zou moeten zijn. Een andere optie voor de burgers is dat zij kiezen voor het antwoord c: "Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden". Uit de statistieken blijkt echter dat alle respondenten, zowel de burgers als de ambtenaren, graag meer interactiviteit terug willen zien in het project. Dit blijkt onder andere uit de honderd procent van zowel ambtenaren als burgers, die als antwoord optie a 'meer interactief' gekozen hebben. Opmerkelijk hierbij is dat zowel burgers als ambtenaren niet voor antwoord c (bovengenoemd) gaan, blijkbaar is iedereen het ermee eens dat er nog wel wat verbeterd kan worden aan het gehele proces. Het meest gebruikte antwoord, pleit namelijk voor meer interactie.

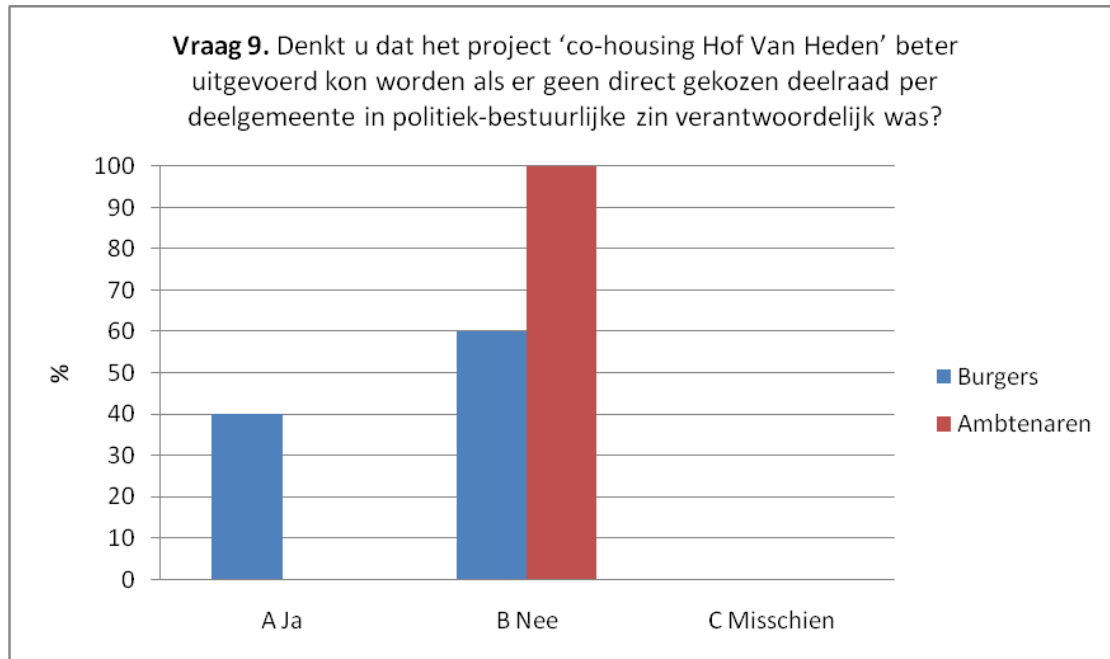

Vraag zeven betreft zoals vraag vier een vraag waarbij er een aantal situaties voorgelegd wordt aan de respondenten, waar deze vervolgens uit kan kiezen. Bij deze vraag gaat het echter niet over hoe het project is verlopen maar over hoe de gemeente de interactiviteit, de wisselwerking tussen gemeente en burgers, kan doen toenemen. Het voordeel van deze vraag is dat het de discrepantie laat zien tussen hoe het project ervaren werd door de respondenten en hoe zij het project graag gezien hadden willen. . Voor deze vraag geldt dat hij ontworpen is met behulp van Figuur 1.1; De Participatieladder, hierdoor zal deze vraag verderop in dit hoofdstuk behandeld worden met behulp van dit instrument. De antwoorden op de vraag dienen namelijk bewerkt te worden voordat we de informatie kunnen benutten.

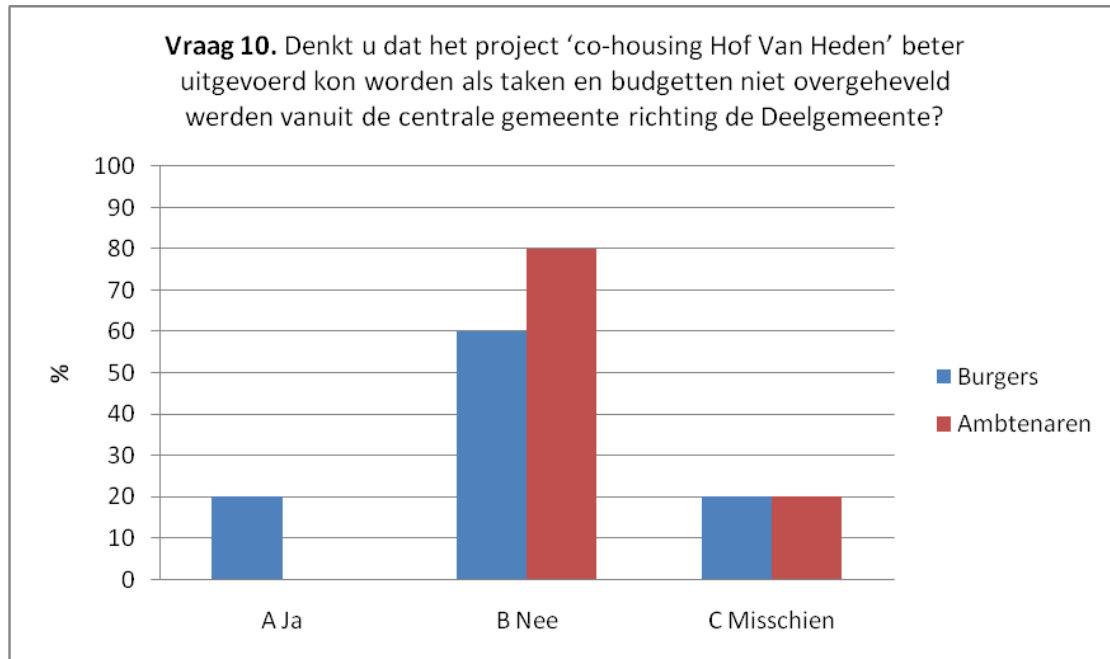
Vraag zeven gaat in op de interactiviteit van het project, de respondent heeft bij deze vraag de mogelijkheid om te kiezen uit 'interactieve' verbeteringen bij een herhaling van het project. Vraag zeven betreft een vraag die met behulp van Figuur 1.1; De Participatieladder ontwikkeld is, hierdoor zal deze vraag verderop in dit hoofdstuk behandeld worden gezamenlijk met vraag vier. Voor deze vraag geldt dat er ook een optie 'd' aanwezig was, maar deze vraag wordt verderop in dit werk uitgebreid behandeld. Antwoord d luidde als volgt; "De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt". Dit was het meest interactieve antwoord dat door de respondenten gegeven kon worden.

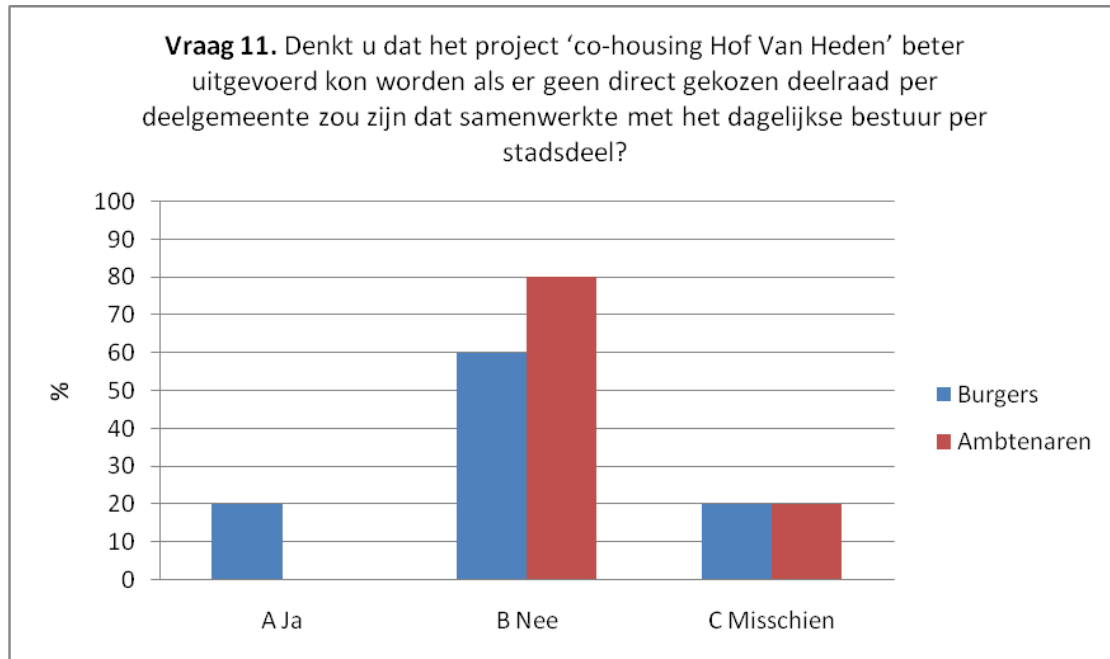
Voor vraag acht van deze enquête geldt hetzelfde als voor vraag 5. De betreffende vraag wordt niet behandeld aangezien geen van alle respondenten deze vraag beantwoord heeft. Deze vraag is overgeslagen op aangeven van de enquêteur zelf. De reden voor het overslaan: deze vraag is een vervolgvraag op vraag zes. Vraag zes betreft een vraag over hoe het project uitgevoerd zou moeten worden in de toekomst: meer of minder interactief. Vraag acht hoeft zodoende alleen beantwoord te worden als respondenten hier voor optie b: minder interactief, gekozen hebben. Aangezien geen van de respondenten vindt dat het project in het vervolg minder actief moet, blijft deze vraag onbeantwoord.

Vraag negen heeft betrekking op de direct gekozen deelraad. Respondenten worden geconfronteerd met de vraag of het project beter uitgevoerd zou kunnen worden als er geen direct gekozen deelraad per deelgemeente in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk was. Bij het beantwoorden van deze vraag hebben de respondenten de mogelijkheden tussen de antwoorden ja, nee en misschien. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat de burgers niet zeker zijn van de toegevoegde waarde van de gekozen deelraad. Zo heeft 40 procent van de burgers als antwoord 'ja' gegeven. De ambtenaren hebben wel het vertrouwen in de huidige situatie met een direct gekozen deelraad, zo hebben alle ambtenaren voor antwoord 'nee' gekozen.

Vraag tien gaat over de taken en budgetten die door overhevelen bij de deelgemeente terechtkomen vanuit de centrale gemeente. Hierbij gaat het om de vraag: “denkt u dat het project ‘co-housing Hof van Heden’ beter kon worden uitgevoerd als taken en budgetten niet overgeheveld werden vanuit de centrale gemeente richting de deelgemeente. Opmerkelijk bij de antwoorden van de burgers zijn de 20 procent burgers die ‘ja’ antwoorden en de 20 procent die nog twijfelde en ‘misschien’ invulde. De burgers zien de huidige manier van werken niet positief in. De ambtenaren zijn ervan overtuigd dat het huidige ‘overhevelen’ juist wel positief werkt en vullen dan ook veelvuldig ‘nee’ in als antwoord. Er is echter ook bij de ambtenaren een 20 procent die voor ‘misschien’ als antwoord gekozen heeft. Dit geeft aan dat niet alle ambtenaren evenzeer overtuigd zijn van de toegevoegde waarde van een ‘eigen’ budget en takenpakket.

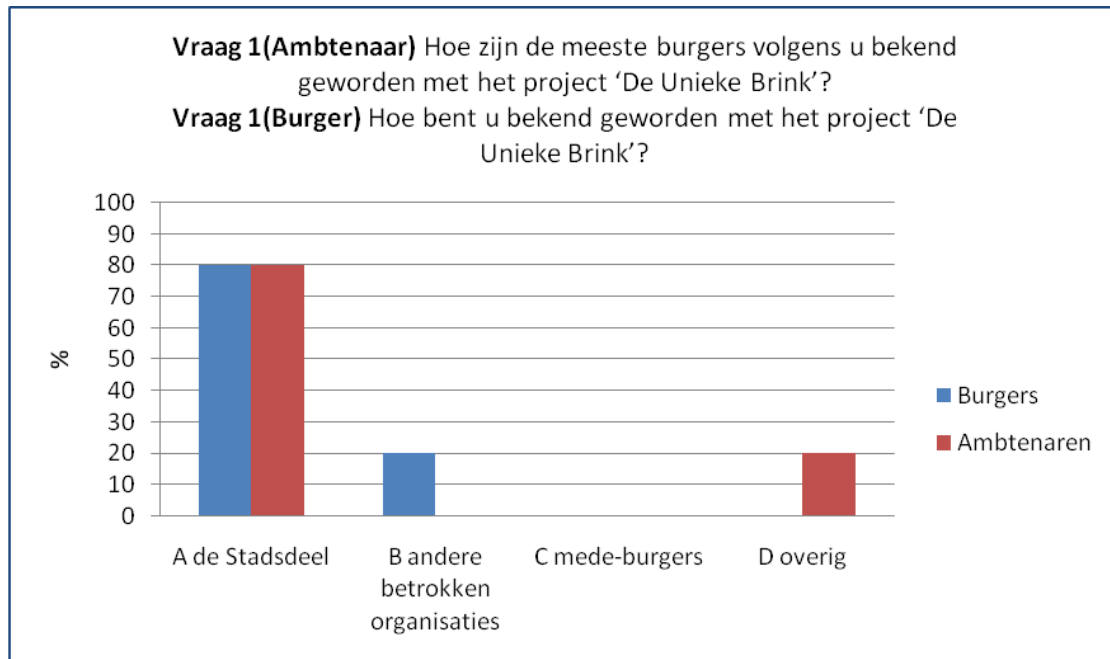
Vraag elf gaat verder met de trend die ingezet is door de twee voorafgaande vragen en stelt het samenwerken tussen de direct gekozen deelraad en het dagelijkse bestuur per deelgemeente centraal. Op de vraag of het project beter uitgevoerd kon worden als er geen direct gekozen deelraad zou samenwerken met het dagelijkse bestuur per deelgemeente, geven de burgers aan te twijfelen. Bij de burgers geeft 60 procent 'nee' als antwoord, 20 procent zegt 'ja' en de overige 20 procent geeft 'misschien' als antwoord aan. Bij de ambtenaren geven 80 procent 'nee' als antwoord, de overige 20 procent twijfelt en geeft 'misschien' als antwoord.

Vraag twaalf geeft de respondenten nog de mogelijkheid om wat suggesties te doen die betrekking hebben op het betreffende project en de aansluiting hiervan op de wensen van de burgers. De vraag is door slechts één respondent benut, een van de burgerrespondenten heeft een aantal suggesties gedaan voor verbeteringen. Ambtenaren hebben deze vraag niet beantwoord.

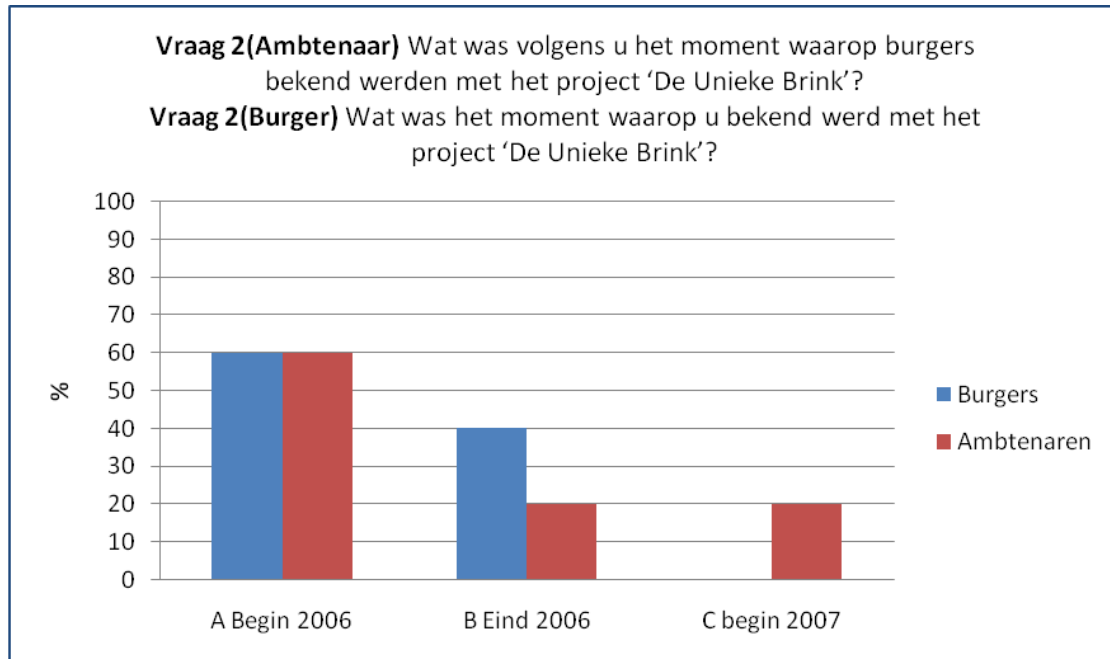
9.2 Enquête Zuid analyseren

Nadat we de enquête voor de Gemeente Rotterdam bekeken hebben, nemen we ook een kijkje bij de gegevens van de enquête voor de Gemeente Enschede. Hieronder volgt een overzicht

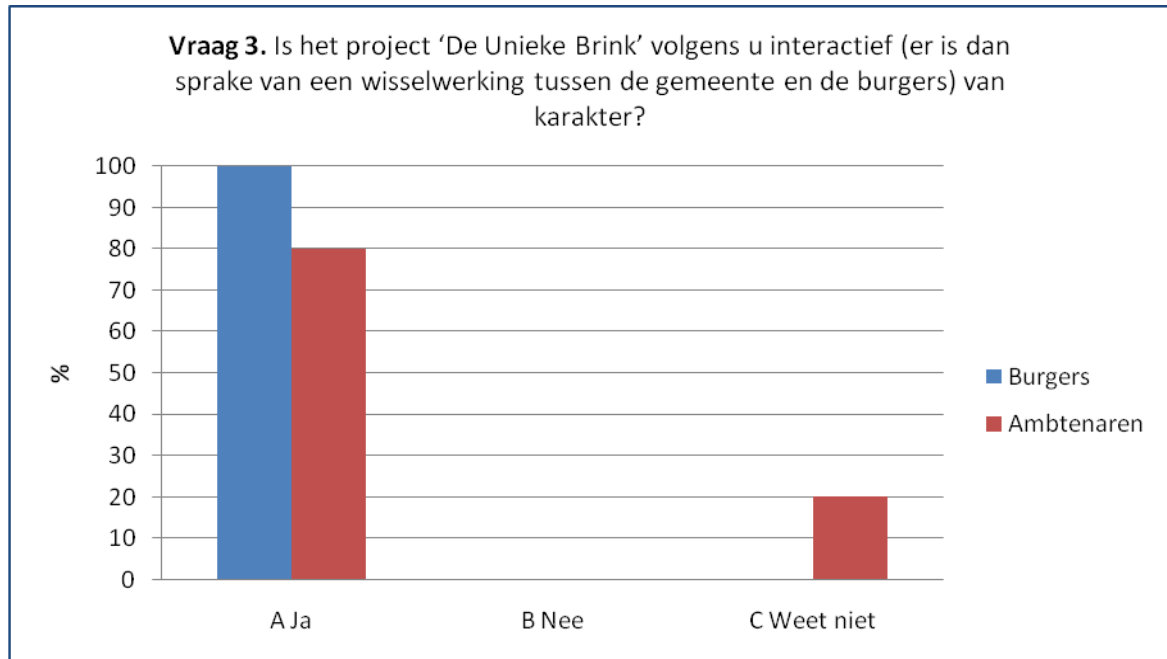
Figuur 9.2; Enquête statistieken Zuid

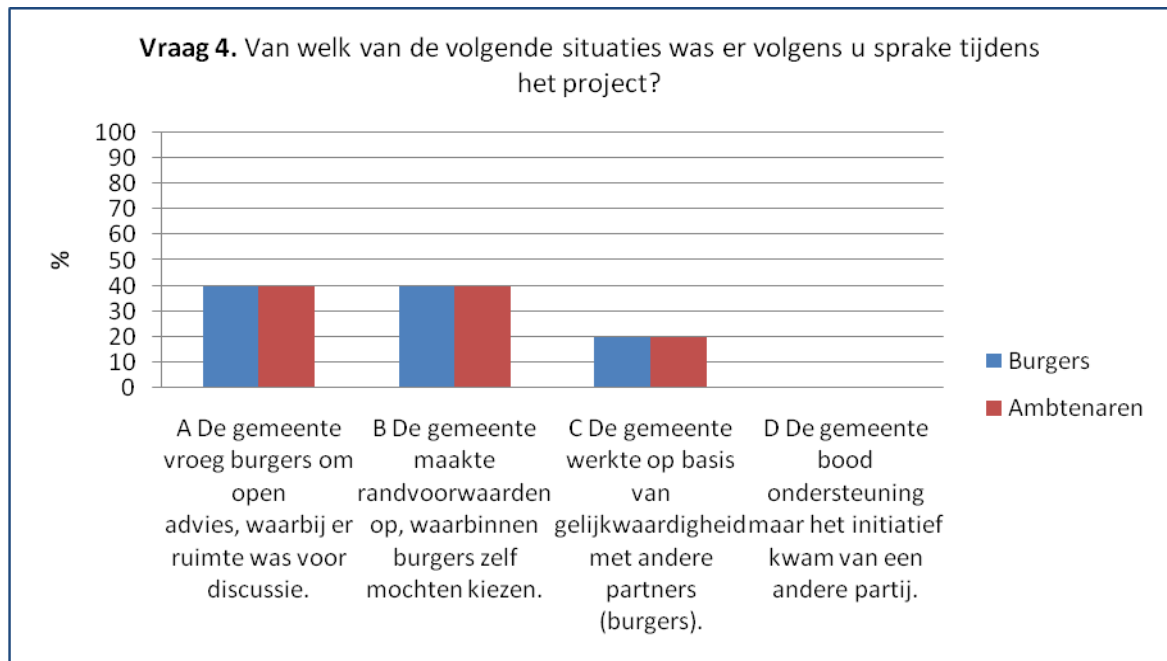
Op de eerste vraag, hoe de burgers bekend geworden zijn met het project, wordt door de burgers veelal met het antwoord 'het stadsdeel' beantwoord. 80% van de burgerrespondenten is dus bekend geworden met het project via het stadsdeel. De overige 20% van de ondervraagde burgers geeft aan via een andere betrokken organisatie geïnformeerd is. Het merendeel van de burgers wordt dus goed geïnformeerd via het stadsdeel zelf. Bij de ambtenaren denkt 80% dat de burgers geïnformeerd zijn via het stadsdeel, de overige 20% heeft als antwoord voor de optie overig gekozen. Dit betekent dat de ondervraagde ambtenaar verwacht dat de burgers hoofdzakelijk via een ander kanaal geïnformeerd zijn, dan de opties; het stadsdeel, andere betrokken organisaties en medeburgers.

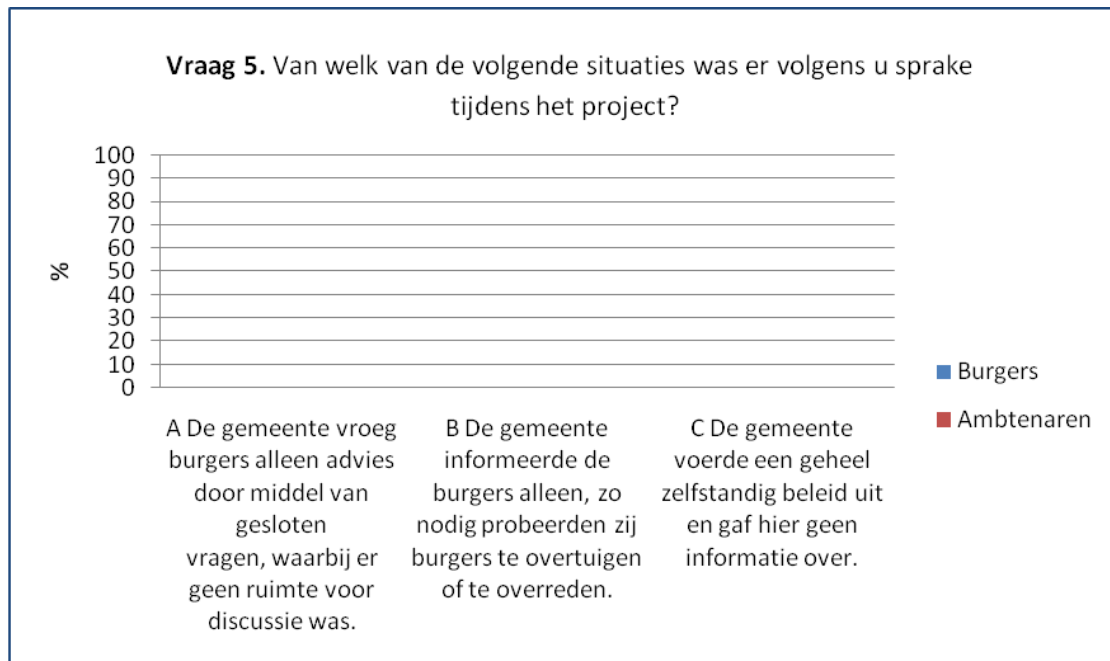
De 2^e vraag van de enquête betreft het moment waarop de respondent bekend geworden is met het 'De Unieke Brink' project. Opmerkelijk bij deze vraag is het feit dat de burgers in statistisch opzicht gemiddeld eerder geïnformeerd waren over het bestaan van het project dan de ambtenaren zelf. 60% van de burgers was begin 2006 al geïnformeerd over het project, de overige 40% wist er van af sinds eind 2006. Bij de ambtenaren kent ook 60% het project sinds begin 2006, 20% kent het project sinds eind 2006 en de overige 20% kent het project 'pas' sinds begin 2007. Hieruit blijkt dus dat zowel de burgers als ambtenaren gemiddeld genomen vrij vroeg op de hoogte waren van het nieuwe project.

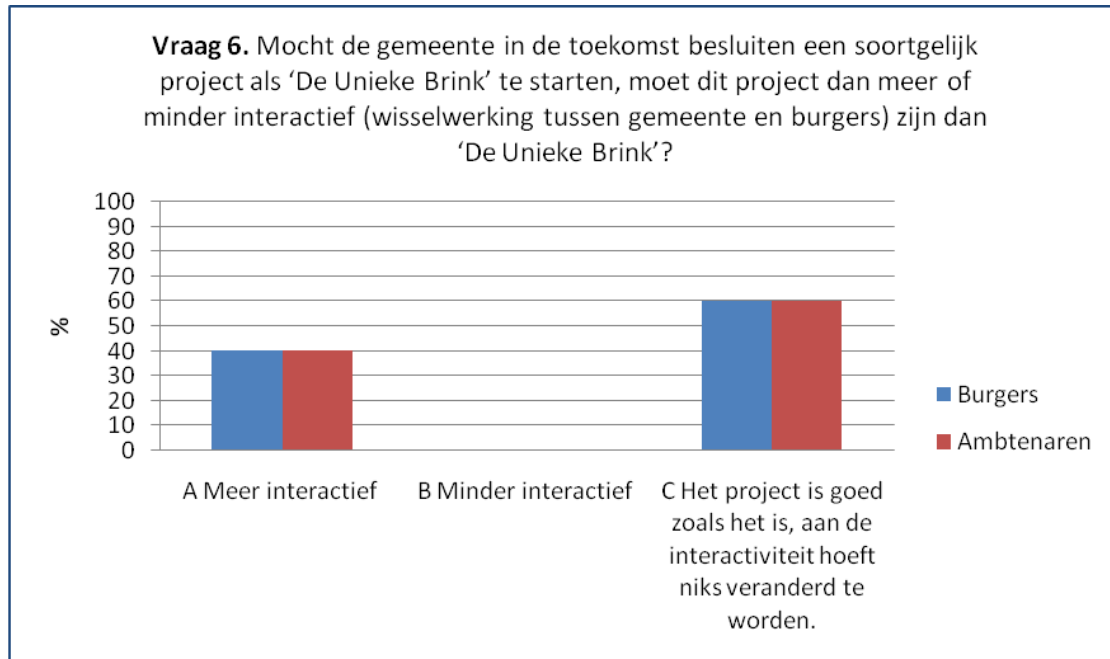
De derde vraag van de enquête heeft betrekking op het interactieve karakter van het project. De antwoordkeuzes bij de vraag: is het project volgens u interactief? Zijn ja, nee en misschien. De burgers hebben allen voor 'ja' als antwoord gekozen, dit betekent dat zij allen het project als interactief zouden omschrijven. Bij de ambtenaren is er 80% die voor 'ja' als antwoord gaat, de overige 20% heeft met 'misschien' als antwoord nog wat twijfel.

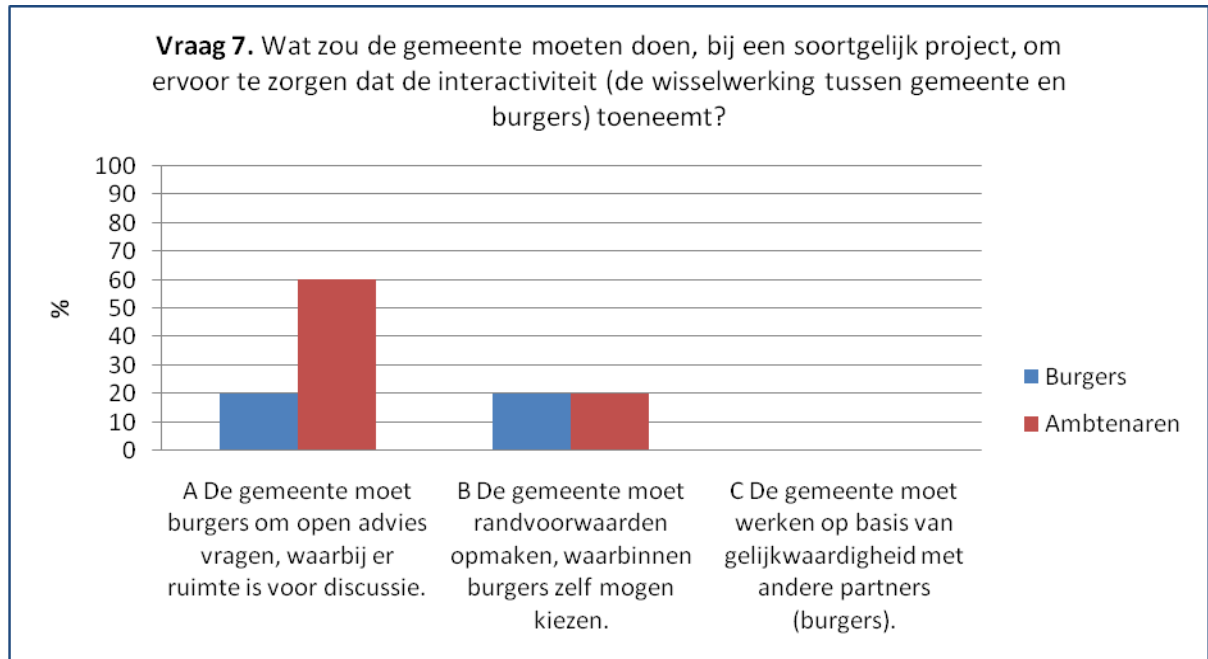
Vraag vier is een vraag die ingaat op het bieden van inzichtelijkheid in de mate waarin burgerparticipatie aanwezig is tijdens het betreffende project. Dit gebeurt door middel van de keuze die de respondent maakt. Zo is de vraag bedoeld om inzichtelijkheid te bieden in de mate waarin burgerparticipatie aanwezig is tijdens het betreffende project. Voor deze vraag geldt dat hij ontworpen is met behulp van [Figuur 1.1; De Participatieladder](#), hierdoor zal deze vraag verderop in dit hoofdstuk behandeld worden met behulp van dit instrument. De antwoorden op de vraag dienen namelijk bewerkt te worden voordat we de informatie kunnen benutten.

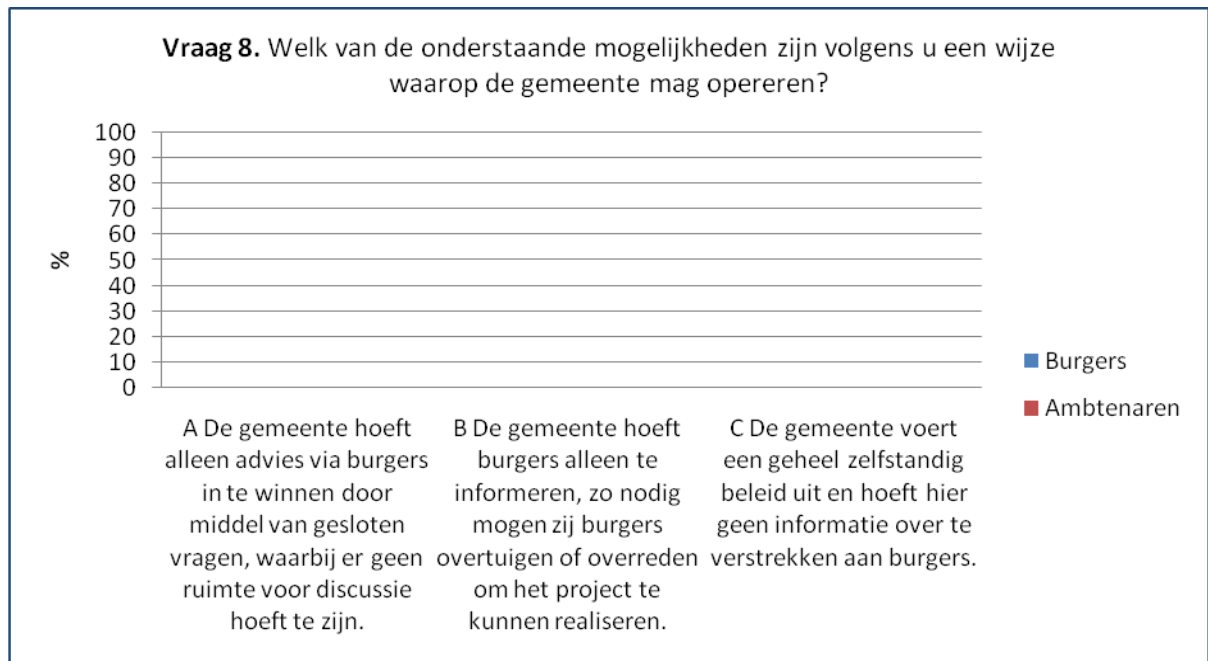
Vraag vijf is niet beantwoord door de respondenten. De reden voor het overslaan: deze vraag is een vervolgvraag op vraag drie en wordt alleen beantwoord als respondenten hier voor optie b gekozen hebben. Vraag vijf wordt alleen ingevuld door respondenten die 'nee' (antwoord b) hebben geantwoord op vraag drie. Vraag drie luidt: "Is het project 'De Unieke Brink' volgens u interactief (is er dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?" Alle respondenten hebben het project positief beoordeeld op het gebied van interactiviteit in het karakter, dit blijkt uit het hoge percentage dat voor antwoord 'a' gekozen heeft.

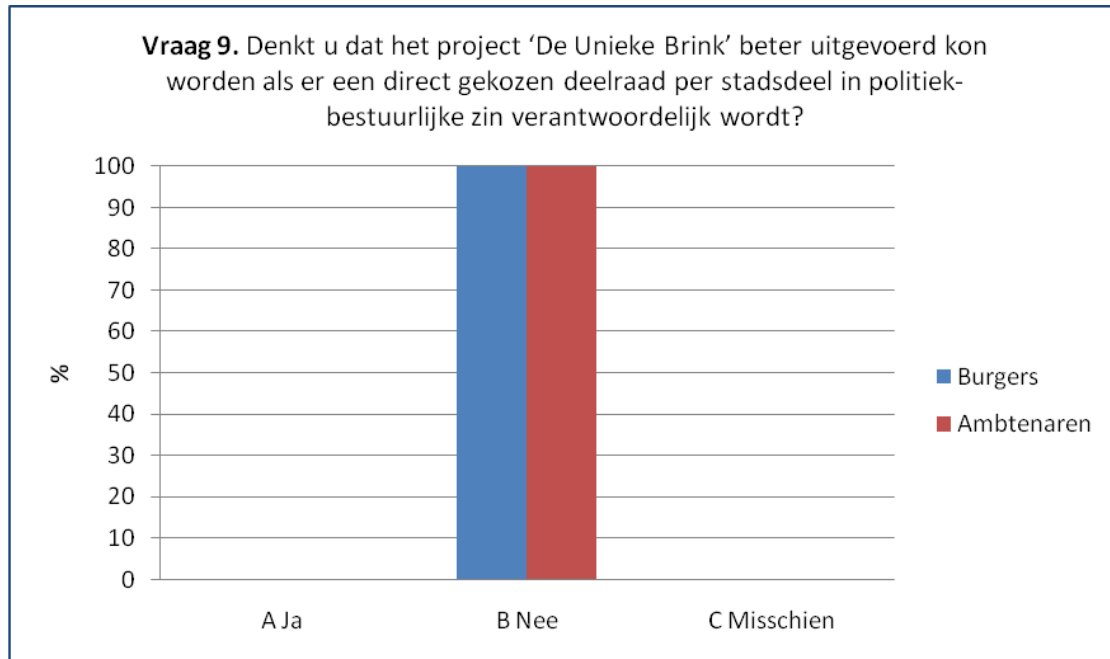
Het antwoord bij vraag zes is zowel bij de burgers als bij de ambtenaren verdeeld. Bij beide groepen zegt 60% dat het project goed is zoals het is en er aan de interactiviteit niks veranderd hoeft te worden. Beide groepen kennen tevens ook een groep van 40% die pleitten voor een meer interactief project, mocht een soortgelijk project als deze in de toekomst gestart worden. Hieruit kan dus opgemaakt worden dat het merendeel van de respondenten te spreken is over de wijze waarop er op een interactieve wijze het project vorm gegeven is. 60% van zowel ambtenaren als burgers is tevreden over het project, de overigen willen graag een wat meer interactief project terug zien.

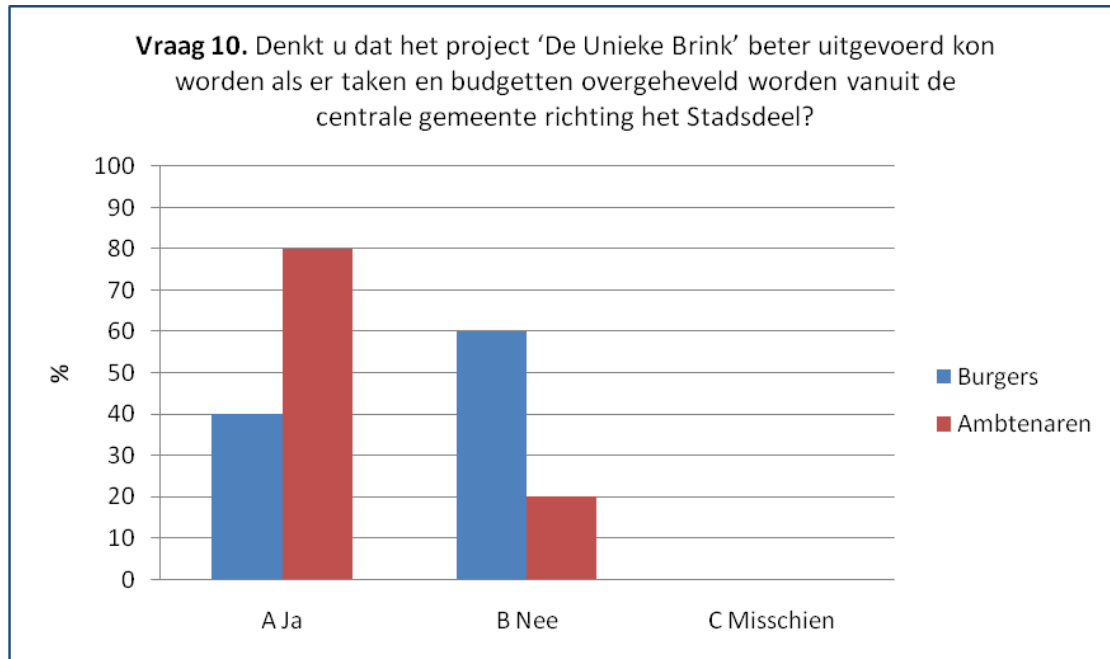
Vraag zeven gaat in op de interactiviteit van het project, de respondent heeft bij deze vraag de mogelijkheid om te kiezen uit 'interactieve' verbeteringen bij een herhaling van het project. Vraag zeven betreft een vraag die met behulp van [Figuur 1.1; De Participatieladder](#) ontwikkeld is, hierdoor zal deze vraag verderop in dit hoofdstuk behandeld worden gezamenlijk met vraag vier. Voor deze vraag geldt dat er ook een optie 'd' aanwezig was, maar deze vraag wordt verderop in dit werk uitgebreid behandeld. Antwoord d luidde als volgt; "De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt". Dit was het meest interactieve antwoord dat door de respondenten gegeven kon worden.

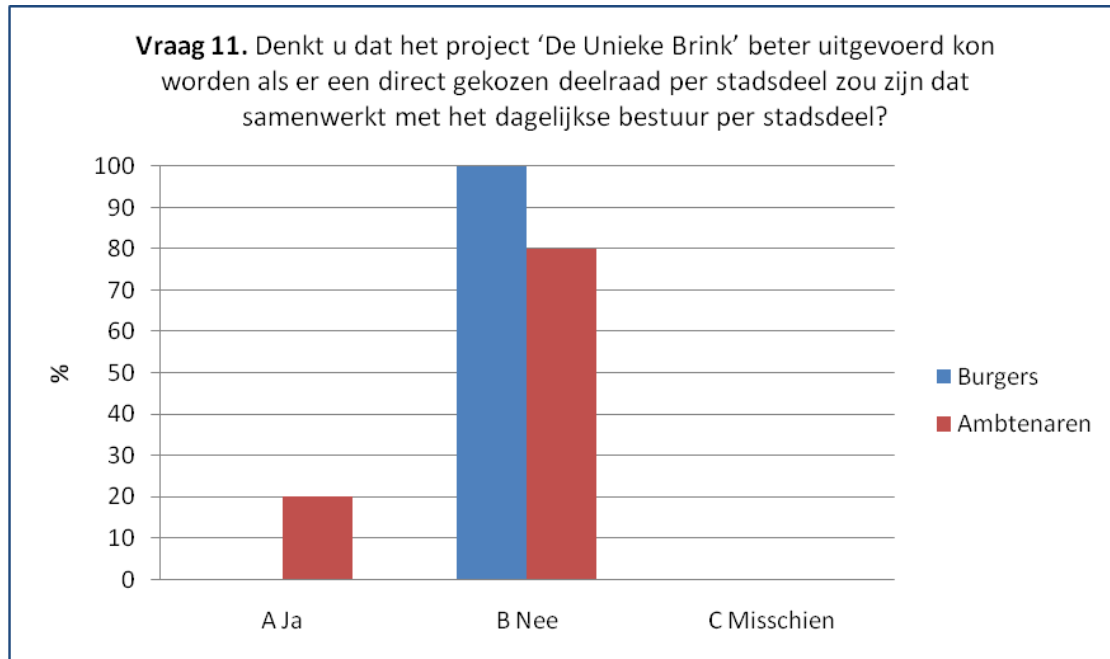
Vraag acht is niet beantwoord door de respondenten, de betreffende vraag wordt hierdoor niet behandeld. De reden voor het overslaan: deze vraag is een vervolgvraag op vraag zes, net als vraag zeven.. Vraag zes betreft een vraag over hoe het project uitgevoerd zou moeten worden in de toekomst, meer of minder interactief. Vraag acht hoeft zodoende alleen beantwoord te worden als respondenten hier voor antwoord 'b': minder interactief, gekozen hebben. Uit het feit dat geen van de burgers of ambtenaren vraag 8 beantwoord hebben, kunnen we vaststellen dat geen van de respondenten het project in de toekomst graag minder interactief van karakter terug wil zien.

Uit de beantwoording van vraag 9 blijkt dat zowel de ambtenaren als de burgers allemaal gekozen hebben voor antwoord 'b', oftewel, 'nee'. Hiermee steunen alle respondenten, zowel de burgers als de ambtenaren gezamenlijk het idee dat een direct gekozen deelraad per stadsdeel onnodig is. Zij hebben niet de verwachting dat het project beter uitgevoerd zou kunnen worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel aanwezig zou zijn.

Vraag tien gaat over de taken en budgetten en of het project niet beter uitgevoerd kon worden als deze richting het Stadsdeel overgeheveld werden vanuit de centrale gemeente? Bij de burgers denkt 40% dat dit het project ten goede zou komen, bij de ambtenaren denkt zelfs 80% dat. De ambtenaren geloven dus wel in het overhevelen van taken en budgetten, de burgers zijn er blijkbaar iets minder enthousiast over. Concluderend kunnen we vast stellen dat er een relatief hoog percentage ambtenaren vóór dit idee is, het percentage burgers volgt daar vlak achter.

Bij vraag elf gaat het om het project 'De Unieke Brink' en de vraag of dit project wellicht beter uitgevoerd zou kunnen worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel zou zijn dat samenwerkt met het dagelijkse bestuur per Stadsdeel? De burgers en de ambtenaren zijn het hier vrijwel unaniem eens met de beantwoording, slechts 20 procent uit de burgergroep geeft een ander antwoord. Alle ambtenaren en 80% van de burgers geeft als antwoord 'nee' aan, zij geloven niet in een direct gekozen deelraad per Stadsdeel. Hiermee is het standpunt van beide groepen vrij duidelijk. De 20 procent met een afwijkend antwoord, gaf 'ja' als antwoord, zij geloven wel in de kracht van een direct gekozen deelraad per Stadsdeel.

Vraag twaalf is een vraag die tijdens het invullen van de enquête niet tot nauwelijks is beantwoord. Slechts één respondent heeft tijdens de enquête in Hoogvliet gebruik gemaakt van de vraag om een aantal suggesties voor verbeteringen te doen. Opmerkelijk is hier dat geen van de burgers de vraag benut heeft om wat suggesties te doen.

9.3 Vraag vier en zeven, interactiviteit.

Vraag vier en zeven verder uitgediept: Voordat we starten met het behandelen van vraag vier en zeven van de enquêtes volgt eerst nogmaals Figuur 1.1; De Participatieladder:

Bestuursstijl / Rol van het Bestuur	Rol van de Participanten	Voorbeelden
Wel Interactief		
Faciliterende stijl; Het bestuur biedt ondersteuning (tijd, geld, deskundigheid, materiële hulpmiddelen).	Initiatiefnemer	Veilig Verkeer Nederland en de ANWB ontwikkelen een campagne voor verkeersveiligheid en de overheid biedt hierbij ambtelijke ondersteuning.
Samenwerkende stijl; Het bestuur werkt op basis van gelijkwaardigheid met andere partijen samen.	Samenwerkingspartner	De rijksoverheid maakt met een aantal gemeenten en projectontwikkelaars een gezamenlijk plan voor een verkeersknooppunt en bedrijfsterreinen (publiek-private samenwerking).
Delegerende stijl; Het bestuur geeft aan de participant de bevoegdheid om binnen randvoorwaarden zelf beslissingen te nemen of uitvoering aan beleid te geven.	Medebeslisser	Een overkoepelen orgaan van distributeurs en detailhandel van video's krijgt de bevoegdheid om video's te keuren en andere maatregelen te treffen om invulling te geven aan het beleid van de overheid om jeugdigen te beschermen tegen schadelijke beelden.
Participatieve stijl; Het bestuur vraagt een open advies waarbij veel ruimte voor discussie en inbreng is. Dit betekent onder meer dat de participant een eigen probleemdefinitie en oplossingsrichting kan aangeven	Adviseur	De overheid vraagt zich af hoe de ruimtelijke ordening in Nederland er over dertig jaar moet uitzien. Geïnteresseerden en belanghebbenden kunnen van het begin af aan meedenken en ideeën aanleveren.
Niet Interactief		
Consultatieve stijl; Het bestuur raadpleegt de participanten over een gesloten vraagstelling: deze kan zich uitspreken over een gegeven beleidsaanpak binnen een gegeven probleemomschrijving.	Consultor (geconsulteerde)	De rijksoverheid heeft een concreet plan opgesteld voor het doortrekken van een snelweg via een bepaald tracé. Geïnteresseerden en belanghebbenden kunnen op dit plan commentaar geven.
Open autoritaire stijl; Het bestuur voert geheel zelfstandig beleid. Om het beleid bekend te maken, verschaft het hierover informatie. Om het beleid te laten slagen, tracht het doelgroepen zo nodig te overtuigen of te overreden.	Doelgroep van onderzoek of voorlichting	De overheid verhoogt de accijns op benzine en maakt dit bekend. De overheid neemt een besluit over het verplicht dragen van autogordels en burgers worden met een voorlichtingscampagne opgeroepen hieraan gevolg te geven.
Gesloten autoritaire stijl; Het bestuur voert geheel zelfstandig beleid en verschaft hierover geen informatie.	Geen	Het kabinet geeft instructies aan de Binnenlandse Veiligheidsdienst en doet hierover geen mededeling naar buiten.
Pröpper, I. & D. Steenbeek, De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders, Uitgeverij Coutinho, Bussum, 1999: 52-53.		

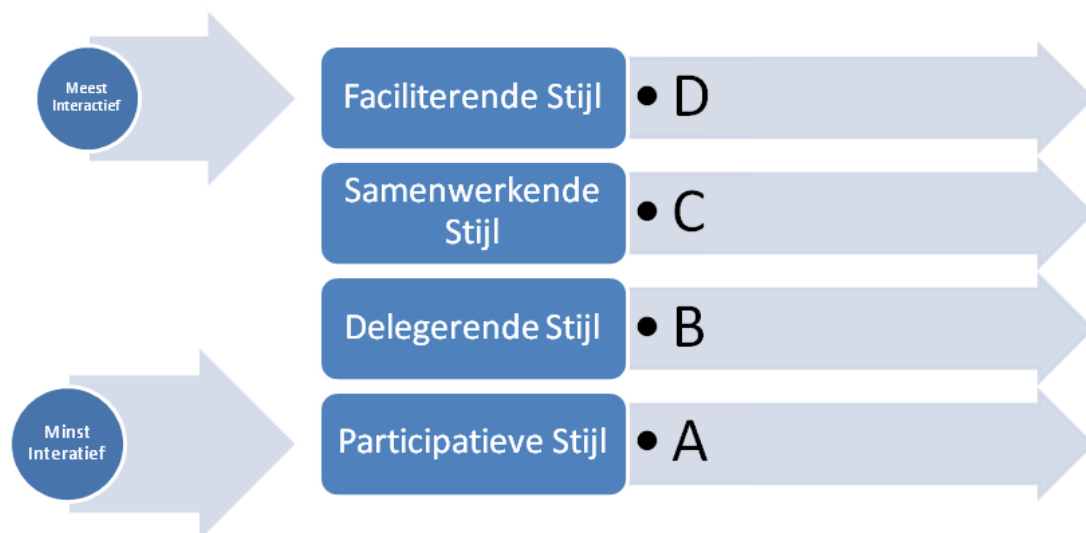
Zoals eerder in dit werk besproken is dit de ladder met behulp waarmee we een antwoord kunnen geven over het interactieve niveau van het betreffende project.

Vraag vier en zeven zijn beiden gekoppeld aan dit figuur, waarbij de antwoorden waar de respondent uit kan kiezen één van de vier bovenstaande bestuursstijlen representeren.

Voor beide vragen geldt hetzelfde: Antwoord 'D' representeert de hoogste vorm van participatie vanwege het feit dat de overheid participanten als initiatiefnemer ziet en behandelt. Antwoord 'C' is het antwoord dat hierna het project de meeste interactiviteit toekent, dit antwoord representeert de samenwerkende stijl.

De samenwerkende stijl is de stijl die volgens de interactieve ladder de meeste interactiviteit kent, vanwege het werken op basis van gelijkwaardigheid met andere partijen samen. Antwoord 'B' staat voor de delegerende stijl, een stijl die iets minder interactief is dan samenwerkende stijl, maar vanwege de rol van de participant als medebeslisser toch zeker interactief is. Antwoord 'A' betreft de participatieve stijl. Volgens deze stijl zou het bestuur om open advies moeten vragen waarbij er veel ruimte is voor discussie en inbreng. Dit is de minst interactieve stijl van de vier. Samengevat ziet het rijtje van meest naar minst interactief er als volgt uit:

Figuur 9.3; Antwoordmogelijkheden vraag 4 en 7 en interactiviteit.

Om te starten met de enquête die als eerst behandeld is, nemen we een kijkje naar de enquête van Hoogvliet. In het bijzonder kijken we naar de twee vragen die hier centraals staan, vraag vier en zeven. Per vraag is er één regel voor burgers uit Hoogvliet en één voor de ambtenaren van deelgemeente Hoogvliet. Beide groepen, zowel de burgers als de ambtenaren, hebben een overzicht van de antwoorden die gegeven zijn tijdens de enquête. Uit de enquête kunnen we de volgende antwoorden, van zowel burgers als ambtenaren uit Hoogvliet, halen:

Figuur 9.4; Vraag 4 en 7, Enquête Hoogvliet.

Vraag 4 Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?					
Burgers	D	D	C+D	D	D
Ambtenaren	D	D	D	A+D	A+D
Vraag 7 Wat zou de gemeente moeten doen, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?					
Burgers	A+B	A	A+B	B	B+D
Ambtenaren	A+B	A+B	B	A+B	A+B

Alhoewel vraag vier en vraag zeven eerder gepresenteerd zijn in dit werk, met behulp van grafiek [Figuur 9.1; Enquête statistieken Hoogvliet](#) en [Figuur 9.2; Enquête statistieken Zuid](#) zijn dit niet de volledige antwoorden. Er werd bij behandeling van deze vragen al besproken dat deze vragen nog bewerking nodig hadden, voordat deze gegevens gebruikt konden worden. Bij de gepresenteerde grafieken is ervoor gekozen om de antwoorden met de minste interactiviteit te tonen. Nu kunnen we aan de hand van de basisgegevens, de (meerdere) antwoorden van de respondenten, de antwoorden bewerken. Hierdoor houden we per respondent individueel het meest interactieve antwoord over. Voor deze 'late' bewerking van vraag vier en zeven is gekozen zodat het proces achter het genereren van de juiste informatie te volgen is.

Alle respondenten die de vragen vier en zeven beantwoord hebben, hebben hierbij de mogelijkheid gehad om meer dan één antwoord te geven. De respondenten die gebruik gemaakt hebben van deze mogelijkheid zijn vrij simpel te herkennen. Zij hebben meer als één hoofdletter staan bij het antwoord, deze hoofdletters representeren uiteraard de mogelijke antwoordopties. De respondenten die meer als één antwoord gegeven hebben, daarvan zal het meest interactieve antwoord dat gegeven is meegenomen worden als definitief antwoord.

Voordat de antwoorden geanalyseerd worden, dienen deze eerst nog wel goed bewerkt te worden. Zoals eerder aangegeven zijn vraag vier en zeven van de enquête, vragen waarbij men meer dan één antwoord kan geven. Afsproken is dat het antwoord dat het meest interactief is, als definitief antwoord aangemerkt wordt. Als we een kijkje nemen naar de antwoorden, nadat deze zijn 'gefilterd' op het meest interactieve antwoord per respondent, komen we tot de volgende gegevens:

Figuur 9.5; Vragen 4 en 7, Enquête Hoogvliet 'gefilterd'.

Vraag 4 Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?					
Burgers	D	D	D	D	D
Ambtenaren	D	D	D	D	D
Vraag 7 Wat zou de gemeente moeten doen, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?					
Burgers	B	A	B	B	D
Ambtenaren	B	B	B	B	B

Op basis van deze gegevens kunnen we vaststellen dat er volgens de burgers die deelgenomen hebben aan de enquête in Hoogvliet sprake was van een faciliterende stijl tijdens het project. Dit blijkt uit het feit dat 100 procent van de burgers van Hoogvliet op deze vraag de faciliterende stijl als antwoord gegeven heeft.

De ambtenaren herinneren zich het project en de bijkomende 'stijl' op een soortgelijke manier. Een volledige 100 procent gaat namelijk mee met bevindingen van de burger. Maar liefst alle ondervraagde ambtenaren herkennen, net als de burger, de meest interactieve stijl in het project. Zij kijken terug op het project of op het gedeelte dat al afgerond is en zien de faciliterende stijl terug.

Waar vraag vier ingaat op het project, specifiek hoe de bestuursstijl 'was', gaat vraag zeven in op hoe het project zou moeten zijn. Door deze twee antwoorden per groep, burgers of ambtenaren, te vergelijken krijgen we inzicht in de discrepantie tussen de beantwoording van beide groepen. Hierbij kan de discrepantie zowel betrekking hebben op de ervaring van het project als op de suggesties voor verbeteringen. Vraag zeven kan door de respondenten gebruikt worden om verbeteringen aan te geven die het project ten goede zullen komen. Hierbij hebben de respondenten de keuze uit vooraf opgestelde antwoorden, deze antwoorden hebben allen een ander 'waarde' op het gebied van interactiviteit.

De burgers van Deelgemeente Hoogvliet zien het project in het vervolg graag in een delegerende stijl terug. Dit is twee vreemd genoeg minder interactief dan de bestuursstijl waar volgens dezelfde burgers sprake van was tijdens het project. Naast de 60 procent die graag een delegerende stijl terug ziet, zijn er ook nog een 20 procent van de burgers die graag een faciliterende stijl verwelkomen. Tevens geeft 20 procent van de burgers aan naar de participatieve stijl toe te willen. Dit is een bestuursstijl die minder interactief is dan de faciliterende stijl.

De ambtenaren zijn allen vrij eensgezind over de kwestie, 100 procent van de respondenten uit de ambtenarengroep geeft aan het liefst een delegerende stijl terug te zien. Dit geeft aan dat alle ambtenaren graag een verschil willen zien met de situatie zoals deze 'was', volgens de beantwoording van vraag vier. De ambtenaren gaven bij vraag vier al aan dat er vooral sprake was van de meest interactieve stijl, de faciliterende, bij het project. Hierdoor is hun antwoord bij vraag zeven, om te willen gaan voor de delegerende stijl wellicht wat achterhaald. Het vorige project was immers met meer interactiviteit in de faciliterende stijl uitgevoerd.

Nadat de vragen vier en zeven van deelgemeente Hoogvliet behandeld zijn, blijven vraag vier en zeven voor stadsdeel Zuid. Uiteraard zijn bij het behandelen van deze vragen voor stadsdeel Zuid, dezelfde antwoorden mogelijk zoals getoond in Figuur 9.3; Antwoordmogelijkheden vraag 4 en 7 en interactiviteit.

Figuur 9.6; Vraag 4 en 7, Enquête Zuid.

Vraag 4		Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?				
Burgers	A	B+C	A+B	B	C	
Ambtenaren	-	B	C	A+B	A	
Vraag 7		Wat zou de gemeente moeten doen, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?				
Burgers	A	-	-	-	B	
Ambtenaren	A	-	B	A+B+C	A+B+C+D	

De antwoorden dienen eerst 'gefilterd' te worden alvorens deze geanalyseerd kunnen worden. Vraag vier en zeven van de enquête, zijn vragen waarbij de respondent meer dan één antwoord kan geven. Afgesproken is dat het antwoord dat het meest interactief is, als definitief antwoord aangemerkt wordt. Na het bewerken van de antwoorden komen we tot het volgende overzicht:

Figuur 9.7; Vraag 4 en 7, Enquête Zuid, 'gefilterd'.

Vraag 4		Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?				
Burgers	A	C	B	B	C	
Ambtenaren	-	B	C	B	A	
Vraag 7		Wat zou de gemeente moeten doen, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?				
Burgers	A	-	-	-	B	
Ambtenaren	A	-	B	C	D	

Vraag vier heeft betrekking op de situatie waar er volgens de respondent sprake van was ten tijde van het project. De mening van de burgers zijn erg verdeeld, zo kiest 40 procent van de respondenten voor de samenwerkende stijl. Dit betekent dat 40 procent van de burgers het project als vrij interactief, naar onze maatstaven, ervaren heeft. 40 procent van de burgers kiest voor een delegerende stijl, wat ook een interactieve bestuursstijl betreft. De overige 20 procent van de burgers kiest voor een participatieve stijl. Dit betekent tevens dat geen van de respondenten onder de burgergroep de faciliterende stijl gekozen heeft. De burgers hebben dus geen meest interactieve bestuursstijl ervaren ten tijde van het project, in de vorm van de faciliterende stijl.

De ambtenaren hebben ook een verdeelde mening bij het beantwoorden van vraag vier. Zo kiest 20 procent van de ambtenaren voor de samenwerkende bestuursstijl, de 2^e meest interactieve stijl van onze lijst. 40 procent van de ambtenaren kiest voor de delegerende stijl, zo hebben zij het project ervaren. Een andere 20% kiest voor de participatieve bestuursstijl. De overige 20% van de ambtenaren heeft deze vraag overgeslagen, dit overigens met toestemming van de onderzoeker. De reden voor het 'ontbreken' van het antwoord van de respondent, ligt in de voorafgaande vraag.

De voorafgaande vraag, vraag drie luidt: “Is het project ‘De Unieke Brink’ volgens u interactief (er is dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter.” Hierbij krijgen de respondenten die de vraag met ‘nee’ beantwoorden de opdracht: (kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 5 en sla vraag 4 over). Respondenten kunnen overigens ook voor antwoord c, ‘geen mening’ kiezen. Het feit dat niet honderd procent van de ambtenaren van stadsdeel Zuid antwoord gegeven heeft op vraag vier, heeft dus betrekking op de antwoorden bij vraag drie.

Op basis van de antwoorden van de burgers en ambtenaren op vraag vier kunnen we in ieder geval vaststellen dat geen enkele respondent een faciliterende bestuursstijl ervaren heeft. Daarnaast zijn de meningen van zowel de burgers als de ambtenaren verdeeld, maar geconcentreerd rond de delegerende en de samenwerkende stijl.

Vraag zeven is één van de vragen die niet door alle respondenten beantwoord is. Bij de burgers heeft slechts veertig procent van de ondervraagden deze vraag daadwerkelijk beantwoord. Hiervan geeft 20 procent van de respondenten aan voor de participatieve bestuursstijl te kiezen, om de interactie tussen de gemeente en de burgers toe te laten nemen. De andere 20 procent gaat voor de delegerende stijl, welke meer interactief is dan de participatieve stijl.

De overige 60 procent van de burgerrespondenten in Zuid hebben deze vraag niet beantwoord. De reden voor het niet beantwoorden van deze vraag is gekoppeld aan vraag zes. Bij deze vraag wordt er de respondent gevraagd of een soortgelijk project in de toekomst meer of minder interactief zou moeten. Hierbij hebben zestig procent van de burgerrespondenten uit stadsdeel Zuid de vraag met antwoord c beantwoord. Antwoord c luidt: “Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden”. Op basis van het feit dat deze respondenten aangeven tevreden te zijn met de huidige mate van interactiviteit ten tijde van het project, zijn zij niet gevraagd om vraag zeven te beantwoorden. De burgers die de vraag wel beantwoord hebben geven aan, toch wat meer interactiviteit terug te willen zien in een eventueel vervolg.

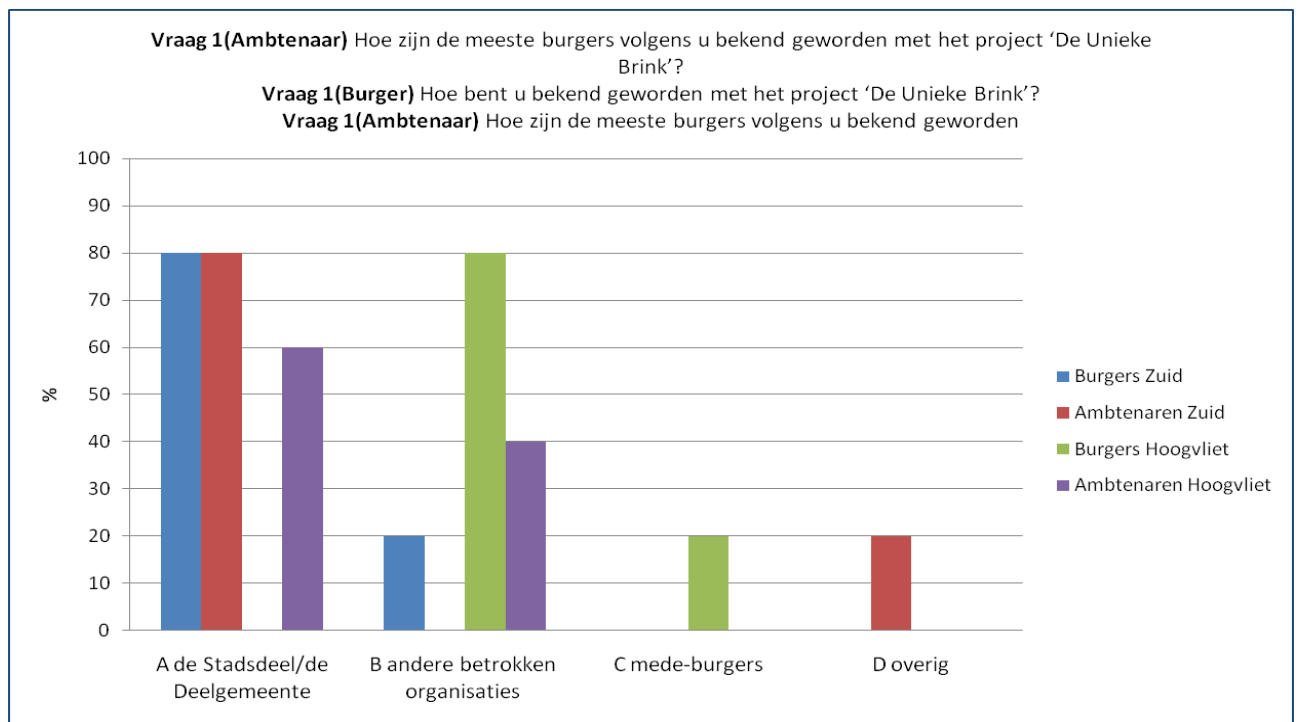
De ambtenaren van Zuid kennen een meerderheid die een eventueel vervolg van het project graag wel met meer interactiviteit terug ziet. Naast een 20 procent die voor de participerende bestuursstijl pleit, is er ook een andere groep van twintig procent die de delegerende stijl daarboven verkiest. 20 procent van de ambtenaren delen echter de mening dat er bij een vervolg voor een samenwerkende stijl gekozen moet worden. De laatste twintig procent van de ambtenarengroep kiest voor de faciliterende stijl, dit is de meest interactieve bestuursstijl.

Ook binnen deze groep is er geen beantwoording van honderd procent. Dit komt doordat de respondent bij vraag zes ook kon kiezen voor antwoord c, “Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden”. Overigens zijn er, volgens de enquête, nog meerdere ambtenaren die antwoord c gekozen hebben. Opmerkelijk genoeg hebben deze respondenten vraag zeven alsnog beantwoord, deze ‘onnodige’ beantwoording is niet gedaan door de burgers van stadsdeel Zuid.

9.4 Deelgemeente Hoogvliet vergeleken met Stadsdeel Zuid.

Nadat we de enquête van de gemeenten individueel behandeld hebben, volgt nu een vergelijking tussen beide uitkomsten. Hierbij zullen we de enquête per vraag behandelen, waarbij er in het bijzonder gekeken zal worden naar de verschillen in beantwoording per gemeente. Uiteraard is de vergelijking gebaseerd op de gegevens die ontvangen zijn vanuit de enquête. De antwoorden van vraag vier en zeven zullen onderling worden vergeleken, om dit zo secuur mogelijk uit te voeren maken we gebruik van de bewerkte of gefilterde antwoorden bij vraag vier en zeven. Deze gegevens zijn al reeds gegenereerd in **9.3 Vraag vier en zeven, interactiviteit**. De vergelijking tussen beide enquêtes is gebaseerd op de antwoorden die per vraag gegeven zijn, hieronder volgt hier een overzicht van;

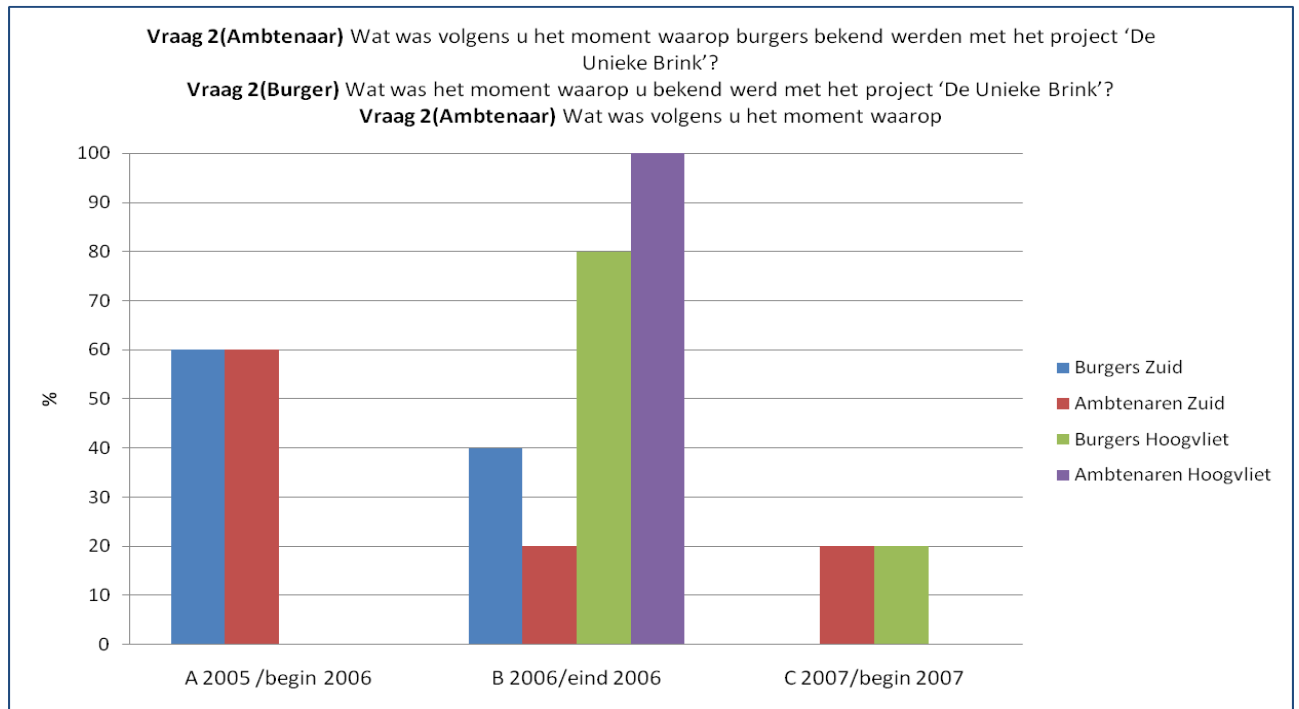
Figuur 9.8; Enquête statistieken Zuid

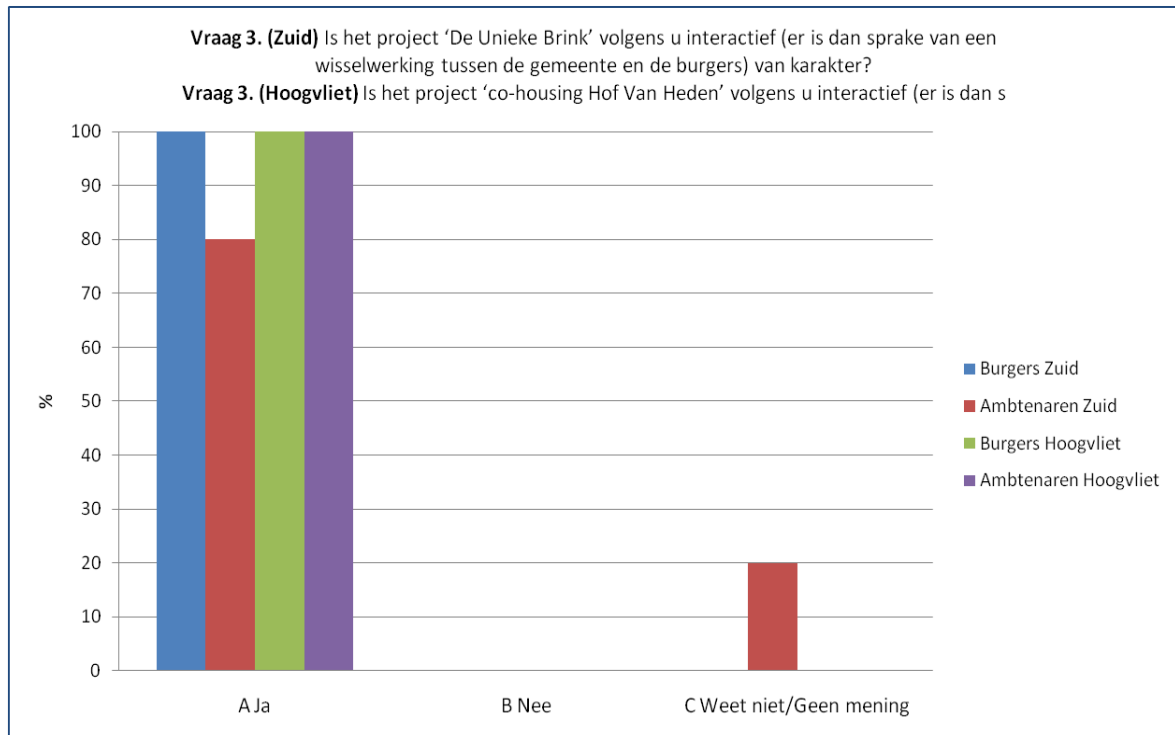
De vergelijking van de uitkomsten van beide gemeenten afzonderlijk, start met vraag 1. De vraag gaat in op de wijze waarop de meeste burgers bekend zijn geworden met het betreffende project. De antwoorden op deze vraag, van beide gemeenten, zijn allemaal enigszins gelijkgesteld. Zo denkt 60% van de ambtenaren van Hoogvliet dat de meeste burgers bekend zijn geworden met het project via de deelgemeente of stadsdeel. Bij de ambtenaren in Zuid is dit percentage zelfs 80 procent. Beide gemeenten kennen dus een meerderheid aan ambtenaren die aangeven dat de burgers via de deelgemeente of het stadsdeel bekend geworden zijn met het project.

De burgers hebben de betreffende vraag ook beantwoord, deze uitslag vertoont overeenkomsten maar ook verschillen. Zo zijn 80 procent van de burgers bij Stadsdeel Zuid van mening dat de burgers via het Stadsdeel bekend geworden zijn met het project. Bij Deelgemeente Hoogvliet zijn er 80 procent van de burgerrespondenten die aangeven dat de meeste burgers via een andere betrokken organisatie bekend geworden zijn met het project. Hieruit kunnen we dus opmaken dat de burgers en ambtenaren van Deelgemeente Hoogvliet meer verschil kennen in hun beantwoording, dan de burgers en ambtenaren van Stadsdeel Zuid. Het antwoord van Stadsdeel Zuid staat hierdoor een stuk sterker, waarbij (80% volgens

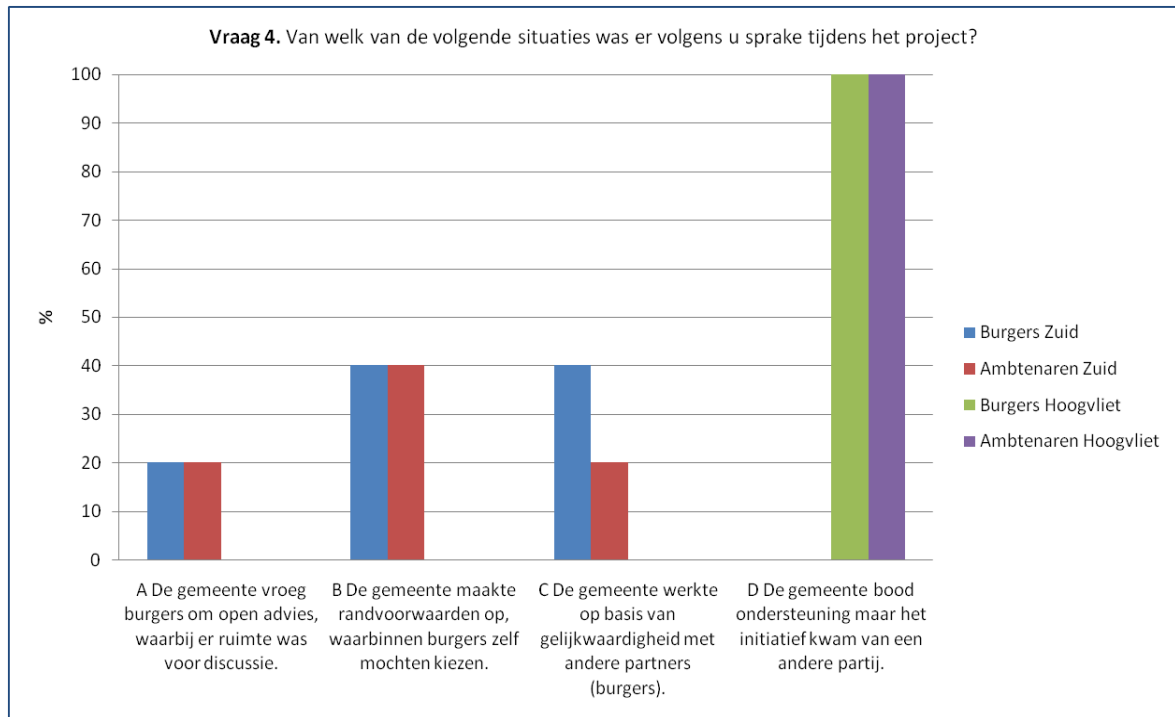
de burgerrespondenten en 80% volgens de ambtenaren) de meerderheid van de burgers bekend geworden is met het project via de deelgemeente of het stadsdeel.

Vraag twee gaat over het moment waarop de burgers bekend geworden zijn met het project. Bij de enquête voor Stadsdeel Zuid is het antwoord hoofdzakelijk A, begin 2006. Zowel de burgers als de ambtenaren kiezen beiden voor 60% voor antwoord A. Bij Deelgemeente Hoogvliet is door zowel ambtenaren als burgers veelal voor het antwoord B; 2006 gekozen. Dit antwoord is door 80 procent van de burgerrespondenten gegeven en door 100 procent van de ambtenaren. Hierbij zijn in beide gemeenten de momenten waarop de burgers bekend met het project geworden zijn, goed te noemen. Alhoewel het project voor Hoogvliet langer bestaat, heeft dit geen negatieve uitslag op de deze analyse. De reden hiervoor: het project van de Deelgemeente Hoogvliet verkeerde zich een langere periode in een 'ontwikkende' fase.

Vraag drie gaat over de interactiviteit van het project. Alle respondenten geven aan het project interactief te vinden, alleen de ambtenaren uit Enschede vertonen hier een kleine afweging in, die overigens geen gevolgen op de uitslag heeft. Antwoord A krijgt drie keer de volle score van 100 procent, bij de beantwoording van; de ambtenaren uit Hoogvliet, de burgers uit Hoogvliet en de burgers uit Zuid. Bij de ambtenaren van Zuid kiest slechts 80 procent voor antwoord a, de overige 20 procent kiest voor; Weet niet/Geen mening. Vrijwel elke respondent geeft aan dat het project als interactief ervaren werd, wat op zijn plaats weer de vergelijking tussen de twee projecten een stuk meer legitimeert.

Vraag vier heeft betrekking op de situatie waar er volgens de respondent sprake van was ten tijde van het project. Op basis van de gegevens van de enquête kunnen we vaststellen dat er volgens de burgers die deelgenomen hebben aan de enquête in Hoogvliet sprake was van een faciliterende stijl tijdens het project. Dit blijkt uit het feit dat 100% van de burgers van Hoogvliet op deze vraag de faciliterende stijl als antwoord gegeven heeft.

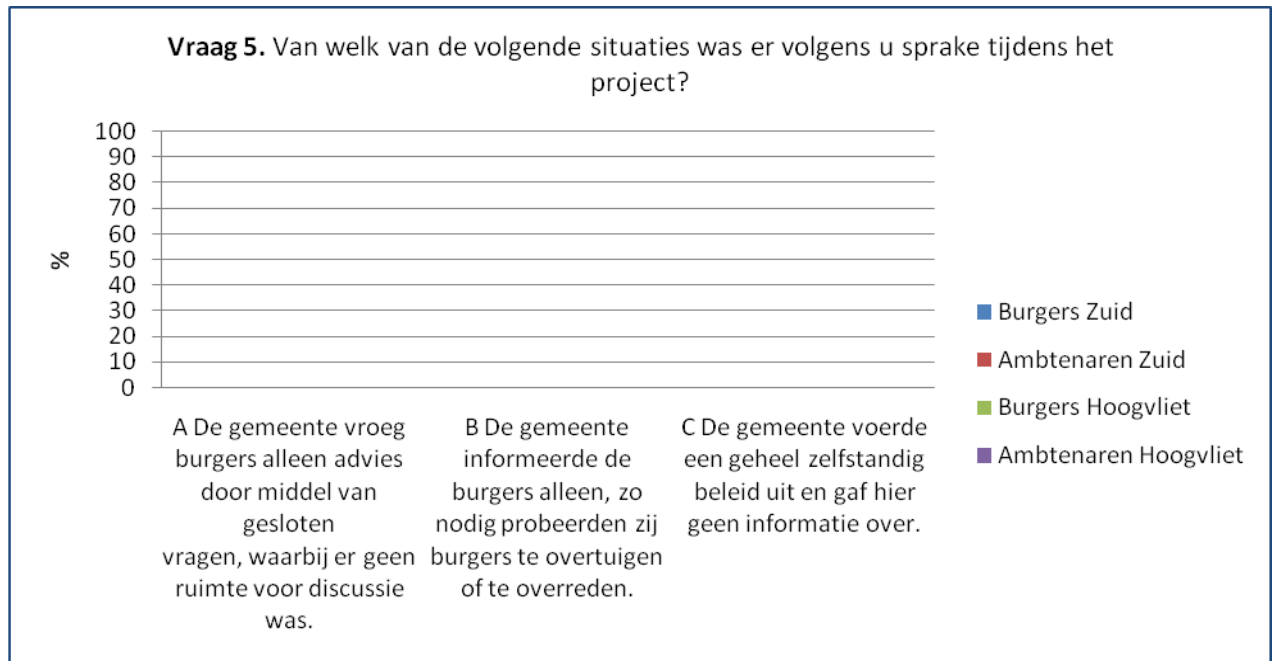
Ook bij de ambtenaren voert de faciliterende stijl de boventoon. Maar liefst 100% van de ambtenaren herkennen, net als de burger, de meest interactieve stijl in het project. Zij kijken terug op het project of op het gedeelte dat al afgerond is en zien de faciliterende stijl terug.

De enquête is in Enschede echter wat anders beantwoord door de respondenten. De mening van de burgers zijn erg verdeeld, zo kiest 40% van de respondenten voor de samenwerkende stijl. Dit betekent dat 40% van de burgers het project als vrij interactief, naar onze maatstaven, ervaren heeft. 40% van de burgers kiest voor een delegerende stijl, wat ook een interactieve bestuursstijl betreft. De overige 20% van de burgers kiest voor een participatieve stijl. Dit betekent tevens dat geen van de respondenten onder de burgergroep de faciliterende stijl gekozen heeft. De burgers hebben geen meest interactieve bestuursstijl ervaren ten tijde van het project.

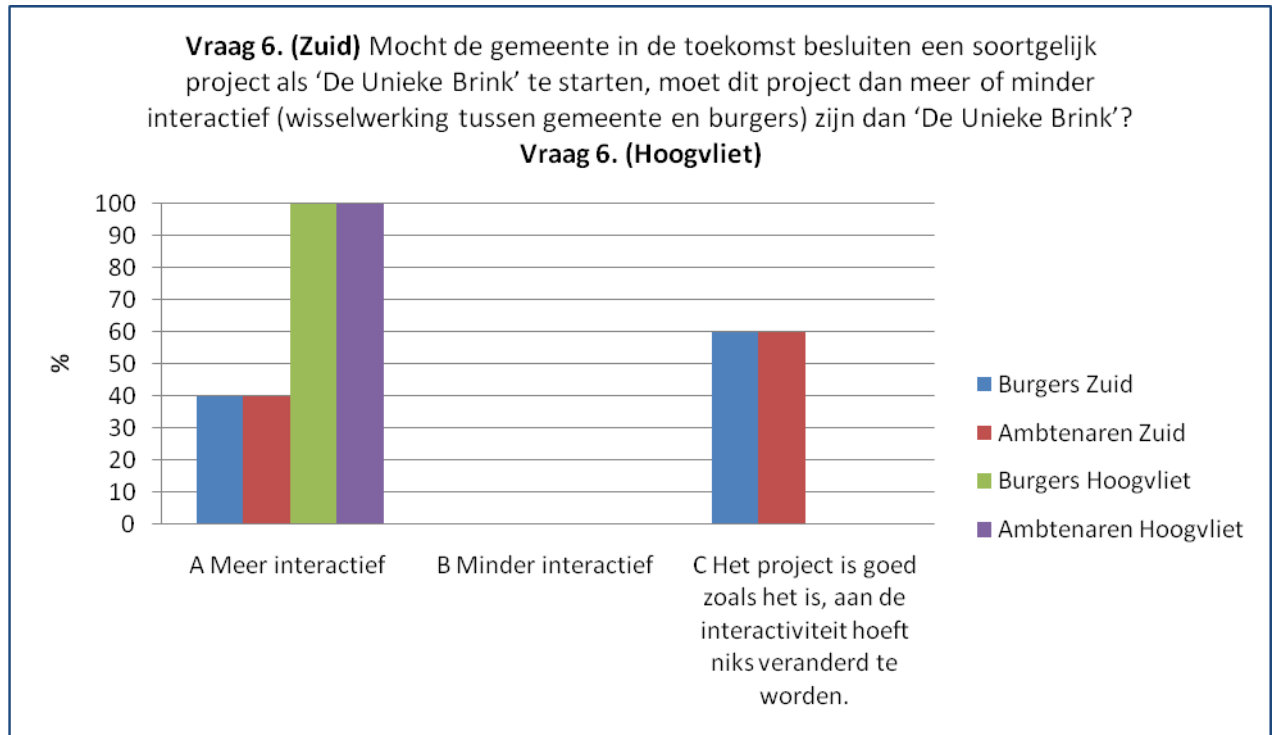
De ambtenaren hebben ook een verdeelde mening bij het beantwoorden van vraag vier. Zo kiest 20% van de ambtenaren voor de samenwerkende bestuursstijl. 40% van de ambtenaren kiezen voor de delegerende stijl, zo hebben zij het project ervaren. Een andere 20% kiest voor de participatieve bestuursstijl. De overige 20% van de ambtenaren heeft deze vraag om onduidelijke redenen overgeslagen.

Op basis van de antwoorden op vraag vier, van de burgers en ambtenaren uit Zuid, kunnen we in ieder geval vaststellen dat geen enkele respondent uit Zuid een faciliterende bestuursstijl ervaren heeft. Daarnaast zijn de meningen van zowel de burgers als de ambtenaren verdeeld, maar geconcentreerd rond de delegerende stijl.

De vergelijking is vrij duidelijk, in Hoogvliet is het enkel de faciliterende bestuursstijl die ervaren is tijdens het project. Zuid heeft in tegenstelling tot Hoogvliet juist een concentratie van antwoorden rond de delegerende stijl, als meest gekozen antwoord. Volgens Figuur 8.3; Antwoordmogelijkheden vraag 4 en 7 en interactiviteit., verschillen deze stijlen met elkaar voor wat betreft de interactiviteit. Het project van Stadsdeel Zuid wordt door de respondenten in mindere mate als actief bestempeld, dan het project van Deelgemeente Hoogvliet.

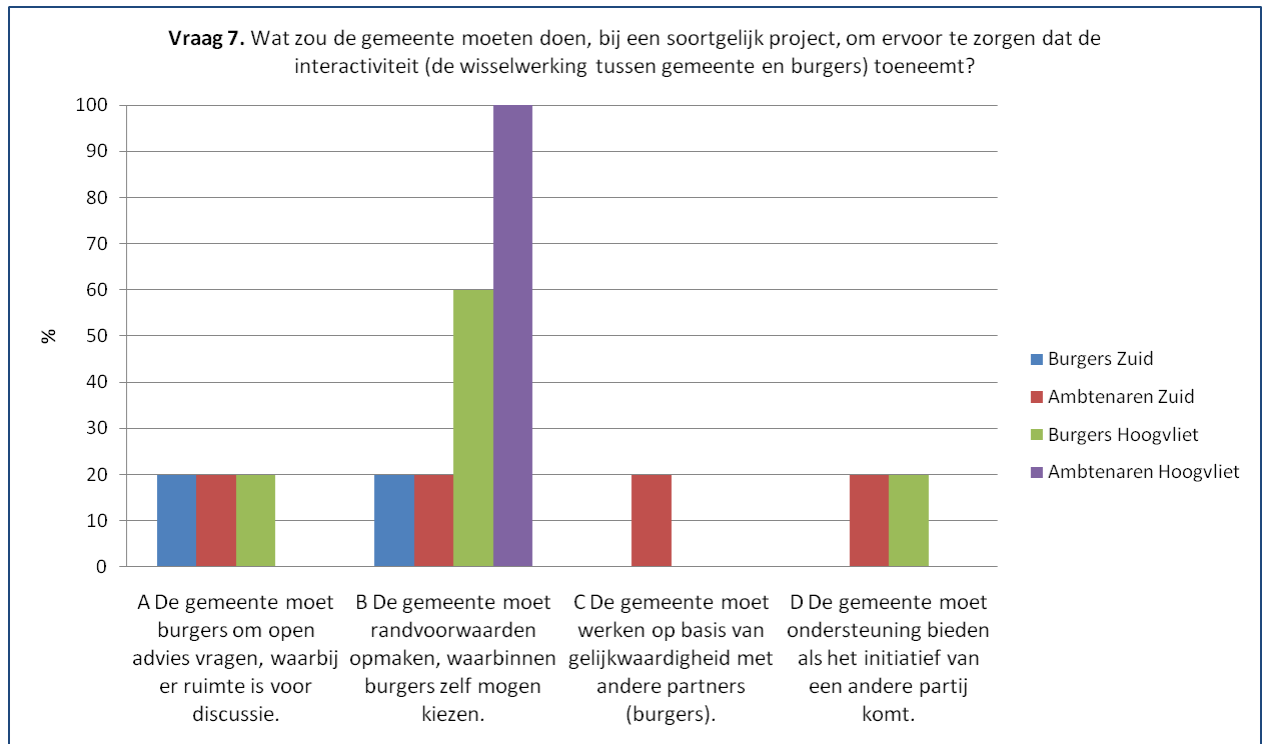
Vraag vijf kan overgeslagen worden, omdat deze door geen enkele respondent beantwoord was. Dit is overigens met instemming van de onderzoeker gebeurd.

Vraag zes gaat dieper in op de interactiviteit van het project door middel van de vraag of dit bij een herhaling van het project meer of minder interactief zou moeten zijn. De respondent heeft ook een antwoordmogelijkheid C, waarbij het project goed bevonden wordt zoals het is en er niets aan de interactiviteit hoeft te worden veranderd. Uit de vergelijking van de enquêteresultaten van beide gemeenten blijkt dat de gemeente Hoogvliet volledig voor antwoord A, meer interactief, gaat. Dit geldt voor alle respondenten, zowel burgers als ambtenaren, van de deelgemeente Hoogvliet. Dit betekent dat men graag verbetering in de toekomst ziet met betrekking tot de interactiviteit van het project.

Vraag zes is in de Gemeente Enschede een stuk anders beantwoord, hier zijn de antwoorden verdeeld over optie A en C, respectievelijk 40% en 60%. Deze statistieken gelden voor zowel de burgerrespondenten als de ambtenaren die deelgenomen hebben aan de enquête voor Stadsdeel Zuid. Hieruit blijkt dat de respondenten van Stadsdeel Zuid, zowel ambtenaren als burgers, een verdeelde mening hebben. De meerderheid, 60 procent, is in ieder geval tevreden met het project zoals deze nu bestaat, volgens hen hoeft er niets aan de interactiviteit veranderd te worden.

Vergelijkend levert dit geheel een duidelijk beeld op, waarbij het project van het Stadsdeel Zuid een stuk interactiever ervaren wordt door de respondenten dan het project van de Deelgemeente Hoogvliet. Dit blijkt uit onder meer uit de tevredenheid van de respondenten van Stadsdeel Zuid.

Vraag zeven gaat over de gemeente, in het bijzonder wat zij kunnen doen om de interactiviteit van het project te laten nemen. Bij deze vraag heeft de respondent de mogelijkheid tot een aantal antwoorden die allen gekoppeld zijn aan [Figuur 9.3; Antwoordmogelijkheden vraag 4 en 7 en interactiviteit.](#)

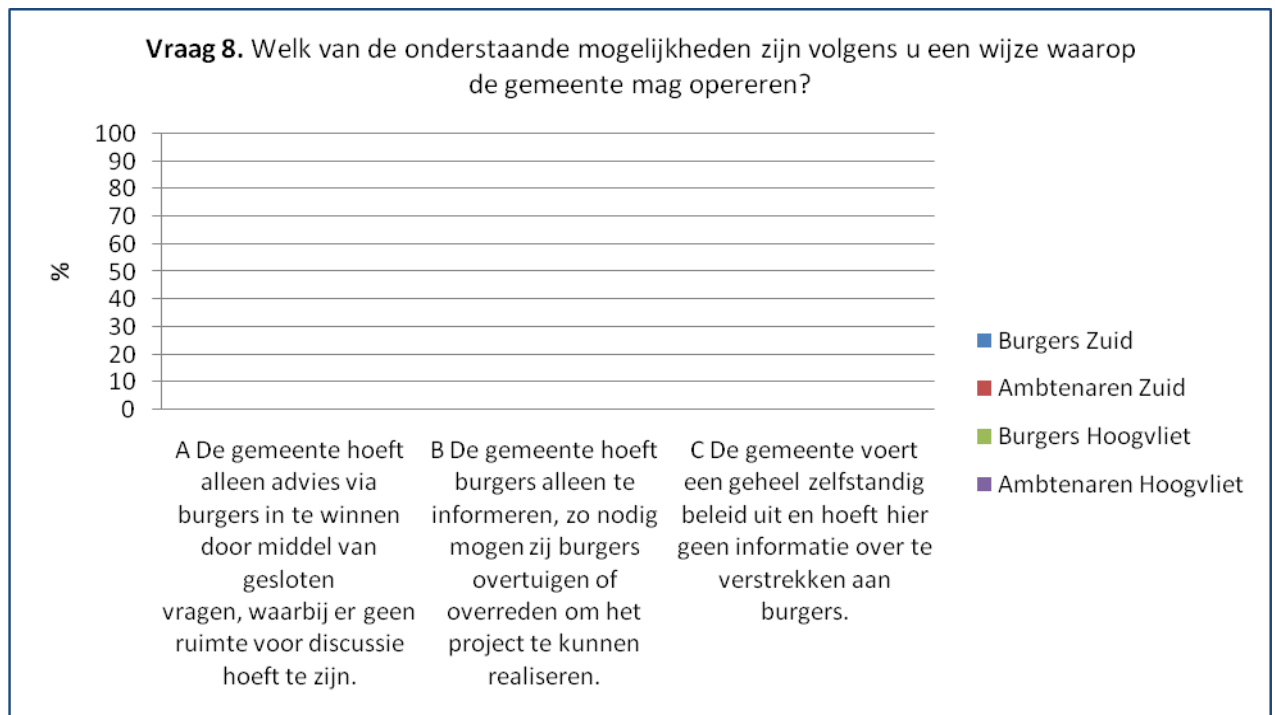
De burgers van Deelgemeente Hoogvliet zien het project in het vervolg graag in een delegerende stijl terug. Naast de 60% die graag een delegerende stijl terug ziet, zijn er ook nog eens twee groepen van 20 procent van de burgers die graag een participatieve stijl of een faciliterende stijl verwelkomen. De ambtenaren zijn allen vrij eensgezind over de kwestie, 100% van de respondenten uit de ambtenarengroep geeft aan het liefst een delegerende stijl terug te willen zien. Deze stijl is minder interactief dan de faciliterende of de samenwerkende stijl.

Bij dezelfde vraag in Enschede, zijn de antwoorden van de respondenten wat anders. Hier geeft 20% van de respondenten aan voor de participatieve bestuursstijl te kiezen, om de interactie tussen de gemeente en de burgers toe te laten nemen. De andere 20% gaat voor de delegerende stijl, deze stijl is meer interactief dan de participatieve stijl.

De overige 60% van de burgerrespondenten in Zuid hebben deze vraag niet beantwoord. De reden voor het niet beantwoorden van deze vraag is gekoppeld aan vraag zes. Op basis van het feit dat deze respondenten aangeven tevreden te zijn met de huidige mate van interactiviteit ten tijde van het project, zijn zij niet gevraagd om vraag zeven te beantwoorden.

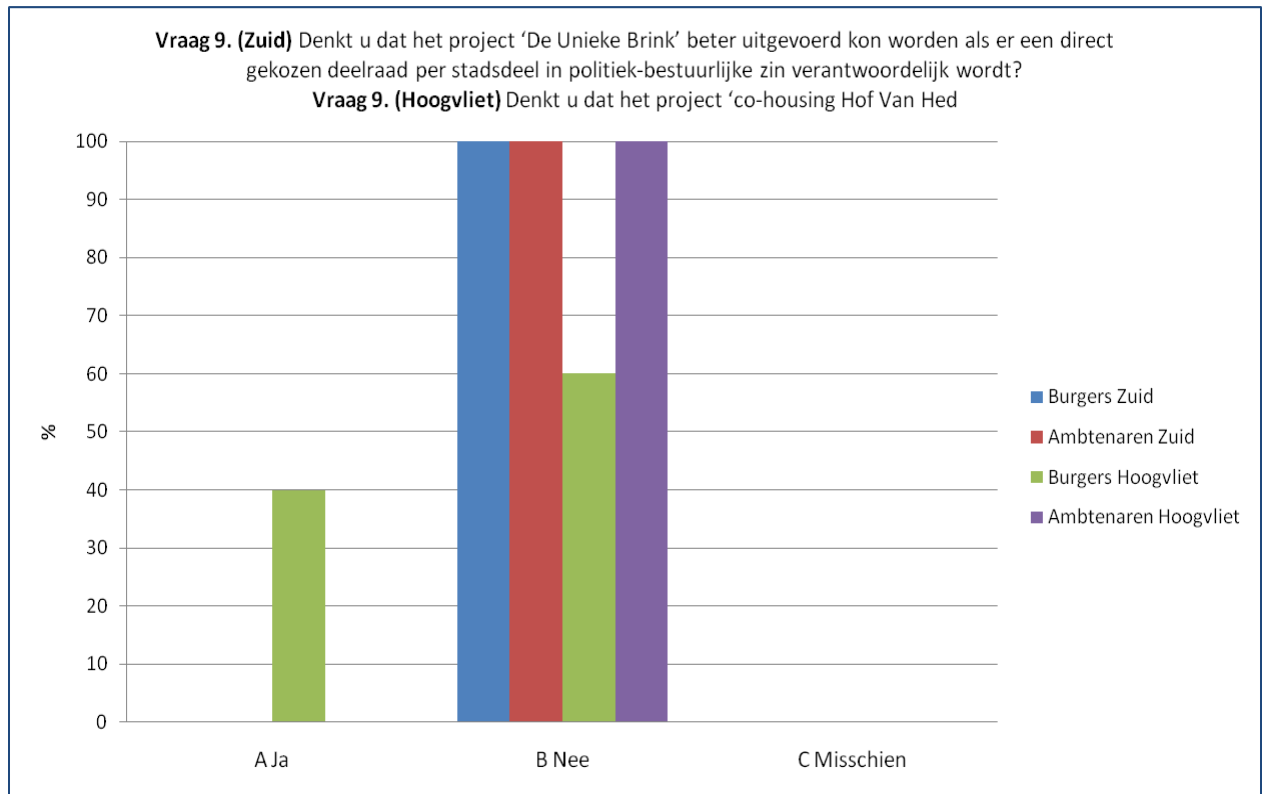
De ambtenaren van Zuid kennen een meerderheid die een eventueel vervolg van het project graag wel met meer interactiviteit terug ziet. Naast een 20% die voor de participerende bestuursstijl pleit, zijn er ook twee andere groepen van twintig procent die voor de delegerende of de samenwerkende stijl kiest. Twintig procent van de ambtenaren delen echter de mening dat er bij een vervolg voor een samenwerkende stijl gekozen moet worden, dit is de meest interactieve bestuursstijl.

Deelgemeente Hoogvliet ziet graag een meer delegerende bestuursstijl terug, bij een mogelijke herhaling van het project. Stadsdeel Zuid kent burgers die aangeven tevreden te zijn met het project, maar liefst zestig procent (vraag zes). Tevens heeft de Stadsdeel Zuid ook een groep ambtenaren waarvan 40% aangeeft in de toekomst te willen gaan werken met de samenwerkende stijl. Dit uiteraard voor het realiseren van een maximale interactiviteit, bij een herhaling van het project, dankzij de vorm van een samenwerkende stijl. Overigens heeft 20% van de ambtenaren van Zuid aangegeven tevreden te zijn met de huidige mate van interactiviteit ten tijde van het project, dit kwam aan bod in vraag zes. Vraag zeven is, door onduidelijke redenen, niet door alle burgerrespondenten van Zuid beantwoord.

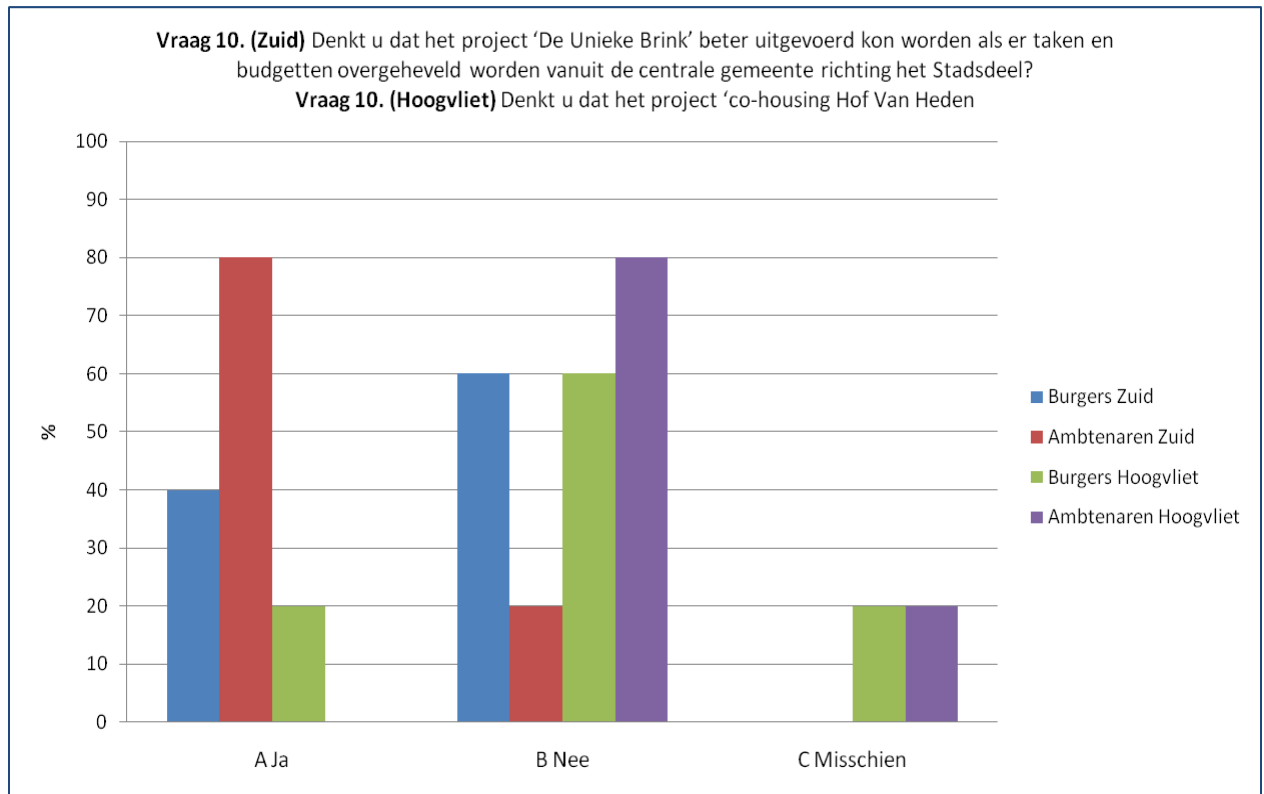

Vraag acht is door geen enkele respondent beantwoord, dit heeft te maken met een eerdere vraag die hieraan gekoppeld is. Vraag acht dient alleen beantwoord te worden wanneer de respondent bij vraag zes voor antwoord B kiest. Dit antwoord is echter geen enkele keer benut door de respondenten van Zuid en Hoogvliet.

De vragen negen, tien en elf zijn vragen die betrekking hebben op de gemeente en het beleid dat zij voeren. Dit kan deconcentratie betreffen, maar ook decentralisatie. Om een beeld te creëren van de mening van burgers en ambtenaren uit de twee gemeenten hebben, gaan deze drie vragen in op verschillen tussen deconcentratiebeleid en decentralisatiebeleid van de gemeente. Deze drie vragen zijn gerelateerd aan het [Figuur 2.1 Schema binnengemeentelijke deconcentratie en decentralisatie](#). Deze drie vragen kennen een verschillende vraagstelling per gemeente, maar niet per respondent (burger of ambtenaar), de reden hiervoor; Hoogvliet werkt met decentralisatiebeleid en Zuid met deconcentratiebeleid. De vragen zijn aangepast op basis van de huidige situatie binnen de gemeente.

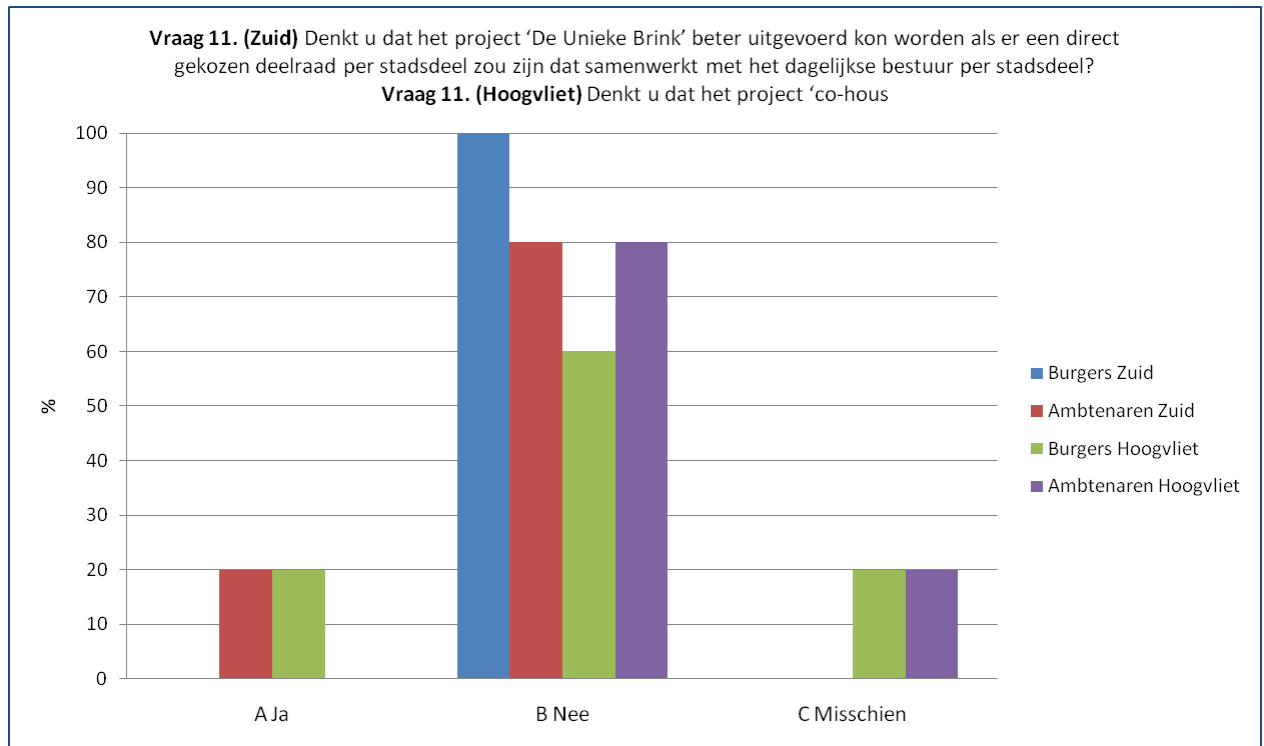

Bij vraag negen geven, alle respondenten van de Gemeente Enschede, zowel de burgers als de ambtenaren, optie B: nee, als antwoord op. Zij geloven dus niet in een betere uitvoering van het project als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel in politiek bestuurlijke zin verantwoordelijk wordt. De ambtenaren van Hoogvliet geven ook allen optie B als antwoord, zij geloven niet dat het afwezig zijn van een direct gekozen deelraad positief zou zijn voor het project. De burgers van Hoogvliet hebben wel wat twijfels, zo geeft 40% van de respondenten optie A: ja, als antwoord. De overige 60 procent kiest voor antwoord b, hieruit blijkt dat er een groep burgers aanwezig is die twijfels heeft over de direct gekozen deelraad in Hoogvliet.

Vraag tien laat zien dat de ambtenaren in Enschede in hun eigen kunnen geloven. Zo kiest 80% van de ambtenaren voor antwoord A (ja), bij de burgers kiezen 40% van de respondenten voor antwoord A. Er is echter ook een groep respondenten die daar anders over denkt. De groep die 'nee' geantwoord heeft bestaat uit ambtenaren (20%) en burgers (60%). Dit geeft duidelijk aan dat de burgers nog wat huiverig zijn om de taken en budgetten daadwerkelijk over te hevelen vanuit de centrale gemeente richting het stadsdeel, de ambtenaren geven in ieder geval aan dit wel aan te kunnen.

In Hoogvliet is deze enquêtevraag beantwoord, dit onder meer vanwege een andere vraagstelling. De groep burgers die voor antwoord B kiest, bestaat uit 60%. Zij geloven met dit antwoord wél in de werking van het overhevelen van taken en budgetten vanuit de centrale gemeente, richting deelgemeenten zoals Hoogvliet. 80% van de ambtenaren kiest voor hetzelfde antwoord als de burgers. Zij geloven in de huidige manier van werken. Wel is er twijfel bij de respondenten, zo heeft 20% van zowel de burgers als de ambtenaren voor antwoord C gekozen. Dit duidt aan dat er nog wel twijfel bestaat bij de respondenten in Deelgemeente Hoogvliet, dit in tegenstelling tot de respondenten van Stadsdeel Zuid.

Vraag elf geeft een beeld over de mogelijke meerwaarde van een direct gekozen deelraad. In Stadsdeel Zuid zijn de ambtenaren en burgers geen van allen overtuigd van de meerwaarde van een direct gekozen deelraad die zou samenwerken met het dagelijkse bestuur. Bij de enquête van Stadsdeel Zuid kiest 80% van de ambtenaren en 100% van de burgerrespondenten namelijk voor antwoord B (nee). Dit geldt ook voor Hoogvliet waar ambtenaren en burgers, respectievelijk tachtig en zestig procent, ook voor antwoord B gaan. Vanwege de wijze waarop vraag elf geformuleerd is voor Hoogvliet betekent dit antwoord dat de direct gekozen deelraad per deelgemeente juist positief is voor het project. Ondanks deze percentages van respondenten die vóór de direct gekozen deelraad zijn, is er nog altijd een groep van 20% ambtenaren én 20% burgers, die nog twijfelt en voor antwoord C (misschien) gegaan is. Hoewel beide gemeenten hun eigen manier van werken steunen, laat Hoogvliet wat meer twijfel zien onder de respondenten, dit geldt voor zowel ambtenaren als burgers.

De laatste vraag van de enquête, ongeacht in welke gemeente deze werd uitgezet, geeft de respondent de mogelijkheid om suggesties te doen richting de gemeente.

Vraag twaalf: "Heeft u nog suggesties voor de gemeente om in de toekomst projecten als: 'De Unieke Brink' of 'Hof van Heden' nog beter aan te laten sluiten op de wensen van de burger"?

De respondenten hebben deze open vraag veelvuldig overgeslagen. Dit kan te maken hebben met het feit dat er geen antwoordopties vooraf opgemaakt zijn, wat inhoudt dat de respondent zelf een duidelijk antwoord moet formuleren. Een andere mogelijkheid is dat de respondenten weinig suggesties bedacht hadden.

10. Conclusie & Aanbevelingen

Nadat de verschillende enquêtes geanalyseerd en vergeleken zijn in het vorige gedeelte van dit werk, kunnen we nu op zoek gaan naar de conclusies die we kunnen trekken en de aanbevelingen die we kunnen doen. Om dit te doen zullen we allereerst de probleemstelling kort beschrijven, waarna we proberen de centrale vraag zo volledig mogelijk te beantwoorden.

Het onderzoeken van de effecten van wijkgericht werken op de participatie van de burger, daar is dit onderzoek voor bedoeld. Hierbij hebben we ons beperkt tot de gemeentelijke overheden, beleidsgelateerde participatie en herstructureringsprojecten op wijkniveau. Aan het onderzoek nemen een tweetal gemeenten deel, die beiden die een bepaald initiatief van wijkgericht werken erkennen en dat onder de noemer stadsdeel of deelgemeente geplaatst hebben.

Nadat deze specificaties in acht zijn genomen kunnen we een centrale vraag formuleren:

‘In hoeverre heeft de organisatorische vorm van wijkgericht werken invloed op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?’

Feitelijk onderzoeken we dus de invloed die het wijkgericht werken, onder de noemer stadsdeel of deelgemeente, heeft op de beleidsparticipatie van burgers inzake herstructureringsprojecten en de rollen die de burger daarbij krijgt toebedeeld.

Om deze centrale vraag goed te beantwoorden maken we gebruik van de deelvragen, deze deelvragen zijn immers onderdeel van de hoofdvraag. De centrale vraagstelling is onderverdeeld in een aantal deelvragen, die afzonderlijke aspecten van de centrale vraagstelling beantwoorden. Nadat de deelvragen één voor één beantwoord zijn zullen we ons weer bezighouden met het beantwoorden van de hoofdvraag. Deelvraag 5, de vraag die eventuele verschillen in antwoorden bespreekt, zal overigens gezamenlijk met de eerder deelvragen beantwoord worden.

Voor het beantwoorden van vraag 2a en 2b, alsmede 3a en 3b, zal gebruik gemaakt worden van Figuur 8.3; Antwoordmogelijkheden vraag 4 en 7 en interactiviteit.

De deelvragen, die allen een onderdeel van de hoofdvraag vormen:

1. Welke organisatorische vormen hanteren de gemeenten die wijkgericht werken?

De organisatorische vormen van de gemeenten Rotterdam en Enschede zijn in dit werk behandeld, waarbij er zowel overeenkomsten als verschillen gevonden zijn.

De Gemeente Rotterdam maakt gebruik van binnengemeentelijke decentralisatie, hier verstaan we onder: “Het overdragen van bevoegdheden met daarbij behorende personele, financiële en ander middelen door gemeentelijke organen aan ‘lagere’ organen”. (Ten Berge & van Ruller, 1987) Hierbij beperken wij ons echter, zoals eerder vermeld in 2.5 Schaalverkleining binnen de gemeente, enkel tot de territoriale ‘lagere’ organen.

De Gemeente Enschede maakt gebruik van een ander principe: binnengemeentelijke (ambtelijke) deconcentratie, dit wordt omschreven als: “De overdracht van feitelijke bevoegdheden met betrekking tot beheer, uitvoering van beleidsbeslissingen enzovoort van de met deze bevoegdheden beklede instanties aan personen of organen binnen de eigen organisatie, ten einde de uitoefening van de betrokken functies op stadsdeelniveau in plaats van stedelijk niveau mogelijk te maken”. Ook hierbij bedoelen wij met organen, zoals eerder vermeld in 2.5 Schaalverkleining binnen de gemeente, enkel de territoriale ‘lagere’ organen.

Ondanks de verschillen maken beide gemeenten wel gebruik van verschillende manieren om schaalverkleining binnen een gemeente te realiseren.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, per afzonderlijke deelvraag;

De Gemeente Rotterdam maakt gebruik van binnengemeentelijke decentralisatie, hier verstaan we onder: “Het overdragen van bevoegdheden met daarbij behorende personele, financiële en ander middelen door gemeentelijke organen aan ‘lagere’ organen”. (Ten Berge & van Ruller, 1987)

De Gemeente Enschede maakt gebruik van een ander principe: binnengemeentelijke (ambtelijke) deconcentratie, dit wordt omschreven als: “De overdracht van feitelijke bevoegdheden met betrekking tot beheer, uitvoering van beleidsbeslissingen enzovoort van de met deze bevoegdheden beklede instanties aan personen of organen binnen de eigen organisatie, ten einde de uitoefening van de betrokken functies op stadsdeelniveau in plaats van stedelijk niveau mogelijk te maken”.

2a. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten.

Alle ambtenaren uit Deelgemeente Hoogvliet die deelgenomen hebben aan het onderzoek geven aan het liefst een delegerende stijl te willen hanteren in de toekomst. Dit blijkt onder andere uit de beantwoording van vraag zes van de enquête. Uit vraag zes blijkt dat 100 procent van de ambtenarenrespondenten graag meer interactie terug willen zien bij een soortgelijk project in de toekomst. De ambtenaren van Hoogvliet blijven gezamenlijk antwoord geven, zo blijkt ook uit de beantwoording van de volgende vraag. Vraag zeven geeft een beeld waarbij honderd procent van de ambtenaren pleit voor de delegerende stijl. De delegerende stijl, is een stijl waarbij het bestuur de participant de bevoegdheid geeft om binnen randvoorwaarden zelf beslissingen te nemen of uitvoering aan beleid te geven. Zo kent de delegerende bestuursstijl een burgerrol als medebeslisser.

De ambtenaren uit Stadsdeel Zuid kennen een meerderheid die een eventueel vervolg van het project graag terug ziet met evenveel interactiviteit. Zo kiest 60 procent van de ambtenaren voor antwoord c bij vraag zes; “Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden”. De overige veertig procent gaat voor antwoord a en verwacht meer interactiviteit in de toekomst.

Vraag zeven geeft een verdeeld beeld van de ambtenaren uit Enschede. Naast een groep van ambtenaren van 20%, die voor de participerende bestuursstijl pleit, is er ook een andere

groep van ambtenaren van twintig procent die de delegerende stijl daarboven verkiest. Een groep ambtenaren, van 20 procent pleit voor de samenwerkende stijl. Twintig procent van de ambtenaren deelt echter de mening dat er bij een vervolg voor een faciliterende stijl gekozen moet worden, dit is de meest interactieve bestuursstijl met een burgerrol als initiatiefnemer. De meningen zijn dus gelijkmatig verdeeld.

Overigens heeft 60% van de ambtenaren bij vraag zes aangegeven tevreden te zijn met de huidige mate van interactiviteit ten tijde van het project. De ambtenaren van Stadsdeel Zuid hebben vraag zes en zeven niet goed op elkaar afgestemd, aangezien het een tweetal vragen betreft die aan elkaar gekoppeld is. Vraag zes is door 40 procent van de burgers positief beantwoord, hierdoor geeft enkel 'deze' veertig procent van de burgerrespondenten antwoord op vraag zeven. In het geval van de ambtenaren van Zuid; veertig procent geeft aan dat de interactiviteit beter zou moeten, hierna wordt er door 80 procent van de ambtenaren een (deels onnodig) antwoord gegeven op vraag zeven.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, voor deze deelvraag;

De ambtenaren van Hoogvliet geven allen aan meer interactie te willen in de toekomst, maar tegelijkertijd zien ze dan graag een delegerende stijl en een rol voor de burger als medebeslisser terug. Zestig procent van de ambtenaren van Zuid wilt in de toekomst het project graag terug zien zoals het is, omdat de interactiviteit volgens hen al voldoende is. De meningen in Zuid zijn echter wel verdeeld bij vraag zeven, alle antwoorden; a, b, c en d worden door 20% van de ambtenaren gekozen. Er bestaat dus geen eenduidigheid over de gewenste inrichting inzake interactiviteit in de toekomst.

2b. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens de burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

De burgers van Deelgemeente Hoogvliet zien de rol van de burger in de toekomst graag als een medebeslisser, in een delegerende bestuursstijl. Dit antwoord is ook veelvuldig gekozen door de ambtenaren van Hoogvliet. Zestig procent van de burgerrespondenten uit Hoogvliet kiezen namelijk voor de burgerrol 'medebeslisser' in de delegerende bestuursstijl (antwoord b) bij vraag zeven. De overige burgers kiezen, in twee groepen van twintig procent, voor antwoord a en antwoord d. Zij zien graag een participatieve of een faciliterende bestuursstijl terug, met een burgerrol 'adviseur' of 'initiatiefnemer'.

Bij dezelfde vraag in Enschede, zijn de burgers en hun mening over de rol van de burger wat anders. Maar liefst 60% van de burgerrespondenten in Zuid hebben deze vraag niet beantwoord. De reden voor het niet beantwoorden van deze vraag is gekoppeld aan vraag zes. Deze vraag is door 60% beantwoord met antwoord c bij vraag zes; "Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden". Door deze beantwoording hoeft zestig procent van de respondent vraag zeven niet meer te beantwoorden. Dit vanwege het feit dat deze respondenten aangeven tevreden te zijn met de huidige mate van interactiviteit ten tijde van het project.

De overige veertig procent die vraag zeven wel beantwoord hebben, zijn verdeeld in een tweetal groepen van twintig procent elk. Hierbij is gekozen voor antwoord a en antwoord b.

Zij zien dus graag een rol voor de burger binnen een participatieve of delegerende stijl, de betreffende burgerrollen hierbij zijn 'adviseur' en 'medebeslisser'.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, voor deze deelvraag;

De burgers van Hoogvliet geven aan de voorkeur te geven aan een delegerende bestuursstijl (60%), bij het beantwoorden van vraag zeven. De bijbehorende burgerrol betreft die van medebeslisser. Bij de burgers van Zuid wordt er voor de participatieve en de delegerende stijl gekozen, beide goed voor 20% elk. De burgerrollen die hierbij horen zijn adviseur en medebeslisser. De overige burgers van Zuid hebben deze vraag niet beantwoord. De burgers van Hoogvliet zien dus graag een rol van de burger als medebeslisser in een delegerende stijl. De burgers van Zuid twijfelen tussen een participatieve of een delegerende bestuursstijl, respectievelijk een burgerrol als adviseur of medebeslisser.

3a. Hoe ervaren gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

Om een antwoord te kunnen geven op deze deelvraag, dienen we te kijken naar de beantwoording van vraag 4 uit de enquête. De vraag is namelijk ook gericht op de ervaring van het project, net als de deelvraag. Uit de beantwoording kunnen we het volgende opmaken:

De ambtenaren van Deelgemeente Hoogvliet herkennen veelal een faciliterende bestuursstijl met een rol als initiatiefnemer voor de burger, de meest interactieve 'rol'. Dit antwoord is door honderd procent van de ondervraagde ambtenaren van Deelgemeente Hoogvliet.

De ambtenaren van Zuid hebben een verdeelde mening. Zo vindt 20% van de ambtenaren dat er een samenwerkende bestuursstijl met een rol voor de burger als samenwerkingspartner was. 40% van de ambtenaren zegt een delegerende bestuursstijl met een rol als medebeslisser voor de burger te herkennen ten tijde van het project. Een andere 20% van de ambtenaren kiest voor de participatieve bestuursstijl, gecombineerd met een rol als adviseur voor de burger. De faciliterende bestuursstijl, is niet als antwoord gekozen. Tevens is de beantwoording niet door honderd procent van de ambtenarenrespondenten gedaan, slechts tachtig procent heeft de vraag beantwoord. De twintig procent die deze vraag heeft overgeslagen, heeft dit gedaan naar aanleiding van zijn beantwoording van vraag drie.

De conclusie is vrij duidelijk, in Hoogvliet is het hoofdzakelijk de faciliterende bestuursstijl met een rol als initiatiefnemer die door de ambtenaren ervaren is tijdens het project. In Zuid hebben de ambtenaren in tegenstelling tot Hoogvliet juist een delegerende bestuursstijl met een rol als medebeslisser het meest gekozen als antwoord.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, voor deze deelvraag;

Op de vraag: "hoe ervaren de gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger?" geven de ambtenaren uit Hoogvliet een duidelijk antwoord. Zij kiezen voor 100% voor een faciliterende bestuursstijl met een burgerrol als initiatiefnemer, dit is overigens opmerkelijk

te noemen, aangezien de burgers 'slechts' een delegerende bestuursstijl in de toekomst zouden willen volgens de beantwoording van vraag zeven. De ambtenaren van Zuid hebben een verdeelde mening, waarbij de delegerende bestuursstijl en de bijbehorende rol van de burger als medebeslisser de meeste stemmen behaald heeft (40%). Dit sluit overigens beter aan op de beantwoording van de burgers, de burgers van Zuid kiezen namelijk voor de participatieve en de delegerende stijl bij vraag zeven, de burgerrollen hierbij zijn adviseur en medebeslisser.

3b. Hoe ervaren burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

De burgers van Deelgemeente Hoogvliet hebben de rol van de burger als initiatiefnemer in een faciliterende bestuursstijl ervaren. Dit antwoord wordt door honderd procent van de burgerrespondenten gegeven.

De burgers van Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid hebben een ander antwoord. De meningen zijn sterk verdeeld zo kiest 40% van de burgers voor de samenwerkende bestuursstijl en een rol als samenwerkingspartner. 40% van de burgers kiest voor een delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser. De overige 20% van de burgers herinnert zich een participatieve bestuursstijl en een adviserende rol voor de burger, ten tijde van het project. Dit betekent tevens dat geen van de respondenten onder de burgergroep de faciliterende bestuursstijl en de bijbehorende rol van de burger als initiatiefnemer gekozen heeft. De burgers hebben dus geen meest interactieve bestuursstijl ervaren ten tijde van het project.

De conclusie; in Hoogvliet is het hoofdzakelijk de faciliterende bestuursstijl en de bijbehorende rol als initiatiefnemer voor de burger, die door de burgers is ervaren tijdens het project, dit sluit volledig aan bij de beantwoording van dezelfde vraag door de ambtenaren van Hoogvliet. In Zuid hebben de ambtenaren en de burgers verschillende antwoorden gegeven, de burgers hebben de delegerende en de samenwerkende bestuursstijl ervaren in het project, deze bestuursstijlen hebben rollen voor de burger als medebeslisser of samenwerkingspartner. De ambtenaren kiezen hoofdzakelijk voor de delegerende stijl, gecombineerd met een rol als medebeslisser voor de burger. Opmerkelijk is dat geen respondent van beide groepen, ambtenaren en burgers van Zuid, gekozen heeft voor de faciliterende stijl en de bijbehorende rol van de burger als initiatiefnemer.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, voor deze deelvraag;

De burgers van Hoogvliet geven allen aan een faciliterende bestuursstijl te ervaren. Dit sluit aan op de 100 procent ambtenaren die de faciliterende stijl ervaren had. Bij Stadsdeel Zuid is de beantwoording verdeeld, net als bij de ambtenaren, maar de nadruk ligt vanuit de burgers op de delegerende en de samenwerkende bestuursstijl, de burgerrollen hierbij zijn medebeslisser en samenwerkingspartner. Beide antwoordkeuzen zijn goed voor 40% van de stemmen elk. Dit sluit niet volledig aan op de beantwoording van de ambtenaren, maar geeft wel aan dat de antwoorden van beide groepen geconcentreerd zijn rond de delegerende bestuursstijl en de rol van de burger als medebeslisser. Vanuit de visie van de burgers van Zuid is er sprake van een delegerende bestuursstijl die ervaren wordt, voor sommigen zelfs een samenwerkende stijl en een burgerrol als samenwerkingspartner.

4. In hoeverre komen de roloppvattingen van de gemeenten overeen met die van de burgers?

In de Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid komen de antwoorden van de ambtenaren en die van de burgers met elkaar overeen, maar bestaan er ook verschillen. Dit is onder meer te zien in de statistieken van vraag 4 van de enquête, die ingaat op de rol van de burgers en de wijze waarop deze ervaren werd. Hierbij kiezen de ambtenaren hoofdzakelijk voor antwoord b, de delegerende stijl. Bij de burgers zijn de meest gekozen antwoorden b en c; de delegerende en de samenwerkende stijl. Beide antwoorden zijn door 40 procent van de burgerrespondenten gekozen. We kunnen dus stellen dat zowel de ambtenaren als de burgers een delegerende bestuursstijl hebben ervaren, de burgers zijn echter van mening (40%) dat het ook nog wel eens een samenwerkende bestuursstijl zou kunnen zijn geweest.

Vraag zes bespreekt een soortgelijk project in de toekomst, zou deze meer of juist minder interactief opgezet moeten worden? De beantwoording toont meer gelijkheid tussen de beantwoording van de ambtenaren en de burgers van Zuid. Zo geven zowel de burgers als de ambtenaren als beantwoording op de vraag inzake de toekomst;

Veertig procent pleit voor 'meer interactief' en zestig procent vindt het 'goed zoals het is'. Deze identieke score van zowel de ambtenaren als de burgers van Stadsdeel Zuid, bij het beantwoorden van vraag zes, geeft aan dat zij beiden dezelfde opvattingen omtrent het project hebben.

Vraag zeven gaat over de interactiviteit van het project en hoe deze verbeterd zou kunnen worden in de toekomst. De beantwoording toont zowel overeenkomst als verschil tussen de opvattingen van de burgers enerzijds en de ambtenaren van Zuid anderzijds. De burgers hebben gekozen voor antwoord a en b, beiden goed voor 20% elk. Zij zien graag de participerende of de delegerende bestuursstijl terug, met een bijbehorende adviseurs- of medebeslissers-rol. De ambtenaren van Stadsdeel Zuid hebben elke antwoordmogelijkheid evenveel gekozen, antwoord a, b, c en d zijn allen voor 20% gekozen door deze respondenten. Hierdoor kan men stellen dat de ambtenaren een verdeelde mening hebben over welke bestuursstijl zij terug zouden willen zien in de toekomst. De burgers gaan echter voor de twee minst interactieve opties; de participerende en de delegerende bestuursstijl, met de bijbehorende adviseurs-rol of medebeslissers-rol voor de burger.

We kunnen dus stellen dat de meningen van de burgers en ambtenaren van Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid, enigszins verdeeld zijn. Naast de gedeelde mening over interactiviteit in de toekomst, zijn er weinig gelijkenissen te vinden in de antwoorden. Dit betekent niet dat de antwoorden ver uit elkaar vandaan liggen, veelal zijn zowel de antwoorden van de burgers als die van de ambtenaren verdeeld over de antwoordmogelijkheden. Daarnaast zien we als antwoord vaak de keuze voor de delegerende stijl met een rol voor de burger als medebeslisser bij vraag 4 en 7, zowel bij de ambtenaren als bij de burgers.

Bij de burgers en ambtenaren van Hoogvliet zien we vrij veel overeenkomst tussen de beantwoording van de ambtenaren en die van de burgers. Zo hebben beide groepen respondenten bij vraag vier voor de faciliterende bestuursstijl gekozen, de meest interactieve bestuursstijl met een burgerrol als initiatiefnemer.

Ook vraag zes, de vraag die ingaat op het project in de toekomst, kent een beantwoording, die voor beide groepen identiek is. Zowel de burgers als de ambtenaren kiezen (100%) voor het antwoord meer interactief. Beide groepen respondenten zien graag in de toekomst een meer interactief project terug.

De beantwoording van vraag zeven, die ingaat op het verbeteren van de interactiviteit van het project, kent wel wat verschillen tussen de antwoorden van de ambtenaren en die van de burgers. Zo kiezen de ambtenaren allen voor een delegerende bestuursstijl. De burgers kiezen voor 60 procent antwoord b, de delegerende bestuursstijl met een rol voor de burger als medebeslisser. De overige burgers kiezen voor antwoord a en d, beiden goed voor 20% elk.

We kunnen dus stellen dat de overeenkomst in de beantwoording bij de respondenten van Deelgemeente Hoogvliet het hoogst is. Zo kiezen beide groepen voor een faciliterende stijl en een burgerrol als initiatiefnemer bij vraag vier, 'meer interactief' bij vraag zes en een overwegend delegerende bestuursstijl met een rol als medebeslisser voor de burgers als antwoord op vraag zeven, deze vraag gaat over het verbeteren van de interactiviteit van het project. De roloppvattingen van de ambtenaren en burgers komen hier het dichtst bij elkaar.

Bij de gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid liggen de opvattingen van burgers en ambtenaren verder uit elkaar. Dit ziet men terug in de verschillende antwoordkeuzen van beide groepen respondenten. Ondanks een identieke antwoordkeuze van ambtenaren en burgers bij het beantwoorden van vraag zes, deze vraag behandelt de interactiviteit van het project in de toekomst. Zijn bij de vragen vier en zeven, de vragen die de respondent een bepaalde bestuursstijl en burgerrol voorstellen, de overeenkomsten in de antwoorden van burgers en ambtenaren niet zo duidelijk.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

De verschillen, voor deze deelvraag;

De roloppvattingen van de ambtenaren en die van de burgers zouden dicht bij elkaar liggen als zij eensgezind zijn over de vragen en bijbehorende antwoorden. Dit lijkt niet het geval te zijn in Hoogvliet, de ambtenaren van Hoogvliet willen namelijk de burgers in een delegerende bestuursstijl zien participeren in de toekomst, terwijl dezelfde ambtenaren een faciliterende bestuursstijl en een rol als initiatiefnemer voor de burger in de huidige situatie ervaren. De burgers zien ook een delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser voor de burgers voor hen in de toekomst. Wat betreft de huidige situatie, ook zij ervaren een faciliterende bestuursstijl en een rol voor de burger als initiatiefnemer op het moment. Opmerkelijk genoeg denken zowel de ambtenaren als de burgers van Hoogvliet er hetzelfde over; ze ervaren nu een faciliterende bestuursstijl, maar zien in de toekomst een minder interactieve rol voor de burger weggelegd.

De opvattingen van de ambtenaren en burgers uit Enschede liggen wellicht wat meer verspreid over de antwoordkeuzen, maar kennen ook overeenkomsten. De ambtenaren van Zuid zien de burgers in de toekomst graag in verschillende rollen. Zij ervaren echter momenteel een hoofdzakelijk delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser voor de burger.

De burgers van Zuid zien voor hen een participatieve of delegerende bestuursstijl weggelegd voor de toekomst, dit samen met een rol voor de burger als adviseur of medebeslisser, De burgers van Zuid ervaren een delegerende of samenwerkende bestuursstijl op dit moment, de bijbehorende rollen voor de burger hierbij zijn die van medebeslisser en die van samenwerkingspartner. De diversiteit van antwoorden van zowel de burgers als de ambtenaren van Zuid, geven toch wat informatie weer over de algemene gedachte. Zowel de

ambtenaren als de burgers ervaren overwegend een delegerende rol voor de burger op dit moment. De ambtenaren zien de burgers in verschillende rollen, de burgers zien zelf graag een delegerende of zelfs een samenwerkende bestuursstijl terug zodat zij in een rol als medebeslisser of samenwerkingspartner kunnen participeren.

5. Welke verschillen in antwoorden (deelvraag 1 t/m 4) zitten er tussen Stadsdeel Zuid, Enschede en Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam?

Deze deelvraag is reeds aan bod gekomen, aan het einde van de voorgaande deelvragen.

6. In hoeverre zijn de eventuele verschillen tussen Deelgemeente Hoogvliet, Rotterdam en Stadsdeel Zuid, Enschede te verklaren vanuit de organisatorische vormgeving?

De verschillen die opgemaakt kunnen worden op basis van de eerder behandelde deelvragen zijn;

2a. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten.

De tweede deelvraag levert ons een duidelijk verschil op tussen beide gemeentelijke bestuursvormen. Zo wilt de Deelgemeente Hoogvliet graag meer interactie in de toekomst. Stadsdeel Zuid vindt de interactie al goed zoals deze momenteel is, zij zien hem graag zo blijven.

Vanuit de organisatorische vormgeving van de gemeente is dit moeilijk te verklaren. We kunnen veronderstellen dat Deelgemeente Hoogvliet ambitieus is op het gebied van de interactiviteit als gevolg van hun organisatorische vormgeving.

Deelgemeente Hoogvliet is onder meer in het bezit van een direct gekozen deelraad, dat samenwerkt met het dagelijks bestuur van de deelgemeente. Tevens hebben zij hun eigen taken en budgetten overgeheveld gekregen vanuit de centrale gemeente. Met name de ambtenaren van Deelgemeente Hoogvliet geloven in de direct gekozen deelraad en de autonomie. De Burgers zijn hier iets meer terughoudend in.

Stadsdeel Zuid is tevreden met de Interactie zoals deze momenteel is. Dit blijkt onder meer uit de antwoorden van de respondenten op de vragen met betrekking tot de organisatorische vormgeving. Zo blijken zowel de burgers als de ambtenaren tevreden te zijn met het feit dat zij geen direct gekozen deelraad hebben dat samenwerkt met een dagelijks bestuur. Wel hebben De ambtenaren en burgers hun twijfel bij het overhevelen van de taken en budgetten, dit zou volgens hen misschien wel beter kunnen werken.

Concreet is er de geambieerde rol van de burger volgens de gemeente niet direct verbonden aan de organisatorische vormgeving van de betreffende gemeente. Wel kunnen we veronderstellen dat een decentrale deelgemeente vanwege meer autonomie ook meer interactiviteit nastreeft.

2b. Hoe zou de rol van de burger moeten zijn volgens de burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

Zowel Zuid als Hoogvliet willen allebei graag een delegerende bestuursstijl met een rol voor de burger als medebeslisser in de toekomst terug zien, Hoogvliet is hier meer vastberaden in (60% gaat voor delegerend).

Stadsdeel Zuid ziet graag een delegerende rol in de toekomst, dit geldt ook voor Deelgemeente Hoogvliet maar deze gemeente is hier echter meer vastberaden in. Dit verschil is niet direct verklaarbaar vanuit de verschillen in organisatorische vorm. Het aan- of afwezig zijn van een direct gekozen deelraad, samenwerking met een dagelijks bestuur en het bemachtigen van taken en budgetten, kan dit verschil niet verklaren. Overigens is het 'verschil' miniem, daar men er ook voor andere bestuursstijlen dan delegerend kon kiezen.

3a. Hoe ervaren gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

De ambtenaren uit Hoogvliet ervaren een faciliterende bestuursstijl en een rol voor de burger als initiatiefnemer. De ambtenaren uit Zuid ervaren een delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser.

Dit verschil in niveau van burgerparticipatie inzake gemeentelijk beleid is niet volledig te verklaren vanuit de verschillen in organisatorische vormgeving. Wel kunnen er een aantal dingen veronderstelt worden, zo kan het dat de overheveling van taken en budgetten in Deelgemeente Hoogvliet voor minder beleidsbemoediging van anderen zorgen, wat uiteindelijk kan resulteren in meer participatieruimte voor de burger. Ook het hebben van een direct gekozen deelraad, zorgt automatisch voor meer burgerparticipatie, daar deze gekozen wordt. Als laatste kan het samenwerken met een dagelijks bestuur ervoor zorgen dat de burger en zijn opinie vaker gehoord (kunnen) worden.

3b. Hoe ervaren burgers woonachtig in gemeenten die wijkgericht werken, de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?

Burgers uit Hoogvliet ervaren een faciliterende bestuursstijl met een rol als initiatiefnemer voor de burger, net als de ambtenaren van Hoogvliet.

De burgers uit Zuid ervaren overwegend een delegerende bestuursstijl met een rol als medebeslisser voor de burger, soms kan deze rol voor de burger ook samenwerkingspartner zijn. Dit is het geval wanneer er een samenwerkende bestuursstijl wordt gebruikt.

Het verschil tussen ervaren bestuursstijlen en rollen van de burger is niet direct te verklaren vanuit de verschillen in organisatorische vormgeving. Wel is het aannemelijk dat de verschillen in organisatorische vormgeving indirect effect kunnen hebben op de ervaring van de burgers. Zo kunnen de direct gekozen deelraad, hun samenwerking met het dagelijks bestuur en de taken en budgetten die zij in hun bezit hebben, tot een beter rol voor de burger inzake beleidsparticipatie leiden. Dit zou het geval kunnen zijn als gevolg van meer autonomie voor een organisatorische vormgeving (decentralisatie), wat uiteindelijk zorgt voor meer gespreksruimte voor de burger.

4. In hoeverre komen de rolopvattingen van de gemeenten overeen met die van de burgers?

De Deelgemeente Hoogvliet ziet momenteel voornamelijk een faciliterende bestuursstijl met een rol als initiatiefnemer weggelegd voor de burgers. Dit ziet er voor de toekomst echter anders uit, zowel de burgers als de ambtenaren pleitten namelijk voor een delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser voor de burgers in de toekomst. Dit zou betekenen

dat er een daling van interactiviteit zou ontstaan, waarbij men van een faciliterende bestuursstijl en een rol als initiatiefnemer voor de burger naar een delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser verplaatst. Stadsdeel Zuid is daarentegen wat constanter qua verwachtingen, zij ervaren nu een overwegend delegerende bestuursstijl en een rol als medebeslisser en verwachten dit ook voor de toekomst. Ondanks het feit dat er geen groei zichtbaar is in de rol van de burger, in Stadsdeel zuid, kunnen we ook concluderen dat er geen sprake is van een daling van de interactiviteit in de nabije toekomst. Ervaring en verwachting zijn op elkaar afgestemd.

Deze verschillen geven aan dat de huidige rol van de burger in Deelgemeente Hoogvliet een van initiatiefnemer is. Hiermee staat Gemeente Rotterdam hoger op de interactieve ladder en is de organisatorische vormgeving die zij gebruiken voor het wijkgericht werken beter voor de burgerparticipatie.

Opmerkelijk blijft de potentiële daling van interactiviteit in Hoogvliet, in de nabije toekomst. Deze toekomstvisie is namelijk niet te verklaren aan de hand van de organisatorische verschillen.

Om een eindconclusie te geven, wordt nog eenmaal de centrale vraagstelling geïntroduceerd.

‘In hoeverre heeft de organisatorische vorm van wijkgericht werken invloed op de rol van de burger binnen het kader van beleidsparticipatie in herstructureringsprojecten?’

Op basis van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de organisatorische vorm van wijkgericht werken weinig tot geen direct effect heeft op de rol van de burger inzake beleidsparticipatie. Wel bestaat er een mogelijk indirect effect wat ontstaat als gevolg van de gekozen manier van wijkgericht werken. Zo heeft het wijkgericht werken door middel van decentralisatie wellicht een positief effect op de rol van de burger, doordat er een direct gekozen deelraad aanwezig is. Tevens kunnen wijzigingen in taken en budgetten zorgen voor meer autonomie van de deelgemeente. De samenwerking tussen een direct gekozen deelraad en een dagelijks bestuur kan uiteraard ook bijdragen aan de burgerparticipatie.

Om te kunnen concluderen dat een decentralistische manier van werken daadwerkelijk een betere invloed heeft op de rol van de burger, zal er meer onderzoek gedaan moeten worden. Men zou kunnen pleitten voor extra onderzoek omtrent de wijzigingen in een gemeente wanneer deze overstapt op een decentralistische organisatorische vormgeving. Hierbij kunnen we denken aan de direct gekozen deelraad, het dagelijks bestuur en hun samenwerking en de wijziging in de verantwoordelijkheid met betrekking tot taken en budgetten.

Op basis van dit onderzoek kunnen we in ieder geval stellen dat decentralisatie positiever blijkt te zijn voor de rol van de burger. Deconcentratie is niet zozeer participatieonvriendelijk, maar het is decentralisatie dat met behulp van een aantal organisatorische veranderingen ervoor zorgt dat de burgerrol verstevigd. De rol van de burger staat in Deelgemeente Hoogvliet volgens het onderzoek gelijk aan die van initiatiefnemer. In Stadsdeel Zuid blijft deze rol van de burger een van medebeslisser.

Om te eindigen met een aantal relativeringen die op het onderzoek van toepassing zijn.

Allereerst betreft het een relatief klein onderzoek, dit blijkt onder meer uit de groep van twintig respondenten die deel uitmaken van de enquêtegroep. Een ander belangrijk punt is

de interactiviteit. Deze is gemeten aan de hand van één project. Dit is niet representatief voor alle gemeenten, deelgemeenten en stadsdelen in Nederland.

Als laatste is punt zijn er slechts twee gemeenten betrokken geweest bij het vergelijken van een organisatorische bestuursvorm die vele varianten kent. Hierdoor vergelijken we twee gemeenten met elkaar, maar of de uitkomsten van het onderzoek ook gelden voor alle andere gemeenten die decentralisatie en deconcentratie toepassen, moet nog blijken door eventuele vervolgonderzoek.

Literatuurlijst

- Aarts, M.N.C. en M. Maarleveld, Interactieve beleidsvorming. Hoofdstuk 3 uit: C.M.J. van Woerkum en P. van Meegeren, basisboek Communicatie en verandering. Uitgeverij Boom, Amsterdam. (1999).
- Baarda, D.B., de Goede, M.P.M., Basisboek Methoden en technieken: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek.
- Bekke, A.J.G.M., J.L.M. Hakvoort en J.M. de Heer, Departementen in beweging, Den Haag, 1994.
- Beukenholdt-ter Mors, M.A., H.H.F.M. Daemen & L. Schaap, Participatiebevordering in het Nederlands Openbaar Bestuur, 1975-2000. Rotterdam: CLD (i.o.v. het SCP, 2002.
- Boelens, J.B. en H.H. Huizenveld, De ontwikkeling van het besturingsmodel voor gemeenten, Almelo, 1997.
- Boer, N. de & Peltenburg, M., Tijdschrift voor de Sociale Sector, jaargang 57, Nr. 6, 2003.
- Dekker, P., De Oplossing van de civil society. Over vrijwillige associaties in tijden van vervagende grenzen, Den Haag, 2002.
- Drupsteen, Th. G., J. M. van Dunné, C. Flinterman, Verzameling Nederlandse Wetgeving 2002-2003, Den Haag 2002 (18e druk)
- Edelenbos, J. & R. Monnikhof., Lokale Interactieve Beleidsvorming, Utrecht: Lemma (red., 2001)
- Edelenbos, J. en R. Monnikhof, Lokale interactieve beleidsvorming: Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie, Lemma, Utrecht, 2001.
- Edelenbos, J., Proces in Vorm. Utrecht: Lemma, 2000.
- Geul, A., Onbekend Verschiet: publieksparticipatie in de Verenigde Staten en Nederland, Blad Bestuurskunde, Jaargang 8, Nummer 7, 1999.
- Goor, van de J.B.G.M., Binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht; een inventarisatie, in Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag, maart 1989.
- Gunsteren, H. van & R. Andeweg, Het grote ongenoegen; over de kloof tussen burgers en politiek, Haarlem, 1994.
- Hakvoort, J.L.M., Methoden en technieken van bestuurskundig onderzoek, Uitgeverij Eburon, Delft, 1995.
- Hakvoort, J.L.M., Rapport binnengemeentelijke decentralisatie, Gemeente Rotterdam, Rotterdam, 1978.
- Hakvoort, J.L.M., Territoriale decentralisatie: een onderzoek naar het functioneren van het Rotterdamse deelgemeentebestel, Gemeente Rotterdam, Rotterdam, 1978.
- Harberden van, P., Interactieve beleidsvorming, attractiviteit en slaagkansen, in: De Europese Gemeente, jrg. 35, nr. 5, 2000
- Hoofdlijnenakkoord: 'Meedoen, meer werk, minder regels': hoofdlijnenakkoord voor het kabinet CDA, VVD, D66, 2003.

J.B.J.M. ten Berge en H. van Ruller, "Binnengemeentelijke decentralisatie Amsterdam als innovatie in: Gemeenten in verandering: is er ook innovatie?. onder redactie van H.A. Brasz en J.W. van der Dussen, 's-Gravenhage, Vuga Uitgeverij, 1987.

Kabinetsvisie en Actieprogramma Andere Overheid, Tweede Kamer, vergaderjaar '03-'04, Kamerstuk 29 362 (Modernisering van de overheid), nr.1.

Kemenade, van J.A. et. al., Burgers betrokken, betrokken burgers, Raad voor het Openbaar Bestuur, 2004.

Klijn, E.H., & Koppenjan, J.F.M., De politieke en de interactieve besluitvorming; van institutionele spelbreker naar spelbepaler. Beleidswetenschap. Kwartaalschrift voor Beleidsonderzoek en Beleidspraktijk, 13(1), 1999.

Klinkers, L.E.M., Beleid begint bij de samenleving: een zoektocht naar de menselijke maat: over de essentie van interactief beleid maken, Utrecht, Lemma, 2002.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 'Eindrapport binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie in kaart gebracht', 16 februari 2001.

Procesboek Unieke Brink, Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid, 2006.

Pröpper, I. & D. Steenbeek, De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders, Uitgeverij Coutinho, Bussum, 1999.

Pröpper, I. en D. Steenbeek, *'De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders'*, Coutinho, Bussum, 1999.

Pröpper, I.M.A.M. en D.A. Steenbeek., Interactieve beleidsvoering: typering, ervaringen en dilemma's. Bestuurskunde, 7, 1998.

Pröpper, I.M.A.M., Inleiding in de organisatietheorie, 's-Gravenhage, VUGA, 1993.

Raadsvoorstel "Deconcentratie, de gemeente vlak naast de deur"; Gemeente 's-Gravenhage, 6 september 1988.

Schaap, L. en Derksen, W., Lokaal Bestuur, 5e druk, 's-Gravenhage : Overheidsmanagement, 2007. - 270 p. : ill. ; 24 cm 1e dr.: 's-Gravenhage : VUGA, 1996.

Verkruisen, W.G. & B.C. Vis, Gemeente en Gemeentewet, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1987.

Woerkum, C.M.J. van, Communicatie en interactieve beleidsvorming. Artikel uit: Brink, A. van den, J.P.A. van den Ban en M.I. Visser-Reyneveld. Inrichting van de groene ruimte, bestuurlijke dynamiek en interactieve planvorming. Wageningen Universiteit. (1998).

Zuurmond, A., De grote stad (de)centraal. Amsterdam, Vakgroep Bestuurskunde en Publiek Recht, 1987.

Websites

www.cos.rotterdam.nl

www.cms3.enschede.nl

www.rotterdam.nl

www.rotterdam.buurtmonitor.nl

www.arcadis.nl

www.hofvanhedenhoogvliet.nl

www.KNHM.nl

http://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_grote_Nederlandse_steden

www.top010.nl/html/grootste_haven_rotterdam.htm

www.portofrotterdam.com/nl/feiten_cijfers/geschiedenis/index.jsp

Bijlagen

Enquete 1: Burgers, Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid.

Beste lezer,

Voor mijn scriptie ben ik bezig met een onderzoek naar verschillende gemeenten in Nederland en de mate waarin zij de burgers betrekken bij het realiseren van herstructureringsprojecten.

U heeft zojuist aangegeven dat u bekend bent met het volgend herstructureringsproject: **“De Unieke Brink”** in uw gemeente, dat in Stadsdeel Zuid uitgevoerd is.

Naar aanleiding hiervan ontvangt u deze vragenlijst.

De vragenlijst bestaat uit 12 vragen en kost u nog geen 10 minuten om in te vullen.

Bij voorbaat dank ik u voor het invullen van deze vragenlijst, mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van de vragenlijst dan kunt u mij bereiken via onderstaande gegevens.

Met vriendelijke groet,

Michael Bihari

Dhr. M. Bihari
Student Bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam
Bleriotlaan 14
2497BM DEN HAAG
06-14387321
michaelbihari@gmail.com

Graag aankruisen wat van toepassing is, kies slechts één antwoord mits dit anders aangegeven is vooraf aan de vraag:

Vraag 1. Hoe bent u bekend geworden met het project ‘De Unieke Brink’?

- (a) de Stadsdeel
- (b) andere betrokken organisaties
- (c) mede-burgers
- (d) overig

Vraag 2. Wat was het moment waarop u bekend werd met het project ‘De Unieke Brink’?

- (a) begin 2006
- (b) eind 2006
- (c) begin 2007

Vraag 3. Is het project ‘De Unieke Brink’ volgens u interactief (er is dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?

- (a) ja **(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 4 en sla vraag 5 over)**
- (b) nee **(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 5 en sla vraag 4 over)**
- (c) weet niet

Vraag 4. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers om open advies, waarbij er ruimte was voor discussie.
- (b) De gemeente maakte randvoorwaarden op, waarbinnen burgers zelf mochten kiezen.
- (c) De gemeente werkte op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente bood ondersteuning maar het initiatief kwam van een andere partij.

Vraag 5. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers alleen advies door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie was.
- (b) De gemeente informeerde de burgers alleen, zo nodig probeerden zij burgers te overtuigen of te overreden.
- (c) De gemeente voerde een geheel zelfstandig beleid uit en gaf hier geen informatie over.

Vraag 6. Mocht de gemeente in de toekomst besluiten een soortgelijk project als ‘De Unieke Brink’ te starten, moet dit project dan meer of minder interactief (wisselwerking tussen gemeente en burgers) zijn dan ‘De Unieke Brink’?

- (a) Meer interactief
(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 7 en sla vraag 8 over)
- (b) Minder interactief
(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 8 en sla vraag 7 over)
- (c) Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden.

Vraag 7. Wat zou de gemeente moeten doen, bij een soortgelijk project, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente moet burgers om open advies vragen, waarbij er ruimte is voor discussie.
- (b) De gemeente moet randvoorwaarden opmaken, waarbinnen burgers zelf mogen kiezen.
- (c) De gemeente moet werken op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt.

Vraag 8. Welk van de onderstaande mogelijkheden zijn volgens u een wijze waarop de gemeente mag opereren?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente hoeft alleen advies via burgers in te winnen door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie hoeft te zijn.
- (b) De gemeente hoeft burgers alleen te informeren, zo nodig mogen zij burgers overtuigen of overreden om het project te kunnen realiseren.
- (c) De gemeente voert een geheel zelfstandig beleid uit en hoeft hier geen informatie over te verstrekken aan burgers.

Vraag 9. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk wordt?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 10. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er taken en budgetten overgeheveld worden vanuit de centrale gemeente richting het Stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 11. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel zou zijn dat samenwerkt met het dagelijkse bestuur per stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 12. Heeft u nog suggesties voor de gemeente om in de toekomst projecten als ‘De Unieke Brink’ nog beter aan te laten sluiten op de wensen van de burgers?

.....
.....
.....
.....
.....

Enquete 2: Ambtenaren, Gemeente Enschede, Stadsdeel Zuid.

Beste lezer,

Voor mijn scriptie ben ik bezig met een onderzoek naar verschillende gemeenten in Nederland en de mate waarin zij de burgers betrekken bij het realiseren van herstructureringsprojecten.

U heeft zojuist aangegeven dat u bekend bent met het volgend herstructureringsproject: **“De Unieke Brink”** in uw gemeente, dat in Stadsdeel Zuid uitgevoerd is.

Naar aanleiding hiervan ontvangt u deze vragenlijst.

De vragenlijst bestaat uit 12 vragen en kost u nog geen 10 minuten om in te vullen.

Bij voorbaat dank ik u voor het invullen van deze vragenlijst, mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van de vragenlijst dan kunt u mij bereiken via onderstaande gegevens.

Met vriendelijke groet,

Michael Bihari

Dhr. M. Bihari
Student Bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam
Bleriotlaan 14
2497BM DEN HAAG
06-14387321
michaelbihari@gmail.com

Graag aankruisen wat van toepassing is, kies slechts één antwoord mits dit anders aangegeven is vooraf aan de vraag:

Vraag 1. Hoe zijn de meeste burgers volgens u bekend geworden met het project ‘De Unieke Brink’?

- (a) de Stadsdeel
- (b) andere betrokken organisaties
- (c) mede-burgers
- (d) overig

Vraag 2. Wat was volgens u het moment waarop burgers bekend werden met het project ‘De Unieke Brink’?

- (a) begin 2006
- (b) eind 2006
- (c) begin 2007

Vraag 3. Is het project ‘De Unieke Brink’ volgens u interactief (er is dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?

- (a) ja **(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 4 en sla vraag 5 over)**
- (b) nee **(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 5 en sla vraag 4 over)**
- (c) weet niet

Vraag 4. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers om open advies, waarbij er ruimte was voor discussie.
- (b) De gemeente maakte randvoorwaarden op, waarbinnen burgers zelf mochten kiezen.
- (c) De gemeente werkte op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente bood ondersteuning maar het initiatief kwam van een andere partij.

Vraag 5. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers alleen advies door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie was.
- (b) De gemeente informeerde de burgers alleen, zo nodig probeerden zij burgers te overtuigen of te overreden.
- (c) De gemeente voerde een geheel zelfstandig beleid uit en gaf hier geen informatie over.

Vraag 6. Mocht de gemeente in de toekomst besluiten een soortgelijk project als ‘De Unieke Brink’ te starten, moet dit project dan meer of minder interactief (wisselwerking tussen gemeente en burgers) zijn dan ‘De Unieke Brink’?

(a) Meer interactief

(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 7 en sla vraag 8

over)

(b) Minder interactief

(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 8 en sla vraag 7

over)

(c) Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden.

Vraag 7. Wat zou de gemeente moeten doen, bij een soortgelijk project, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

(a) De gemeente moet burgers om open advies vragen, waarbij er ruimte is voor discussie.

(b) De gemeente moet randvoorwaarden opmaken, waarbinnen burgers zelf mogen kiezen.

(c) De gemeente moet werken op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).

(d) De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt.

Vraag 8. Welk van de onderstaande mogelijkheden zijn volgens u een wijze waarop de gemeente mag opereren?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

(a) De gemeente hoeft alleen advies via burgers in te winnen door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie hoeft te zijn.

(b) De gemeente hoeft burgers alleen te informeren, zo nodig mogen zij burgers overtuigen of overreden om het project te kunnen realiseren.

(c) De gemeente voert een geheel zelfstandig beleid uit en hoeft hier geen informatie over te verstrekken aan burgers.

Vraag 9. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk wordt?

(a) Ja

(b) Nee

(c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 10. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er taken en budgetten overgeheveld worden vanuit de centrale gemeente richting het Stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 11. Denkt u dat het project ‘De Unieke Brink’ beter uitgevoerd kon worden als er een direct gekozen deelraad per stadsdeel zou zijn dat samenwerkt met het dagelijkse bestuur per stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....
.....

Vraag 12. Heeft u nog suggesties voor de gemeente om in de toekomst projecten als ‘De Unieke Brink’ nog beter aan te laten sluiten op de wensen van de burgers?

.....
.....
.....
.....
.....

Enquete 3: Burgers, Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet.

Beste lezer,

Voor mijn scriptie ben ik bezig met een onderzoek naar verschillende gemeenten in Nederland en de mate waarin zij de burgers betrekken bij het realiseren van herstructureringsprojecten.

U heeft zojuist aangegeven dat u bekend bent met het volgend herstructureringsproject: **'co-housing Hof van Heden'** in uw gemeente, dat in Deelgemeente Hoogvliet uitgevoerd is.

Naar aanleiding hiervan ontvangt u deze vragenlijst.

De vragenlijst bestaat uit 12 vragen en kost u nog geen 10 minuten om in te vullen.

Bij voorbaat dank ik u voor het invullen van deze vragenlijst, mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van de vragenlijst dan kunt u mij bereiken via onderstaande gegevens.

Met vriendelijke groet,

Michael Bihari

Dhr. M. Bihari
Student Bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam
Bleriotlaan 14
2497BM DEN HAAG
06-14387321
michaelbihari@gmail.com

Graag aankruisen wat van toepassing is, kies slechts één antwoord mits dit anders aangegeven is vooraf aan de vraag:

Vraag 1. Hoe bent u bekend geworden met het project ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) de Deelgemeente
- (b) andere betrokken organisaties
- (c) mede-burgers
- (d) overig

Vraag 2. Wat was het moment waarop u bekend werd met het project ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) 2005
- (b) 2006
- (c) 2007

Vraag 3. Is het project ‘co-housing Hof Van Heden’ volgens u interactief (er is dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?

- (a) ja **(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 4 en sla vraag 5 over)**
- (b) nee **(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 5 en sla vraag 4 over)**
- (c) geen mening

Vraag 4. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers om open advies, waarbij er ruimte was voor discussie.
- (b) De gemeente maakte randvoorwaarden op, waarbinnen burgers zelf mochten kiezen.
- (c) De gemeente werkte op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente bood ondersteuning maar het initiatief kwam van een andere partij.

Vraag 5. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers alleen advies door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie was.
- (b) De gemeente informeerde de burgers alleen, zo nodig probeerden zij burgers te overtuigen of te overreden.
- (c) De gemeente voerde een geheel zelfstandig beleid uit en gaf hier geen informatie over.

Vraag 6. Mocht de gemeente in de toekomst besluiten een soortgelijk project als ‘co-housing Hof Van Heden’ te starten, moet dit project dan meer of minder interactief (wisselwerking tussen gemeente en burgers) zijn dan ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) Meer interactief
(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 7 en sla vraag 8 over)
- (b) Minder interactief
(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 8 en sla vraag 7 over)
- (c) Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden.

Vraag 7. Wat zou de gemeente moeten doen, bij een soortgelijk project, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente moet burgers om open advies vragen, waarbij er ruimte is voor discussie.
- (b) De gemeente moet randvoorwaarden opmaken, waarbinnen burgers zelf mogen kiezen.
- (c) De gemeente moet werken op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt.

Vraag 8. Welk van de onderstaande mogelijkheden zijn volgens u een wijze waarop de gemeente mag opereren?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente hoeft alleen advies via burgers in te winnen door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie hoeft te zijn.
- (b) De gemeente hoeft burgers alleen te informeren, zo nodig mogen zij burgers overtuigen of overreden om het project te kunnen realiseren.
- (c) De gemeente voert een geheel zelfstandig beleid uit en hoeft hier geen informatie over te verstrekken aan burgers.

Vraag 9. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als er geen direct gekozen deelraad per deelgemeente in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk was?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....

.....
.....

Vraag 10. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als taken en budgetten niet overgeheveld werden vanuit de centrale gemeente richting de Deelgemeente?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....

Vraag 11. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als er geen direct gekozen deelraad per deelgemeente zou zijn dat samenwerkte met het dagelijkse bestuur per stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....

Vraag 12. Heeft u nog suggesties voor de gemeente om in de toekomst projecten als ‘co-housing Hof Van Heden’ nog beter aan te laten sluiten op de wensen van de burgers?

.....
.....
.....

Enquete 3: Burgers, Gemeente Rotterdam, Deelgemeente Hoogvliet.

Beste lezer,

Voor mijn scriptie ben ik bezig met een onderzoek naar verschillende gemeenten in Nederland en de mate waarin zij de burgers betrekken bij het realiseren van herstructureringsprojecten.

U heeft zojuist aangegeven dat u bekend bent met het volgend herstructureringsproject: **'co-housing Hof van Heden'** in uw gemeente, dat in Deelgemeente Hoogvliet uitgevoerd is.

Naar aanleiding hiervan ontvangt u deze vragenlijst.

De vragenlijst bestaat uit 12 vragen en kost u nog geen 10 minuten om in te vullen.

Bij voorbaat dank ik u voor het invullen van deze vragenlijst, mocht u nog vragen hebben naar aanleiding van de vragenlijst dan kunt u mij bereiken via onderstaande gegevens.

Met vriendelijke groet,

Michael Bihari

Dhr. M. Bihari
Student Bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam
Bleriotlaan 14
2497BM DEN HAAG
06-14387321
michaelbihari@gmail.com

Graag aankruisen wat van toepassing is, kies slechts één antwoord mits dit anders aangegeven is vooraf aan de vraag:

Vraag 1. Hoe zijn de meeste burgers volgens u bekend geworden met het project ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) de Deelgemeente
- (b) andere betrokken organisaties
- (c) mede-burgers
- (d) overig

Vraag 2. Wat was volgens u het moment waarop burgers bekend werd met het project ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) 2005
- (b) 2006
- (c) 2007

Vraag 3. Is het project ‘co-housing Hof Van Heden’ volgens u interactief (er is dan sprake van een wisselwerking tussen de gemeente en de burgers) van karakter?

- (a) ja **(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 4 en sla vraag 5 over)**
- (b) nee **(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 5 en sla vraag 4 over)**
- (c) geen mening

Vraag 4. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers om open advies, waarbij er ruimte was voor discussie.
- (b) De gemeente maakte randvoorwaarden op, waarbinnen burgers zelf mochten kiezen.
- (c) De gemeente werkte op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente bood ondersteuning maar het initiatief kwam van een andere partij.

Vraag 5. Van welk van de volgende situaties was er volgens u sprake tijdens het project?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente vroeg burgers alleen advies door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie was.
- (b) De gemeente informeerde de burgers alleen, zo nodig probeerden zij burgers te overtuigen of te overreden.
- (c) De gemeente voerde een geheel zelfstandig beleid uit en gaf hier geen informatie over.

Vraag 6. Mocht de gemeente in de toekomst besluiten een soortgelijk project als ‘co-housing Hof Van Heden’ te starten, moet dit project dan meer of minder interactief (wisselwerking tussen gemeente en burgers) zijn dan ‘co-housing Hof Van Heden’?

- (a) Meer interactief
(kiest u voor antwoord a? Ga verder met vraag 7 en sla vraag 8 over)
- (b) Minder interactief
(kiest u voor antwoord b? Ga verder met vraag 8 en sla vraag 7 over)
- (c) Het project is goed zoals het is, aan de interactiviteit hoeft niks veranderd te worden.

Vraag 7. Wat zou de gemeente moeten doen, bij een soortgelijk project, om ervoor te zorgen dat de interactiviteit (de wisselwerking tussen gemeente en burgers) toeneemt?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente moet burgers om open advies vragen, waarbij er ruimte is voor discussie.
- (b) De gemeente moet randvoorwaarden opmaken, waarbinnen burgers zelf mogen kiezen.
- (c) De gemeente moet werken op basis van gelijkwaardigheid met andere partners (burgers).
- (d) De gemeente moet ondersteuning bieden als het initiatief van een andere partij komt.

Vraag 8. Welk van de onderstaande mogelijkheden zijn volgens u een wijze waarop de gemeente mag opereren?

(let op! U mag meerdere antwoorden aankruisen)

- (a) De gemeente hoeft alleen advies via burgers in te winnen door middel van gesloten vragen, waarbij er geen ruimte voor discussie hoeft te zijn.
- (b) De gemeente hoeft burgers alleen te informeren, zo nodig mogen zij burgers overtuigen of overreden om het project te kunnen realiseren.
- (c) De gemeente voert een geheel zelfstandig beleid uit en hoeft hier geen informatie over te verstrekken aan burgers.

Vraag 9. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als er geen direct gekozen deelraad per deelgemeente in politiek-bestuurlijke zin verantwoordelijk was?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....

.....
.....

Vraag 10. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als taken en budgetten niet overgeheveld werden vanuit de centrale gemeente richting de Deelgemeente?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....

Vraag 11. Denkt u dat het project ‘co-housing Hof Van Heden’ beter uitgevoerd kon worden als er geen direct gekozen deelraad per deelgemeente zou zijn dat samenwerkte met het dagelijkse bestuur per stadsdeel?

- (a) Ja
- (b) Nee
- (c) Misschien

Kunt u aangeven waarom u dat denkt?

.....
.....
.....

Vraag 12. Heeft u nog suggesties voor de gemeente om in de toekomst projecten als ‘co-housing Hof Van Heden’ nog beter aan te laten sluiten op de wensen van de burgers?

.....
.....
.....
.....